

B2-páholy

Zalán Tibor

(és néhány haiku-megforgatás...)

1.

Temető mellett
vezet az út Fekete
sírcsokrok Varjak

2.

Varjak sírcsokra
tölti meg a temetőt
Elmerült az út

3.

Elengedni és
elfelejteni Sírní
ha szól a halott

4.

Elfelejteni
Elengedni Hallgatni
ha sír a halott

5.

A Göncölszekér
megállt ablakomban Hív
Vár Elindulok

6.

Lassan indulok
Ablakomban megállt vár
hív a Göncölszekér

7.

Messzire dobott
kavics csak létezésünk
vissza sose tér

8.

Sosemvolt téren
eldobva hever létük
Magányos kavics

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIV. évfolyam 2. szám

A Cédrus Művészeti Alapítvány megbízásából kiadja a Napkút Kiadó Kft. Megjelenik évente tízszer.
Főszerkesztő: **Szondi György**. Szerkesztik: **Bába Szilvia** (művelődés), **Babics Imre** (vers),
Balázs Géza (nyelvművelés), **Bognár Antal** (évkönyv), **Borbély András** (dokumentum),
Elek Szilvia (zene), **Kovács Ildikó** (szöveggondozás), **Prágai Tamás** (próza), **Sebeők János** (környezet),
Szondi Bence (törtélel), **Vincze Ferenc** (műbírálat, főszerkesztő-helyettes), **Wehner Tibor** (művészet).
Szerkesztőségvezető: **Szondi Eszter**.

Napút-kör: **Csűrös Miklós, Doncsev Toso, Gráfik Imre, Hankiss Elemér, Dr. Koncz Gábor, Radnóti Zsuzsa, Rakovszky Zsuzsa, Szörényi László** (tisztelőbeli konzulensek).

Alapította: **Masszi Péter**. Lapterv: **Gosztola Gábor**.

Szerkesztőség: 1014 Budapest, Szentháromság tér 6. mfsz. 29. • Telefon/fax: (1) 225-3474 • Mobil: (70) 617-8231

E-mail: napkut@gmail.com • Honlap: www.napkut.hu

A Cédrus Művészeti Alapítvány adószáma: 18110661-2-41

Nyomdai kivitelezés: Érdi Rózsa Nyomda. Terjeszti a Hírker Zrt. és az NH Zrt. ISSN: 1419-4082

B2-páholy

Zalán Tibor haikui. . . . . borítóbelső

Évgyűrűk

Terebess Gábor: Terebesfehérpataktól
a zen haikui 3

Macuo Basó, Josza Buszon, Taneda Szantóka
és Odzaki Hoszai haikui
(Terebess Gábor fordításai) 5

Fodor Ákos: Kavics a mérlegen 6

Kavicssteremtés

A sok haikuszerzőt felsorolni itt nem tudjuk.
Alkotásaik nevük (álnévük) sorrendjében
következnek – ettől csak egy-két helyen, törde-
lési szempontból térünk el. 7–25

Németh Péter Mikola: Öt haiku
az örökkéva(l)lókra 26

Nagy Zopán: „Ünnepi” dupla; Két táj;
Karcolatok 27

Szegedi Kovács György: Kavicsok. 28

Hetedhét

Tomas Tranströmer haikui
(Tillinger Gábor fordításai) 29

Richard Dokey: Sánchez
(Vraukó Tamás fordítása) 30

Vraukó Tamás: Narratívák:
asszimiláció vagy integráció? 40

Pál Judit: Unatkozó szerzetesektől a Pokolig . 45

Giampaolo Dossena: Az olasz irodalom
bizalmas története
(Pál Judit fordítása) 47

Philippe Blasband: A játék
(Károly Judit fordítása) 56

Václav Pankovčín: Csodabogár
(Árgyelán Erzsébet fordítása) 58

Michel Onfray: Sztálin koporsója mögött
(Romhányi Török Gábor fordítása) 60

Tárlat

Haigák

Nerhaft Antalné és Szabolcsi Erzsébet
alkotásai, Rába Ildikó Mariann versei
(Bauer Andrea fotóival) . . . . színes melléklet
Kalmár János: Találkozások 65

Börcsök Mária: Romlásnak indult? 66

Ablak

Ritter György: Elfelejtett történelem
(Gyarmati György: A Rákosi-korszak) 77

Marczinka Csaba: Emlékkönyv
(Róbert Péter: Egyenlő jog a hősi halálra) 80

Hegedűs Imre János: Mózsi Ferenc villanófényei
(Mózsi Ferenc: Csontkovács) 82

Madár János: Virágok anyanyelvén
(Baka Györgyi: Belső zarándok) 85

G. Komoróczy Emőke: Árvaságok
(Madár János: Hullong az idő) 87

Doncsev Toso: A lelkek sepregetője
(Rumen Sztójánov: Lassúdad szavak) 90

Bakos Ferenc: Szatori egyes szám
második személyre
(Terebess Gábor: Haiku a poggyászbán) . . 92

Hétfvári Andrea: faragott fejfák, Ornamentek . 94

Szűgyi Zsolt: 6 haiku 96

Kiss Anna: Rengések, a hős ideje. 97

Dienes István: Harangsziratók 98

Bíró József: Öregedőben 99

Dr. Ruzsicska Mária: Kapaszkodó 100

Mustra

Jan Kuntur: A perem-lét könyve
(Vándor Anna fordítása) 102

Szóvár

Balázs Géza: Mi a teendő? 117

Minya Károly: Nyelvstratégiai feladatok 119

Napút Hetedhét-díj

Margócsy István: Laudáció Galgóczy Árpádról 123

Dokumentum

Orbán Ottó köszöntő sorai 126

E számunk szerzői. 128

Illusztrációk

Kalmár János festett kövei 6, 21, 96

Melléklet

Káva Téka - Napút-füzetek 62.

Doma-Mikó István: Sógunok, kémeek, kamikazék
és a magyarszerető király

NAPÚT

Irodalom, művészet,
környezet

XIV. évfolyam 2. szám

Kavicssteremtés

Ötödik alkalommal írta ki műhelyünk (ezúttal) **kavics** témában haiku- és haibunszerző pályázatát. Nem is igazán pályázat ez (meghirdetése szerint se), hisz díjak voltaképp nincsenek. A „jutalom” a közlés: 92 beküldő munkáiból teszünk közlé a sikeres, szép alkotásokat. Ennyi bennünket megtisztelő versmester szerepel e válogatásban közel kétszáz közül. Nem versenyeredményt hirdetünk tehát, midőn kiemeljük mégis kilencüket, akik szerintünk leginkább eltalálták e japán versforma magyar háromsorosát ezúttal, e témát fogalmazva meg finoman, művészi erővel. A pályázat győztese **Móritz Máttyás**. További kiemeltek: **Benda Katalin, Csata Ernő, Habos László, Jónai Zs. Balázs, Kerti Károly György, Szabolcsi Erzsébet, Terebess Gábor** és **Vihar Judit**. Mindenkinek köszönjük küldését, s reméljük, újra találkozunk majd műveikkel.

***

Lapszámaink rendre miniinformációval szolgálnak a benne közlő alkotókról (128–129. oldal). Ezúttal, igen, ennyi oldalra rúg a lajstrom, amelyben a szerzők olykor álnevükön szerepelnek, máskor kérik, tekintsünk el adataik nyilvánosságra hozatalától. Természetesen valamennyiük kérését tiszteletben tartjuk.

Terebess Gábor

Terebesfehérpataktól a zen haikuig

Család. A Terebess-család és név Terebesfehérpatakhhoz köthető.

1887-ben az Osztrák–Magyar Monarchia Térképészeti Intézete a kontinensünk széleit érintő hosszúsági és szélességi körök felezővonalainak metszéspontjaként határozta meg Európa közepét. Ezt a pontot egy obeliszkkal jelölték, amely Kárpátalján található, a Tisza partján, Aknaszlatina és Rahó között – éppen Terebesfehérpatak (ukránul: Gyilove) határában. (Azaz a mai Magyarország teljes területében Európa tényleges középpontjától nyugatra helyezkedik el!)

Legértékesebb örökségem a családnévem, de ez csak az internet használata közben derült ki számomra. A böngésző 100%-os eredményt hoz, mert nincs több két s-sel írt Terebess...

Nagyapám, Terebess János történelem–görög–latin gimnáziumi tanár (apja még kántortanító), előbb Békéscsabán, majd Pécsen és Budapesten élt, de 1942-es haláláig őrizte ragaszkodását szűkebb hazájához mint a Kárpátaljai Egyesület főtitkára. Nagyanyám, Kisfaludy Janka elárvult Kisfaludy lány (két híres költő előddel), apácáknál nevelkedett Fiumében a Mária Immaculata Internátusban. Apám időnként Kisfaludy néven szignálta festményeit, kerámiáit.

Anyai ágon főleg svábokat találunk, némi morva, délszláv és olasz beütéssel, ahogy a Kárpát-medence olvasztótégelyében illik. A sváb ősök szőlőművelők voltak Buda környékén, gúnynéven braunhaxlerék, akik felkötözött nadrágjukban a szőlőhegyen kapáltak nap mint nap, s bizony, a lábuk csak bokától térdig barnult le. Az újlaki Sarlós Boldogasszony-templom egyik márvány szenteltvíztartóján szerepelnek dédszüleim mint adományozók. Ráth Ferenc nagyapám amatőr színjátszóként színdarabokat is írt. Nagyanyám, Müller Katalin irodalomszeretetét anyám adta tovább nekünk, ő is, és húgommal jómagam is, számos szavalóversenyt nyertünk iskolásként, verseket nemhogy olvastunk, de rengeteget megtanultunk kívülről.

Példaképek. Második családfámat zen buddhista őseim alkotják. Ugyanis 1967. október 5-én, az alapító Bódhidharma halálának évfordulóján Simadában zen szerzetessé avattak, a legnagyobb japán zen felekezetben, a szótóban. Minden tisztelem ellenére sem saját mesterem a zen példaképem, hanem

Moriyama Daigyo barátom és szerzetestársam, aki azóta hatalmas utat járt be, a zen egyik legnagyobb nyugati terjesztője lett Európától Amerikáig – Dél-Amerikában páratlan hatással. Én nem vagyok pedagógus alkat, ezért írtam, hogy

Egész népemet
fogom én megkímélni
tanításomtól.

De ha valaki, ő az volt. 2011. március 11-én túnt el a japán földrengés és cunami áldozataként. Szökőár hozzám közelebb nem pusztíthatott volna.

A sors úgy hozta, hogy az elmúlt évben három ember halálára is írtam haikut:

nagyanya meghalt
maradék gyógyszereit
beszedegetjük

Gergely László (1940–2010) halálára:

csúszik a lejtőn
hófehér kórházi ágy
lassú lavina

Erdős György (1944–2011) halálára:

fantomfájdalom
nyüsztünk – a hiányt is
amputálni kell

– de róla nem tudok írni.

Összeállítottam a magyar haiku kronológiáját, 1999-től az internet legnagyobb haiku-adatbázisát szerkesztem (magyar, japán, angol, francia, spanyol, portugál, olasz, német, svéd nyelven), 15 nyelvből vagy 4000 haikut fordítottam, nyolc haikukötetem van, verseimből készült 2006-ban az első magyar haiku-hangoskönyv.

De csak nemrég döbbsentem rá, hogy két legkedvesebb japán haikuköltőm a véletlen folytán szintén szótó zen szerzetes volt, mindkettő külön, ha nem bolond, Rjókan Taigu (1758–1831) egy gyermekem remete és Taneda Szantóka (1882–1940) egy részeges csavargó. Náluk külön példaképem nem lehet.

Macno Basó

一時雨礫や降って小石川
hito shigure / tsubute ya futte /
Koishikawa
(1677 ~ tél)

téli zivatar
Kisköves-patakba
kavicseső esik

Taneda Szantóka

うつむいて石ころばかり
utsumuite ishikoro bakari

lógó
orral
csak
kavicsot
látok

Josza Buszon

寒月や小石 のさはる沓の底
kangetsuya koishi no sawaru
kutsu no soko

hideg holdvilág
facipóm talpa alatt
kavics csikorog

木枯や鐘に小石を吹あてる
kogarashiya kane ni koishi wo
fukiateru

téli széllökés
kavicsokkal kongatja
a nagyharangot

Odzaki Hoszai

leveszem a zoknit
elhajítom
a kavicsot

gyűlölt arcra
emlékeztet
kavicsot rúgok

Terebess Gábor fordításai

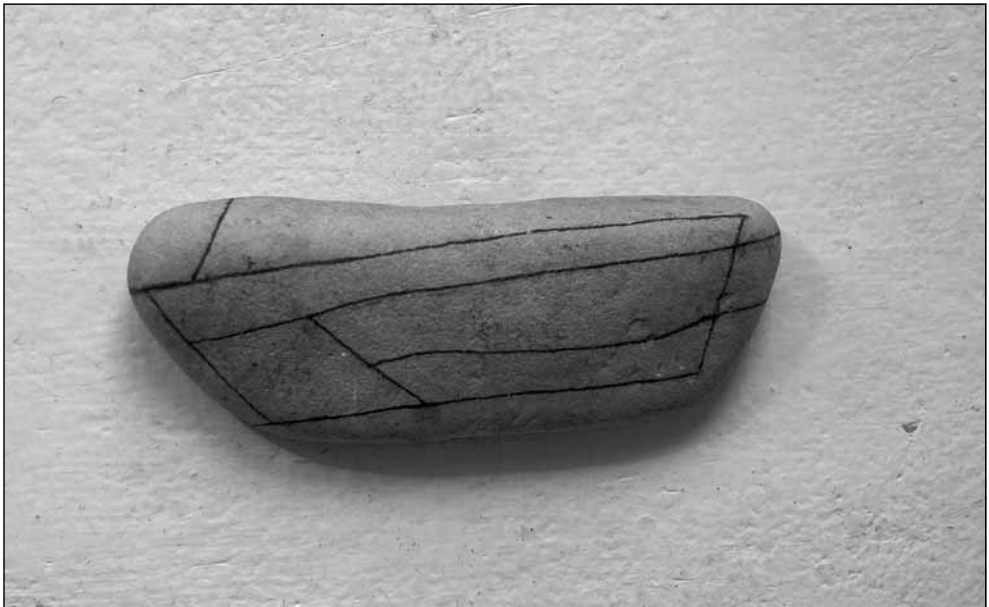
Fodor Ákos

Kavics a mérlegen

Hegyet csodálni
lehet – de szeretni csak
kavicsot tudunk.

★

Csak, kinek volt már
kavics a cipőjében:
becsüli, ha nincs.

Antalffy Zvette-Hildegard

forrás, folyó és
tenger vagyok, terelem
a kavicsokat

folyam sodorta
egykor szikla, tengerhez
érve homokszem

hűs víz partjait
építő kavicsok, halk
csobogás hangja

Auth Szilvia

ősz alkonyat
csenden túli csend időz
olvadt kavicsok

arcodon zárvány
az est néma lobot vet
fekete lángot

Balla Zsuzsanna

Fiókmély-sötét
dajkálja gyerekkorom
kavics-kincseit.

A tengerparton
heverő kavicsok mind
várnak valakire.

Kövem letettem.
Örök, akár hiányod:
Nem hervad soha.

Bárdos Attila

Őszi hold fénye
mutatja az utamat.
Világít egy kavics.

Elkopok én is,
mint a patak vizében
sodródó kavics.

Benda KatalinDuna-parti variációk

nedves kavicságy,
rajtuk tapos lábam – az
évmilliókon

Kő előttem, kő
utánam, kavicszapor
jelzi jöttömet.

Ezüst fémforgács
ring kavicsok közt. Hámlasz,
dunai hajó?

Születésed elé

Készülödsz. Méhem
ugróiskolád. Kavicsot
dobtam, ugord ki.

Készülödsz. Kavics
és drágakő neked ma
még egyformán szép.

Bessenyei Judit

lépteid alatt
kavicsok csikorognak
rég jártál itthon

kavicsok közt gyík
bújik, öreg macska les
mozdulatlanul

apró kavicsok
hegyek lábainál, nagy
idők tanúi

Bibor István

Patak mosolya
templom, börtön, bunkerek
falába zárva.

Botos Ferenc

Szó és szó között
görgetem emlékeim
szétszórt kavicsok

Rohanó patak
alján, kavicsok között
csillan a gránát

Bozsoky Erika

Halk koccanás az
ablakon. Kavics vacog
hideg holdfényben.

Böjthe Pál

Hegyről álmodik
A hegyből kopott kavics
Az idő eltelt

Kő mellett kavics
Ki életét leélte
Nem irigykedik

Nem kavics miatt
Púpos a kecskebéka
Ím a természet

Börzsönyi Erika

Kavics tenyerem
ráncos öblében, tenger
simára mosta.

Piciny kavics csak
Isten tenyerén létem.
Lassan bevégzem.

Bősze Éva

Esőcsepp fénylik,
kavicsok közt hangya fut,
elült a zápor...

Zuhan a szikla,
kő lesz, majd apró kavics,
ragyog napfényben.

Csata Ernő**Félelem**

Hold fénye remeg
egy harmatos kavicson.
Közel a hajnal.

Jövőkép

A kifeszített
parittyában egy kavics.
Nyílról álmodik.

Riadalom

Madár álmodik
egy templomi harangon.
Kavics száll felé.

Vesekő

Ha vesébe látsz,
rég nyugszik ott egy kavics.
Béke porára!

Demeter Mária**Várakozás**

Ott van biztosan –
Nyomtalan hóba veszett
az én kavicsom.

Súly

Simára csiszolt
középpont mélybe dobva –
Hullámkörök fent.

Találat

Sugárzó templom-
ablak: Istenarc, fényes
kavics kezemben.

Kövület

A kőben halál.
Nem hallom a bent levőt:
száraz falevél.

Drágakő

Egyszerű kövics,
fény sugártól felcsillan.
Sötétbe rejtem.

Domonkos Marcell

Csobbanás zaja
Tóban hullám gyűrűzik
Meghalt egy kavics

Növekvő fűszál
Kavics fölé magaslik
Úgy csúfolja őt

Feldobott kavics
Az ég tiszta kékjétől
halálra rémül

Farkas Balázs

Áramlat

Itt, a többi között, én. Lennék más. Egyformák vagyunk. Ahogy ütközünk, úgy formáljuk egymást, de tisztára mos minket a világ folyamnyi hatalma, az áramlat. Az élet nagy erő. Felsőhajtani ma nincs idő, össze-összekoccan kavics, szikla, egész hegy. Kérdésemre, melyik vagyok, szótlan a világ. Kérdésemre, melyik legyek, az áramlat felel:

Ki megállítja
a vizet, s akit formál
a víz maga is.

Fazekas István

Apokrif-törredék

Kő omlik kőtől.
Nevünk kavicsra írva.
Parittyánk az Úr.

Ferencz Evelin

Kavics a tóban

Tükörképemen
Lágy hullámok dalolnak, –
Eldobott kavics.

Ferencz Győző

Haiku Göcsejből

Sok kis kavicsból
Bármennyit gyűjtenél is
Szikla nem lesz.

Fer-Kai

Vasbetonfalban
egy kavics üres helye:
gondolatkehely.

Földeáki-Horváth Anna

Sorsával elégedetlen a kis útszéli kavics.
Drágakőnek álmolja magát: csodás gyémánttá válik. Csiszolni viszik, gyűrűbe foglalják. Tűri a fájdalmat, hisz elérte, amire vágyott. Fényes kirakatban díszesen, megvásárolják. Kisasszony kezét díszíti nappal, éjjelre bezárják. Hazudnak miatta szerelmet, gyilkolnak érte.

Élete rémálom. Álom?

Az ismerős út szélén ébred, tücsök ciripel.

Szabad. Valóság?

Csiszolatlan kő
útszéli szabadsága
pótolhatatlan.

Góczán Bettina

Csüggedt csipkézet
Cselekszik, csúf csűr-csavar,
Csacska csörrenés.

Csodás csemete:
Csalafinta csekélység,
Csillagszem-cseppek.

György Emőke

Fényes kődarab
Része a mindenségnek
Örökké marad...

Habos László

Kavicsba rejtve
A teremtés csodája
Partra vetődött.

Elgurult kavics
A szájjal festett képen
Szememben könnyek.

Új társ a láncon
Kavicsból emelt sírhant
Menetelj tovább!

Hajnali napfény
Táncol folyó kavicsán
Megmosom arcom.

Önmagam nézem
Hús patak víztükrében
Sírnak kavicsok.

Kavics sorsa:
Kacsázni víznek tükrén
S végsőt csobbanni.

Halászi Aladár

Kis kavics! Hegyet
mozgat érted az ember,
s csak fülére tesz.

Kaviccsal őröl,
s általa hal a madár,
mikor csúzlizzák.

Biztos menedék,
kavics alá bogár bújt,
várja az estét.

Halmai Tamás

Teremtés

Vedd tenyeredre.
Most még kavics. Várj, amíg
fölnyitja szemét.

Harcos Katalin

Vízmeder alján,
idő megkövült könnye.
Még csiszolódik.

Hegedüs András

Milyen kis kavics!
Gyűrűi mégis nagyok
a ködös tavon.

Héricsz Patrik

Henko

...fehér kötenger
kellős közepébe egy
szál bambuszt szűrni...

Horváth Ödön

Tarka kavicsok
legördült könnyecskéi
az öreg hegynek.

Orgona: orkán,
zúduló kavics-halom,
gáton át a víz.

Kövek nem szólnak,
de a csontok szót kérnek
a temetőben.

Horváthné Gergely Edit

Szabályos kavics
gyalogút mentén... Mintha
állatsír lenne.

Hínárszőnyegre
rákocská szaladt ki kék
kavicstengerről.

Jahoda Sándor

Csobbanás

Tükörsima ég.
Madar száll a magasba –
vízbe dobott kő.

Jónai Zs. Balázs

[Variációk egy Kobajasi Issza-haikura] *

őszi esőcsepp
kopogása a tetőn
kavics-zivatar

Kavics koppan az
ereszen? Őszi eső
ez csak, na hiszen!

kavicsként
koppannak
ereszemen
az
őszi
esőcseppek

Kopogást hallok
a tetőn, kavicsként hull
az őszi eső.

Mintha sok kavics
koppanna az ereszen...
őszi zivatar.

Valami kopog
a tetőn, nem is hinnéd,
hogy ez csak eső.

[Változatok egy Josza Buszon-haikura] **

jeges szélvihar
felpattanó kavicsok
harangkondulás

Tél szele süvít,
nem mereng. Kavicsoktól
kondul a harang.

kavicsok szállnak
a viharban, ma a szél
a harangozó

nagy a szélerő
kavicsokkal ma a szél
a harangverő

Téli szélvihar,
repkednek a kavicsok...
bim-bam, harangszó.

Téli szél nem lágy,
kavicsokat dobogat,
harangszóra vág.

téli szél
szálló kő
harangszó

[Taneda Szantóka nyomán] ***

lehajtom
fejem
mindenütt
csak
kavics

*Eredeti:
小庇や砂利打やうな秋の雨

**Eredeti:
木枯や鐘に小石を吹あてる

***Eredeti:
うつむいて石ころばかり

Kántor Krisztián

Lágy őszi este
Deszkán koppanó kavics
Keserű búcsú

B. Kiss Krisztina

Mint minden folyam,
csiszol minket az idő –
s mi a mindenséget.

Kerti Károly György**A Mester tanításaiból**

1
ha kavicsot látsz
gondold köré a sziklát
intett a Mester

2
a kavics súlyát
ne a tömegével mérd
hanem múltjával

3
a haiku is egy
gördülve csiszolódott
gömbölyű kavics

* * *

kavicson vízcsepp
billegve egyensúlyoz
ő már választott

* * *

gyerek kacsázik
a kavics is mosolyog
övéri várják

* * *

vízbe hullt kavics
gyűrűző hullámokkal
int fájó búcsút

Kiss-Péterffy Márta

Szádból minden szó
gyöngykavicsként perreg el...
Micsoda sóder!

Kormányos Ákos

haikum címe
kavics, megírásához
túl álmos vagyok

Kósa Emese**duó**

Szendergő kőbe
belebotlik a másik
kettős gurulás.

idő

guruló kavics
szemerkélő esőben
perceket morzsol

képzet

kavicszáporban
sötét felhők vonulnak –
szelíd tekintet

szétágazás

kövek gurulnak
hófehér vízesésben –
út kanyarodik

remény

fények siklanak
kihalt sikátorokban
kavicsok, derű

Liszói Gyuricza József**Kavicszonáta**

kopár ős-zene
leng elhalón: fölvertem
a kavics-csendet

Kreischer (Ruszin) Nelly**Kavicsors**

Minden kavics hegynek született!
Fájdalmasan csiszolódott évezredek.
Útját járta, tengerár ölelte, partra vetette.
Folyók vitték görgetve, simára mosva,
ismét partra vetve.
S most:

Darabka kavics.
Zöld mohapárna alatt
Álmát alussza.

Lőrinczy Barbara

Hold fénye táncol.
Fehér kövek zenéjét
messze hordja szél.

Márk Éva**Érzelem**

Kő szállt a légbe,
mély bánat hajította,
gyász befogadta.

Mészáros Ildikó**Homokóra**

Apró kavicsok
idővel megfordulnak
Csendes utazás

Mizsér Gabriella

Szelíden fehér
kavics simul kezembe.
Sós szelet áraszt.

Hajnali dértől
kavics ónszín ruhája
gyémánttá válik.

Molnár Vilmos

(Sztúpa)

Parti kavicsban
rejtező Buddha. Csobog
az imamalom.

(Wass Albert I.)

Perel a patak.
Medre szótlán bizonyosság:
kő kövön marad.

(Wass Albert II.)

A víz szaladni,
a kő maradni akart.
S lón. Hol itt a gond?

(Wass Albert III.)

Fogam közt a bor
szalad. A fogkő marad.
A fogkő marad.

Molnár Péter

megfulladt sárkány
fogai e kavicsok
marék nehéz gyöngy

Mór György

A szürkék között
fehér tengeri kavics.
Elmosódott év.

D. Nagy Nóra

Napfénybe mártott
fejek – ezernyi ázott
kavics a parton.

Nagy István (Paphnutius)

bíborszín kavics
legyek döngenek körbe
kerti tó partján

Nagy Zoárd

Ágyában fekszik,
belegömbölyödve az
idő ölébe.

Szétszakadt testét
görgeti vad víz árja.
Szikla volt egykor.

Bőrbe burkolva
körös, gyorsul, kiröppen.
Góliát halott.

Móritz Mátyás**Kavicsokból oltárt**

A kavicsokat
mindig szerettem, vannak
és mégsem élnek;

hódolatom száll
általuk a semminek,
a mindenségnek.

Más nemes ércet
gyűjt, ofiri aranyat,
bennük hisz vakon;

és a kavicsok
titkán úgy lép át, akár
a halottakon.

Neki szürke mind,
akár az igénytelen
és kopott szavak;

nekem kalapács
se kell, hogy gyönyörű szép
szikrát hánnyanak.

Mást nem érdeklí
ez az ősi mű, nem is
vet rájuk ügyet;

ha csillagokra
dobok egyet-egyet, ki-
oltják fényüket.

Másnak álnokság
a kenyere, szájukból
köveket köpnek;

az én kezemben
a kavicsok nem kopnak,
nem gömbölyödnek.

Nálam nincs rangja
ezüstnek, vasnak, réznek,
se az aranyanak;

egy gyémánthegeyen
állok, zsebemben meleg
kavicsok vannak.

A kavicsokat
mindig szerettem, ahogy
kezemre pereg;

rájuk találok,
akár a tengerparton
járó kisgyerek.

Nagyatádi Horváth Tamás**Kavicsok**

Minden teremtmények nyelvei közül
mégis a kavicsok beszéde a legcsiszol-
tabb és a kavicsok szavai a leggömbö-
lyűbbek, a kavicsok hangjai a legdalla-
mosabb kötésűek és a kavicsok szünetei
nyitják a végtelent leginkább meghívó
mélységet; legyenek bár betonba kö-
tött örök álmodozók vagy járjanak még
mások álmait nem odahagyva, locsogó
vizek útján, elkészült angyalok valaha
szerelmes szolgálói; felhőtlen éjszakákon
fénylő testvéreik felé sóhajtanak egy-egy
befejezhetetlen mondattal elakadva,

egy vak nemzedék
csillagok szép arcába
köveket darál –

Nagypál István

beteg galambok
lehajtják fejüket a
hús kavicsokra

Németh Erzsébet

Kavicsálmokat
ringatnak éjbölcsőben
kő édesanyák.

Kavicsmadarak
fagyos szárnyai alatt
gubbaszt az idő.

Ősi kavics-sors:
testüket tenger mossa,
lelküket idő.

Pál Kitti

Testvéreiket
porrá őrlik kopogva,
szívük büntelen.

Pálmai Tibor

Kavicsba karcolt haikuk

Tengerszem pillán
tündér kezében kavics:
begyulladt írisz.

...jeltelen sírban
sötétlő koporsóban
magányos kavics...

Tő tükrét törő
álmittas kavicsok:
merülő szívek.

Primusz Tibor László

A férfi mélabús léptei hosszú percek óta észrevétlen görgették maguk előtt a Duna-parti hordalékot. Mellette tétován tipeggett gyermeke. Néha dühödt mozdulattal markolt a kavicsok közé és hajította a folyam kisebb-nagyobb hajók által felkavart hullámaiba. A fodrozódó víz további tajtékokra talált magányos szívében. – Anyád elment – bukott ki szájából önkéntelenül, inkább csak magának, megerősítve a történeteket. – Tudom – emelte rá tekintetét a kisfiú, melyben a folyó zavaros vize letisztulva, szelíd hullámok hátán haladó búzavirágokat megidéző kékséggel tükröződött. – De te ugye velem maradsz? – mondta még, és puha, kis kezét a férfi tenyerébe fúrta. – Hát persze – válaszolta a férfi, és hirtelen vezérelve lapos kavicsokat keresgélt. Az eldobott kő néhány hengerbucska után már-már végleg elmerülni látszott, amikor újra felbukkant, és úgy hagyta el látóhatárukat, mintha a folyam végleg kivetette volna magából. – Hú, ez nagyon klassz volt, tanítsd meg nekem is! – rajongott gyermeke. Naplementéig kacásztak még a parton, és a férfi szíve soha többé nem volt magányos.

A folyam felvert
fodrán elhintett remény.
Szétszórt kavicsok.

Rozán Eszter**Hazafelé**

Havazik. Az ég szakadatlanul ontja puha áldását a földre, percek alatt hófehér lepel borul a tájra. Csend és békesség honol mindenütt, e meghitt órán még a varjak is elcsitulnak. A patak némán kanyarog, eltévedt nyúl kóborol jeges partján. Ahol a víz és a hó összeölelekeznek, lehajol, buzgó szimatolásba kezd. Apró kavicsok tűnnek fel a mélyből, mint megannyi igazgyöngy. Hirtelen felegyenesedik, kihegyezett füllel figyel. Már tudja a hazavezető utat.

kavicsok jelzik
lelkünk ösvényén elszáll
kósza gondolat

Rózsa Iván**Didergő világ**

Madáretető,
Tél van, hó lepte kavics,
Didergő világ.

Saitos Lajos**Hajnali órán
(Részlet a haiku-naptárból)**

Kavicsos úton
jön-megy két sün éjszaka
egymást kerülve.

Megannyi kavics
visszahullott a földre
nem lett madárrá.

J. Simon Aranka**Kezemben**

Égő színeit
megkívánom. Fölveszem.
Kezemben kihűl.

Néma tanú

Miért is őrzöm?
Hasztalan kő, csak egy csók
néma tanúja.

Só Balázs

Kavicsot kaptam
búcsúzóul. Azt mondtad,
könnyek csiszolták.

Sonyovszki László

Ül mozdulatlan
– a tó lágy fodra mossa –
befelé figyel

Stakic Ágnes

hófehér kavics
csillog a patak mélyén
bús szarka nézi

Szabó Julianna

...Élve kövülök
magam is: mint vesekő
és epekvics...

Szabolcsi Erzsébet**Időtlen térben**

Kavicsos tenger
lábam elé görgeti
az ős végtelent.

Kristályosodás

Lapos kavicsra
kristálycsipkét varázsol
a deres hajnal.

* * *

Josza Buszon, 1742

yanagi chiri shimizu kare ishi tokoro
dokoro

Fűzlevelek közt
száradt patakmederben
szomjas kavicsok.

Kobajasi Issza, 1816

ko-bisashi ya jari utsu yôna aki [no] ame

Pergő kavicsok
dobolnak ereszemen?
Csak őszi eső.

Szabóné Horváth Anna

Szürke életem
Csak sodródik céltalan –
Kavics az árban

Szakáli Anna / Szani

Ha azt mondd, milliárd év a kőzetek
kora, nem tudom, miről beszélsz, hiszen
pár száz év is átláthatatlan előttem...

Kőbe zárt idő,
kavics sodródik tova...
Vájon hol áll meg?

Székelly-Benczédi Endre**Meteor**

Zuhanása fény,
titokzatos égi csók.
Föld arcán kavics.

Kavicsors

Tenyérben szikla,
az ösvényen semmiség.
Porban nincs jövő!

Szinte emberi...

Ha víz csókolja,
nézd, mivé lesz a szikla:
hányódó kavics.

Szemere Brigitta**Tér**

Mint kavicsokat
úgy görgeti tenyerén
a csillagokat.

Néha legurul
néhány függébb égitest:
meteorzárpor.

Tarsoly Beke Tamás**KaviCSoda**

Rengeteg kavics alszik a folyó alján.
Sötétségben, hidegben... végtelen ma-
gányban...

Reggel varázsszót mormoltam rájuk,
s miközben a kakaómat ittam, megtört
az átok.

Kavics kavicsal
Házasodik a vízben
Így sokasodnak...

Szentkirályi Fittler József

Csobbán a kavics.
Fodrok játékát nézi
szomjazó pipacs.

Tóth Evelin**Hanyatlás**

Szikláról zuhan
a lepkeszárnyú szellem:
kavicslenyomat.

Szlamka Zsófia**Írisz**

Porzó kavicsláz
Tükrön csillanó sugár
Messzi szendergés.

B. Tóth Klári

Felgöngyölt idő

Útra kelek, visszafelé, befelé a belső labirintuson át, a tiszta forráshoz. Fél évszázadot sodor elém a szél, megcsap a friss lehelete.

Lábam alatt kavicsos part, bukdácsolok az egyenetlen talajon. Egyre mélyebbre és mélyebbre süppedek a gyerekkor fővenyébe, mezítláb járok a köveken, talpammal simogatom őket, hátha megbocsátják, hogy rájuk kell lépnem.

kavics hűvöse
gyerekkéz hajlatában
emléket izzik

Mindennap lemegyünk a Dunára. Kacsázunk. Lapos kacsaköveket gyűjtünk a zsebünkben, indul a verseny, ki tud laposabbat dobni, messzebbre hajítani a Duna közepébe, kinek szebbek a vízgyűrűi, számoljuk, hányat terem a dobás.

tojáshéj-sima
tenyérbé mászó kavics
tűnt kezek íve

A gyűrűk megbontják a vízfelszín egységét, ezt a hatalmas, remegő-imbolygó paplant, mint behúzott cérnagombok mélyesztk be a selyemfényű felületet, melyen steppelt varrásként cikázik az izgága fény.

ringató felszín
odavárja a felhőt
tükörnyoszolya

A kacsázásban a kavicsgyűjtés a legjobb. A kis kerek formákon úgy vibrál a reggeli fény, mintha – legalább egy pillanatig – mindegyikre főszerep esne.

Felgyorsult színházi közvetítés, rekordot teljesít a fővilágosító. Görnyedve hajlongunk, szemünk ide-oda jár, mindig kiemelkedik valamelyik a fényben, de mire odaérünk, már másra esne a választásunk. Keressük az optimális méretet, a formát, kacsázáshoz a lapos köveket, célba dobáshoz a gömbölyűket, lázas izgalommal válogatunk, minden kavics egy-egy karakter, egyéniség. Jó lenne mindet zsebre vágni, de választani kell. Nem szerethetjük mindet egyformán.

gömbölyű kvarcit
esdeklőn tekint rám
felkéredzkdik

Egymásra helyezett kövekkel különböző arckaraktereket készítünk, jeleneteket rögtönözünk, eljátsszuk. Egy nagy laposra két kisebből szemet helyezünk, egy hosszúkás vagy kerek kőorrot, egy vékony, ívelt formájú kőből szájat. Ha szomorú vagy dühös arckifejezést akarunk, lefelé fordítjuk az ívelt kavicsot.

Lehet játszani a szemöldök vonalával, a szem állásával is.

mit rejt a kőarc
eleven tekintet vagy
kőbe zárt mosoly

Máskor csak ülünk a parton és figyeljük a vízfelületet. Sose unjuk meg a történetet.

A víz hullámfonatai, mint kislánycopfok a szélben tekeregnek, vonaglanak, meg-megcsillannak rajtuk, piroslanak a hullám szabdalta háztetőik.

Többgenerációs parasztporták szövevényei lépcsőnek befelé, hatolnak a mélybe, nagyapák, dédapák emlékezetébe, családregék sors szötte rejtekébe.

A hullámverés után csituló víznyelv kinyúl egy-egy apróbb kavicsért a sóderes fővenyre és besodorja a vízbe.

nem tart meg a part
sem forró gyerekujjak
elnyel a hullám

Part menti, elferdült jelzőtábla kéken
nyúlik a víz fölé, túlbuzgó készséggel
kúszik a hajómeder irányába, közelebb
és közelebb, egyre ferdülve, míg el nem
dől végleg az önfeladó szeretet örvé-
nyében.

néma víz testét
hajó hasítja ketté
vérző hullámok

A sárgásfehér felhőfoszlányok villanása
meg-megtöri a tükörképet.

Aranyszegélyű fodrai szagatott dísz-
szalagként villódnak a hullámdombok
tetején. Sötét felhőfoltok közül fénynya-
lábok pásztázzák a vízfelszínt. A szín-
padi effektek kiemelnek egy-egy apró
drámát, hullámtarajok születését, re-
ményteljes növekedését, majd a betelje-
sedés utáni összeomlást...

spirálvonalon
félbehagyott hajítás
hullámszemfedő

A hatalmas vízfelület hirtelen elszomo-
rodik, ellaposodnak, elhalványulnak a
hullámfonatok.

A szín-szöttes fényét veszti, elkopik,
mint az évszázadok, egymásba kapasz-
kodó lánc- és vetülékfonalai szétzilálód-
nak, generációk áldozta tetősorozatok
már nem hatolnak lépcsősorként a vég-
telen mélységbe. A part is sötétbe borul.

Kihalászom a zsebemből az utolsó
lapos kacsakövet. Visszateszem a part-
szegélyre, hadd vigye, sodorja magával
a víz, a fenséges erő, hadd koptassa,
formálja, hogy valahol majd újra le-
rakja a hordalékkal, ahol megint rátalál
valaki, ha a kavicsstengerben éppen rá-
esik a fény.

Tsering dröl ma

partodon kavics
leporoltam a hegyet
hó maradt talán

Tuboly Erzsébet

Folyó görgette
emlék. Letűnt világok
kőpillanatban.

Hegy, fagy, hó, meleg,
földrengés, gleccserfolyó.
A múltad, kavics.

Kis fényes kavics.
Százézer éve várta,
hogy rátaláljak.

Varga Imre

Az emlék átüt
e kavics bőrén megint.
Gyorsan letörlöd.

A tere szóttan.
Ami órá írható –
inkább vall rólam.

Kemény s kristályos
belső végtelenedhez
nem talál elmém.

Véghelyi Balázs

Vízből kivetett
kavics hullám- emléke
lettem egykoron.

Víz alá merült
kavics hullám- emléke
leszek majd egyszer.

Vermuth Attila

Árnyjáték

De megnőttem én –
büszkélkedik egy kavics
a téli napon

Menedék

Rettentő a nap –
kavics-árnyékba búvik
egy pöttöm bogár

Vázsonyi Judit

Sehol egy utas
puha hó alatt az út
kavicsot altat

Vihar Judit

Kavicsok sorban
vakítóan fehérek –
szájad medrében

Égből érkező
villanó hullócsillag –
meteorkavics

Süvít a kavics
tó felett egyre messzebb –
feszült indulat

Kavicsok és csontok
létünk örök tanúi –
titkot őriznek

Zsidó temető
kavicsok sír tetején –
Rád emlékezünk

Tengervíz alatt
kavicsstenger a mélyben –
ó, Demosztenész!

Macska *vicsorog*
csacska *vicsorgás*, nem más,
mint ócska *vicc!*

Virág József**Naplemente**

Aranyló kavics
tündököl tóparton az
esti homályban.

Wilhelm József**Parádé**

Zubogó hegyi patak szelődül a fennsík peremén. Selymes felszínén a kaszálatlan rét ezernyi apró vadvirágja tükröződik. Csavart szarvú kecskék szúrós tekintete teszi kétéssé e légiés léttelenség élvezetét, ám a sodródó kavicsok duruzsolása mégis ámulatba ejtő. Valahol távol, láthatatlan mély katlan szippantja magába bugyborogva e teljességet, apró örvénykéket képezve a napfény fátyolszerű játékának a vízén. Buborékok in-cselkednek egymással.

Vibráló gyöngyök
kacér hada iramlík
végzete felé.

Zalakovits Gábor

Egykor szikla volt
Most csak sima kődarab
Kopott öröklét.

Zsatkovics Edit

kőszikla voltam
zuhantam, szétmállottam
delfinek várnak

vágató folyón
kavicsarcú csillagok
fűzfám bölcsen vár

útszéli kavics
számkivetett, holdszemű
jelentéktelen

voltam lávakő
izzó vulkánperzselés
szárnyam leolvadt

Zsibói Gergely**Az út**

Nap tüze szaggat.
Kő-létem emléke a
mederben maradt.

Folyóm visszavár.
Ezer társam közt talán
egy kéz rám talál.

Zsubori Ervin**Kavics-monológok**

Hallgat a sötét.
Fölöttem a csillagok.
Testemben az éj.

Elhajítottak.
Kilenszer pattantam fel.
Sírom tófenék.

Németh Péter Mikola

Öt haiku
az örökkévalólókra

(Rózsabandira)

Kavicsszüretkor
tengerszemednek mélye
átszíneződik.

(Pilinszkyre)

Van itt valami
szomjúság, amit senki
meg nem itatott.

(Weöressándorra)

Fölötted az ég,
alattad a Föld kérge,
benned lajtorja.

(Kormospistára)

Nyárapád éghez,
nyírányád a földhöz köt
rügyfakasztással.

(Szabadosgyörgyre)

Minden levélben
ott él a fa egésze,
még hamvában is.

Nagy Zorán
 „Ünnepi” dupla

Elmébe, ölbe:
 Csillag-szikra kivonat,
 Lánykő-robbanás...

Fiúszív-korbács,
 Éj-mélyből villámló szem:
 Közös csodálat...

Két táj

Domboldal beszél:
 száraz kecske-kórót rág
 rojtosra a szél...

Kergemarha-lét... –
 Kacag a vén szakadék:
 s marcangolna szét...

Karcolatok

Sziclám mellkasán
 kőszörny-mellény nehezek:
 beteg meteor

★

Smaragd kavicsok
 („szentjánosi” őr-szemek):
 éj-erdő testén

★

Hasa(d) rám tekint...
 (K)öldökbe kövült bogár:
 serceg – és pislog...

★

(Sz)ép volt = érett (k)ő...
 Csákány hágta, tűz (z)abálta:
 (Sz)énné égett (n)ő...

Szegedi Kovács György

Kazicsok

A tradíciók falainak repedéseiből
édes szirupként csurognak a dogmák.

★

Jajgatnak az álmaikba rekedtek,
jajgatok velük én is.

★

Oly szép virágot láttam udvarunk végében,
hogy nem vétkezem többé.

★

Fogd a karom erősen,
s rajzolj még tenyerembe.

★

Ahogy árnyékom nőtt, egyre hidegebb lett,
s kevesebb kérdésem.

★

Bárcsak
úgy dalolna
tollam,
mint kisgyermek
élete
első kérdése.

Hetedhét

Tomas Tranströmer

I

Lámakolostor
körbe függőkertekkel.
Csaták képei.

Merev az elme,
mint mozaikcsempe a
palotakertben.

Fényes városok:
hangok, mesék és számtan –
csak mindez másképp.

II

Rénbika a napon.
A legyek földhöz varrják
az árnyékokat.

III

Csapzott fenyőfák
egyazon gyászos lápon.
Mindig ugyanúgy.

Novemberi nap...
Árnyékom úszik, lebeg
s délibábbbá lesz.

E mérföldkövek
vándorútra keltek mind.
Vadgalamb hallik.

Fölébem hajol
a halál, sakkfeladvány.
Tudja, mit lépjen.

IV

Eltűnik a nap.
Buldogpofával néz a
vontatóhajó.

A napsütötte
meredélyeken – tüzet
legelő kecskék.

V

S terjőkevirág
nő ki lám az aszfaltból,
akár egy koldus.

Megbarnult lombok,
holt-tengeri tekercesek,
oly értékes mind.

VI

A szentbeszédkönyv
a balgák könyvtárában
érintetlen áll.

Ő csak ír és ír...
enyv folyt a csatornákban.
Ladik a Sztüxön.

Halk esőként járj,
halld a fák suttogását
s a Kreml harangját!

Tillinger Gábor fordításai

Részlet a 2011. évi Nobel-díjas svéd író *A nagy talány* című verseskötetéből, mely a Napkút Kiadó gondozásában a XIX. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválra jelenik meg.

Richard Dokey

Sánchez

Azon a nyáron Juan Sánchez fia elment dolgozni a stocktoni Flotill Konzervgyárba. Juan vitte le a völgybe a régi Forddal.

Útközben a fia, Jesús mesélt neki a konzervgyárról: a hatalmas alumínium gyáracsarnokról, a csodálatos gépekről, a futószalagokról, amelyek sosem állnak le. Beszélt arról az épületről is, amely az út túloldalán volt, és ahol a konzervesdobozokat gyártják, amelyek aztán egy fémcsövön át érkeznek az út másik oldalára, a konzervüzembe. Leírta az apjának az ételkészítési gépeket és a higiéniai szabályokat. Felnevetett, amikor a címkék felragasztásáról beszélt. Amikor aztán a fizetéséről mesélt, a hangja újra komollyá vált.

Mikor Stocktonba érkeztek, Jesús magyarázta az apjának az utat a város központja felé, arra a lepusztult környékre, ahol a fiú lakni fog, mialatt a Flotillnak dolgozik. Olcsó szállodához érkeztek a Center Streeten. A szoba búzlótt. Egy asztal volt benne, egy székkal. A padló olyan foltos volt, mint egy nyilvános vizeldében, az ágy pedig, akárcsak a falak körben, piszkos. Az ablakot semmilyen függöny nem takarta. A zsíros madzaggal felkapcsolható magányos égő sápadt fényt árasztott.

– Nem sokat leszek itt – mondta Jesús, látva apja arckifejezését. – Ez csak alvásra kell. Fogok túlorázni is. Meg ott vannak a szórakozási lehetőségek a városban.

Jesús kivezette az apját a szobából, kimentek az utcára. A szálló mellett most üres grund volt, nemrég

épület állt ott. A friss gödör, amely az épület után maradt hátra, a gyökéretelenség furcsa érzését keltette. Ott heverték még az alap maradványai, töredezett padlózat, a fakó vöröses téglák, amelyeken úgy tapadtak meg a vakolat foltjai, mint az odaköpött, rászáradt nyál. De a romok még frissek voltak, nem fakította ki őket a nap és a levegő. Az épületmaradványok tompán csillogtak, magukra hagyottan, mint az eke által kifordított föld. Juan egy darabig nézte a romokat, aztán elindultak végig a Center Streeten a Main Street felé, közben további üres telkek mellett haladtak el, majd kelet felé fordultak, a Hunter Streetre. A Hunter és a Main sarkán bontóbrigád dolgozott. Nagy vasgolyó függött egy láncon, egy magas gép pedig hátrahúzta és megemelte a golyót, majd előrelendítette, neki az épületnek. A golyó igencsak súlyosnak tűnt, és amikor nekivágódott a falnak, az épület megremegett, porfelhő szállt fel, és a fal befelé dőlt. A ház függőleges vonalai megroggyantak. Juan is megrázkódott, valahányszor a golyó a falnak csapódott.

– Lebontják a régi épületeket – magyarázta Jesús. – Városfejlesztés – tette hozzá. – Egy nap majd azt is lebontják, amelyikben most lakom.

Juan a fiára nézett. – Na és mi lesz az emberekkel? – kérdezte. – Hová mennek az emberek azokból az épületekből?

Jesús, aki egy fejjel magasabb volt az apjánál, lenézett rá, majd jellegzetes mexikói gesztussal megvonta a vállát. Közben a fejét félrebillentette

és lehajtotta egyszerre, mint amikor marionettbábút mozgatnak a zsinóron. – *¿Quién sabe?*¹

– Mi az a nagy épület, ott? – kérdezte Juan, elnézve a Hunter Square-en parkoló autók fölött, az utca másik oldalára. – Az, amelyiknek a teteje az eget karcolja.

– Az az új bíróság – felelte Jesús.

– Nincsenek függönyök az ablakokon.

– Az ilyen ablakokra nem is kell függöny – mondta Jesús.

– Hát nem – sóhajtott Juan –, az már igaz.

Észak felé bandukoltak a Hunteren, elhaladtak a Bank of America új épülete előtt, és beléptek egy régi ajtón. Megálltak oldalt, a bejárat mögött. Jesús büszkén elmosolyodott, és beszívta az áporodott levegőt.

– Itt lehet szórakozni – mondta.

Juan körülnézett. A bárpult közvetlenül tőle balra volt, és foltos kötetényt viselő, kopasz férfi állt mögötte. A bárpulttól beljebb vastag fából készült, zöld abrosszal leterített asztalok sora következett. A mennyezetről pedig hosszú vezetékeken kúp alakú lámpák lógtak, amelyek lefelé szélesedő fénypázmákat vetettek az asztalokra és a mellettük ülő görnyedt férfiakra. Füst gomolygott mindenfelé, követve a vendégek minden mozdulát. Egymáshoz koccanó csontgolyók hangja, az állványokra rakott dákók csörgése, a drótra fűzött eredményjelző korongok halk zöreje és a játékosok időnként felcsattanó káromkodása hallatszott. A helyiség koszos és meleg volt. Juan megcsóválta a fejét.

– Egész jó vagyok már a játékban – mondta Jesús.

– Tehát itt lehet szórakozni – mondta Juan, még mindig a fejét ingatva.

Jesús megfordult és kiment az utcára. Juan követte. A fiú a törvényház előtt parkoló autók felett, a Main Streetről idáig látszó hatalmas sátorra mutatott. – Mozik is vannak – mondta.

Juan volt egyszer moziban, amikor fiatal korában mezei munkásként dolgozott Fresno környékén. Akkoriban még nem tudott angolul. Ült a barátaival a bőrfotelekben, amelyeknek a karja alul tele volt ragasztva rágógumival, és nézte a fehér vásznon mozgó képeket. A szereplők drága ruhákat viseltek. Nevettek, táncoltak. Az egyik férfi két gyönyörű nővel is csókolózott felváltva; mindig mikor a másik nő nem volt a közelben. Juant zavarba hozta, hogy a nőnk olyan könnyedén és habozás nélkül hagyták, hogy annyi ismeretlen ember bámulja őket ölekezés közben. Juan szerette a feleségét, nagyon kedves és gyöngéd volt hozzá, mielőtt az asszony meghalt. Sosem akart többé moziba menni, még akkor sem, amikor már jól tudott angolul. Ez az ellenérzése aztán visszatartotta attól is, hogy spanyol nyelvű filmeket nézzen.

– Most elmegyünk a konzervgyárba – mondta Jesús, és karonfogta az apját. – Megmutatom a gépeket.

Juan hagyta, hogy a fia vezesse, és elindultak visszafelé – megint elhaladtak a bank előtt –, oda, ahol az épületet bontották. Addigra szaggatott szélű lyuk támadt a falon, mint valami sebhely. Juan megállt és nézte. A vasgolyó előrelendült, tovább szélesítette a lyukat, be lehetett látni az épület belsejébe, a hajdani szobába. A szoba padlózata már furcsa szögben megdőlt. A tűző déli napsütésben látszott, milyen száraz a hasadozott fa.

– Nem hiszem, hogy elmegyek a konzervgyárba – szólalt meg Juan.

A fiú olyan tekintettel nézett az apjára, mint a gyerek, aki fáradtságos

¹ Ki tudja? (spanyol)

munkával madzagból és söröskupa-
kókból játékot készített, de a szülei
még csak meg sem nézik.

– De hát ez tisztességes munka
– mondta Jesús, és gyanakodva nézte
az apját. – Meg jól is fizetnek.

– A tisztesség... – felelt Juan. – A tisztesség komoly dolog. De itt nem erről van szó. Felnőtt férfi vagy. Csak egy szoba kell és munka a Flotillnál. Apád fáradt, ennyi az egész.

– Csalódott vagy – mondta Jesús, és lehorgasztotta a fejét.

– Nem – válaszolta Juan. – Én már túl vagyok a csalódáson. A fiam vagy. Most már van helyed is a világban. Ott van neked a Flotill.

Nem beszéltek többet, visszamentek az autóhoz. Juan beült a kormány mögé, Jesús megállt az ajtó mellett, a karját lelógatta és az ujjait széttárta. Juan felnézett rá. A fiú szeme tágra nyílt.

– A fiam vagy – mondta Juan –, és én szeretlek. Nincs helye a csalódottságnak. De én nem ismerem a Flotillt. Ha megnézném a gépeket, csak rosszabb lenne. Megérted, *niño*?²

– *Sí, Papa*³ – felelte Jesús. A kezét az apja vállára tette.

– Furcsa világ ez, *niñito*⁴ – mondta Juan.

– Pénzt fogok keresni. Veszek majd egy piros autót és meglátogatlak. Egész Twin Pines irigyelni fogja Sánchez fiát, és az emberek azt mondják, hogy Juan Sáncheznek olyan fia van, akinek megvannak a maga céljai.

– Hát persze, *Jesús mio*⁵ – válaszolta Juan. Lehajolt, és az ajkát a fia kezére szorította. – Várni fogom a fényes autót. De azért majd írok is – el-

mosolyodott, kimutatva sárgás fogait.
– Isten veled, *querido*⁶ – búcsúzott. Beindította az autót, felpörgette a motort, majd elindult végig az utcán.

Amikor Juan Sánchez visszatért Twin Pinesba, felhajtott a régi Forddal a Medve-hegy tetejére és lelökte az autót a szakadékba. Ezután módszeresen elégetett mindent, ami fontos volt számára. Mindazt, ami nosztalgikus értéket képviselt, aztán meg azokat a dolgokat, amelyek önmagukban semmit sem jelentettek. Így azt a nagy szekrényt is, amelyet a felesége halála után megtartott, noha már nem volt rá szükség, a kis asztalt a hálószobából és a kifakult mahagónipipatóriumot az elülső szobában álló párnázott fotel mellől.

Összetörte az összes tányéért, csészéket, tányérokat, és ugyanilyen módon elpusztította az evőeszközöket is. A tűz felcsapott a kék égre. Gyors, fojtott spirálisokban szállította felfelé a pernyét, aztán csodás mintázatokban elejtette a felhígult füstfelhőkben, amelyekből úgy hullottak alá, mint égett hópelyhek. A villák, kések gyorsan megfeketedtek, és az oxidálódott fém pikkelyes rétegeire váltak. Juan elégette a ruhákat is, mindent, amire már nem volt szükség. A füst nedvesebbé vált és erős szagot kezdett árasztani. Utolsónak a felesége rózsafüzérét vetette a tűzre. Olcsó áru volt, fából készült, és a lángok azonnal elemésztették. Juan ezután bement a házba és lefeküdt aludni. Mikor felébredt, hideg volt és sötét. Kilépett a házból, vizelt, aztán visszament és bezárta maga mögött az ajtót. A sötétség úgy nehezedett rá, mint egy mamut visszafojtott lélegzete. Juan nagyon éber volt, hallgatta a saját

² fiú

³ Igen, apa

⁴ fiacskám

⁵ „Jesúsom”

⁶ kedves fiam

szívverését. Már nem tudott elaludni, így hát éberem feküdt és gondolkozott.

Visszagondolt régi falujára Mexikóban. A napégette agyagból épült kis házakra, amelyek mint megannyi apró erőd álltak a kopár hegyvidék csendjében. Felidézte a férfiakat, amint széles karimájú kalapjukban, fehér nadrágjukban, napbarnított, csupasz lábukkal az út finom porába tapostak. Látta a falu vízgűjtőjét és az asszonyokat. Mind vaskos és lassú. Mindig mindig egyik gyermekkel, enerváltan a földtől és az örökös hőségtől, a letargia már a méhükbe is beivódott, mint maga a sárga napsütés, így a méhük is csendesen beletörődő, elfogadó, lassú vért szült. A férfiak olyan görnyedten jártak, mintha a levegő és az ég terhét cipelnék. Házak árnyékában dőltek le aludni, mint öreg kutyák, száraz, forró ételt ettek, amitől a bensőjük kiszikkadt, leszáradt a nedvesség a húsuokról, így hát, férfiaknak és nőknek már fiatalon olyan lett az arcuk, mint a kopott mezők, az ujjaik pedig mint a kiszáradt patakmedrek. Nehéz volt az élet azon a földön. Az édesanyja és édesapja már azelőtt belepusztult, hogy Juan elérte a tizenkettedik évét. A nagynénje, akihez szülei halála után került, akkor halt meg, mikor a fiú tizenhat éves lett.

Tizenhét éves korában elment Mexicaliba, mert sokat hallott Amerikáról, és arról, hogy mennyi pénzt lehet ott keresni. Más emberek társaságában, teherautóval elvitték a Bakersfield környéki mezőkre. Ott dolgozott, aztán meg a Fresno közelében fekvő földeken. Miután visszatért Mexicaliba, találkozott *La Bellezával*, mert így hívta őt: a szépséges. Összeházasodtak, amikor Juan tizenkilenc, a lány pedig csak tizenöt éves volt. Egy évről kislányuk született. A leányka halva született, és a szülésbe majdnem

belehalt az édesanya is. Az orvos azt mondta, hogy a szülőcsatorna túlságosan szűk volt. A doktor elmondta nekik (vagyis igazában figyelmeztette őket), hogy *La Belleza* nem szülhet többet, mert az az életébe kerül. Juan kiment a holdfényre, ott sírt. Sokat hallott arról, milyen szép a Sierra Nevada, különösen a bányavidékeken túl, és mivel nagyon félt attól a földtől, ahol élt, attól tartván, hogy az megölheti őt, ahogyan az anyját és apját is elvette, el akart menni a kaliforniai hegyek magas, hideg vidékeire. Ott talán megnyugszik a szíve, lehűl a vére, s *La Belleza* szülőcsatornája is elég tág lesz.

Két évvel később teherautón ült, a San Joaquin-völgyben fekvő Stockton felé, ahol paradicsomot szedett. Onnan látszott a Sierra Nevada, a bányavidékek fölött.

Persze csak messziről, és mivel nyár volt, a csúcokat nem borította hó. De amikor hazatért, beszélt *La Bellezának* arról, milyen kékek a hegyek a meleg, csendes hajnalokon, milyen hatalmasak, előkelően magasak, és csak tizenöt mérföldnyire voltak attól a helytől, ahol Juan dolgozott.

A férfi szorgalmasan dolgozott és félretette a pénzt. *La Bellezát* hazavitte a falujába, ahol övé volt apja egykori fehér vályogháza. Biztonságosabb volt ott várni, hogy egy kis pénz összegyűljön, bár félt a tűző naptól, a portól, a száraz, levegőtlen csendtől. Azon az őszen *La Belleza* egy szenvedélyes pillanatban ismét teherbe esett, és a terhessége nagyon veszélyes volt. Az ötödik hónapban az orvos – aki ateista volt – azt mondta, a gyermeket el kell venni, különben az anya meghal. A falu papja, nagyhangú, teátrális figura, iskolázott férfiú, aki szeretett pózolni, kijelentette, hogy Isten meg-

bosszul egy ilyen szentségtörő tettet. A gyermeknek kell élnie, rikoltott a pap. A terhességet nem szabad megszakítani. A gyermek halhatatlan lelkére kell tekintettel lenni. De Juan az ateista orvos javára döntött, aki elvette a gyermeket. *La Belleza* sok vért vesztett. Egy pillanatra még a szíve is leállt. Amikor a gyermeket elszakították az anyjától, és Juan látta, hogy fiú volt, kirohant apja vályogházából, fel a poros úton, egyenesen a rosszindulatú, vörös hold felé. Átkozta a földet és a mennyet. Átkozta a falut, saját magát, a napégette hegyek lélektelen közönyét. Átkozta Istent.

Juan most már nagyon félt, és bár még több pénzbe került, az ateista orvossal elköttette magát, hogy soha többé ne sodorja veszélybe *La Belleza* életét, mert tudta jól, hogy legközelebb az asszony belehal.

A következő nyáron ismét teherautón ült, útban a San Joaquin-völgy felé. A hegyek most is ott voltak, magasak, kékek a csendes hajnalokon, és kissé tejszínűre változtak, amint eljött a déli hőség, a levegő pedig remegett és párásabb lett. Éjszakánként néha kilépett a barakkból, ahol a munkásokat elszállásolták, és a sötétségbe bámult. Úgy gondolta, tragikus dolog, hogy az ember olyan közel van ahhoz, amire vágyik, és mégsem kaphatja meg. Olyan erős volt ez az érzése, különösen forró, fülledt éjszakákon, hogy bement a többi munkással Stocktonba, ahol álldogált a nyomornegyed sarkán, beszélgetett a többiekkel, de nem rúgott be az olcsó bortól, és nem ment a bordélyba sem, ahová a többiek eljártak. Verekedésekbe sem keveredett soha.

Ócska, rozzant teherautókon utaztak, amelyeknek a hátulját ponyva borította, gyalulatlan padokon ültek, és kifelé meredtek a ponyva hátulsó

nyílásán. Közeledő autók reflektorai fénybe öltöztették őket azokra a pillanatokra, míg elhaladtak mellettük. Belebámultak a fehér fénybe. Időnként, mikor a fényszórók előzés közben kitértek, az autók oldalablakai is megcsillantak előttük. Az ablakok mögött néha feltűnt egy-egy felfelé forduló arc kísértete, mielőtt a sötétség újra körbezárta őket. Akinek volt rokona a környéken, annak néha lehetősége nyílt, hogy maga is autóval menjen.

Egyszer Juan is utazott autóval. Látta, ahogy a kocsi fényszórói először halványan, aztán erősebben megvilágították egy teherautó hátulját. Látta, amint a férfiak arca kifelé fordul, és mintha csak lebegnének a fehér világosságban. A teherautó utasai előredőlvén ültek, karjukat a térdükre támasztva, és bámultak kifelé, a fényszórók fényén túlra. Azt követően ő is mindig teherautóval utazott.

Amikor a betakarítási évad után visszatért a falujába, tudta, hogy nem várhat tovább. Vásárolt egy selyemruhát *La Bellezának*, magának pedig egy használtáru-boltban beszerezett egy amerikai öltönyt. Szorgosan dolgozott, félretette az összes pénzt, eladta az apai házat, s egy verőfényes szeptemberi napon átlépte a határt Mexicali felé, és felült a Fresnoba induló távolsági buszra.

Juan felkelt az ágyából és kiment a ház elé. Ott állt, és nézte a csillagokat, amelyek mint a fény apró, hunyorgó kiáltásai, oda voltak tűzve az égre, és mint mindig, Juant most is mélyen megindította a szenvedésük roppant mérete és közelsége. Az édesanyja azt mondta neki a csillagokról, hogy azok afféle purgatóriumok, amelyekben a lelkek hideg, csendes bűnbánatban égnék. Miután az édesanyja eltávozott, Juan arra gondolt, hogy talán

a Föld is magányban égő csillag, és azóta sosem tudott úgy rájuk nézni, hogy ez eszébe ne jutott volna, és mindig arra gondolt, hogy biztosan a Föld a legfényesebb csillag.

Odament a máglya maradványaihoz. Tompa hó áradt a hamukupacból és vékonyka füstcsík szállt fel belőle, amelyet elhajlított az éjszakai szellő. Egy darabig figyelte a hamut, aztán a déli égbolton magasodó csúcsok felé nézett. Ott voltak a helyükön. Közben érezte a száraz parázból áradó mélyebb hőséget. Persze a sötétben csak odaképzelte a magas fenyőre hasonlító csúcsokat, de azért ott voltak. Visszament a kunyhóba és lefeküdt. Ekkor már csak *La Belleza* és a gyönyörű Sierra Nevada járt az eszében.

Fresnóból Stocktonba egész úton tele voltak büszkeséggel és várakozással. Narancsot, csokoládét vettek, és nevetve ették meg. A busz többi utasa fejcsóválva nézett rájuk, majd elaludtak vagy magazinokat olvastak. *La Belleza* és ő viszont végig a tájat bámulták.

Stocktonban egy Eugenio Mendez nevű ember segítette őket a kezdetekben. Juan akkor találkozott vele, amikor paradicsomot szüretelt. Eugenióknak nyolc gyereke volt, és egy nagyon kövér, de nagyon kedves felesége, akit Anillának hívtak. Segített nekik egy olcsó szobát keresni a Center Street közelében, ahol addig maradtak, míg eldöntötték, mi lesz a következő lépésük. Eugenióknak volt autója, és végül ő vitte fel őket a hegyekbe.

Egyedülálló nap volt ez Juan életében: ott ülni az autóban az ő *La Belleza*jával, abban a mozgó járműben *Belleza*val, a gyönyörű hegyek felé tartva. Az autó haladt a völgy lapos vidékei felől az előhegyek barna domborulatain át, ahol százával nőttek a lombhullató és örökzöld tölgyfélék,

amelyeknek olyan szabályos alakjuk volt, mint a robbanás közben megdermedt tűzijátéknak, csak épp a majd' tökéletes formájú lombkoronák színe volt zöld. Jacksonnál az út elfordult, és egyre meredekebben emelkedett.

Juan számára olyan volt az egész, mint a megvalósult álom. Sosem látott még ilyen sok fát; ennyire hatalmasakat és méltóságteljeseket. A fenyők kérge szürkés és tekergőző volt, mint a len, más fajtáknak a sötét színű kérge inkább olyan volt, mintha száraz, lapos gyömbéres süteményeket ragasztottak volna egy vastag dobra, megint másoknak a kérge könnyen lefoszlott; ott voltak aztán az enyhén borostyánszínű, óriási vörösfenyők, amelyek magasan és mereven álltak, kiemelkedve a zöld tengerből, és olyan vastag volt a kérgük, mint az ember ökle. A föld pedig gazdag és vörös színű volt, mintha megannyi indiánnak a vére éppen most ömlött volna itt ki és száradt volna rá a talajra. Sötét árnyékfoltok kergetőztek a fény tócsáival, kék és narancsszínű virágok, madarak, még őzek is. Mindet látták már az első napon.

– *¿Adónde vamos?* – kérdezte Eugenio. – Hová megyünk?

– *Bellísima* – válaszolta Juan. – Gyönyörű helyre.

Nem értek Twin Pinesba aznap. De egy hét múlva visszatértek, és Jacksonban érdeklődtek arról, van-e lehetőség földet vagy házat vásárolni a hegyekben. A meglepett ügynök beszélt nekik Twin Pines városáról, amely az ottani fűrésztelepekből élt, és ahol voltak eladó házak.

Mivel így folytatódott a szerencsájük, Juannak megerősödött az az érzése, hogy tényleg valóra válnak az álmaik. Az évek alatt félre tudott tenni kétezer dollárt, az ügynöknek pedig volt egy kis eladó kunyhója a városka

szélén. A fickó kutatóan nézett Juan-ra, *La Bellezára* és Eugenióra, mielőtt kibökte:

– Ezer dollár – és azt gondolta, hogy ezeknek sosem lesz ennyi pénzük. Amikor Juan átnyújtotta neki a pénzt, annyira meghökkent, hogy azonnal kiállította az adásvételi szerződést. Juan Sáncheznek és feleségének immár saját otthona volt a Sierrában.

Amikor Juan közelről is látta a kunyhót, rájött, hogy a fickó átverte őket. Az épület kicsi volt, a tető egyik irányba dőlt, az ajtó rosszul záródott. A kunyhó a hegyoldallal együtt lejtett. De az övék volt, és Juan némi munkával rendbe tudta hozni. Visszasiettek Jacksonba, teherautót béreltek, vettek pár olcsó bútort és felvitték a kunyhóhoz. Mikor beköltöztek, Juan elővett egy üveg whiskeyt, és életében először belefogott, hogy alaposan berúgjon.

Juan boldog volt *La Bellezával*. A nő teljesen elfogadta az életfilozófiáját, megértette és osztotta a szükségleteit is. Ellentétben a városi emberekkel, ők képesek voltak megteremteni maguknak a saját örömeiket. Juan amúgy is jól ismerte már a helyieket.

Amint megtudták, Twin Pinest bizonyos Benjamin Carter alapította, aki a lányával a városra néző, pompás házban lakott. Ez a Benjamin Carter nagyon tehetős ember volt. Harminc évvel korábban azért jött a hegyekbe, hogy megmentse a házasságát. Amikor szegény volt, még tudott szeretni. Szeretett is, mikor szegény volt. Aztán gazdag lett, amikor az apja ohioi farmja alatt olajat találtak, ő meg elment a városba. És már nem tudott szeretni, miközben a pénzt és a gazdagságot hajszolta. Mikor végül elvette azt a nőt, akit korábban szeretett, fal emelkedett kettejük közé, mert

Ben Carter addigra megváltozott, míg az asszony ugyanaz maradt. Aztán a nő beteg lett, és Ben Carter megígérte neki, hogy elviszi nyugatra. Messze nyugatra, távol a várostól, hogy minden olyan legyen, mint régen, a szerelmük kezdetén. A nő várandós volt, így Ben Carternek sietnie kellett. Elrohant a kaliforniai hegyekbe, vett ezer hold földet, és gyors ütemben nekifogott házat építeni, hogy elkészüljön vele, mielőtt az eső és hó megérkezik. Carter sok munkást alkalmazott, így a ház elkészült, már csak a bútorozás volt hátra. Munkásai a hóban is dolgoztak, hogy teljesen befejezzék a házat. Ben Carter pedig a városban várakozott a feleségével. Amikor a tavasz beköszöntött Kaliforniában, útnak indult Ben Carter, a neje és az orvos, aki pedig határozottan le akarta beszélni őket a megerőltető utazástól a vasúton, és a még nehezebb kocsiúttól Jacksontól a hegyek közé. Az asszony azt akarta, hogy a gyermek már ott szülessen meg, így hát elindultak. A szülés aznap este indult meg, amikor megérkeztek az új házhoz, az asszony pedig belehalt az egész éjszaka tartó vajúdásba. Ez volt hát az a Ben Carter, aki a dombtetőn levő nagy házban lakott a lányával, akit annyira féltett, hogy az egyesek szerint már az örülettel volt határos. Az a hír járta, hogy egy fiatalembert meg is ölt, mert érdeklődést mutatott a leány iránt.

Juan mindezt attól a mexikói szolgáltatótól tudta meg, aki a kezdetektől a nagy házban dolgozott, és amikor *La Belleza* is hallott az esetről, elsírta magát, annyira szomorú volt a történet. Szerelmi tragédia volt ez, mondta, Juan pedig szárnyaló fantáziájával úgy vélte, hogy az egész városkát – mind a száz lelket – valahogy érintette a dráma, mint ahogyan a nagy

ház árnyéka is rávetült a városra, ahogyan minden este átkúszott az úton, amint a nap lement.

Talán e miatt az érintettség miatt volt az, hogy a városlakók néha dögölt csirkét vagy halat hagytak a bejáratuk előtt, vagy szemetet borítottak a konyhójuk udvarába. De Juan úgy vélte, megérti az emberek mélyen rejtőz indítékait, és nem is tett semmit az ilyen esetekben, amik egyébként lehettek akár kölykök rossz tréfái is. De nem akarta, hogy olyan legyen ő is, mint a helyiek, vagy hogy megfertőződjön olyasfajta előítéletekkel, amelyet a helybeliek tápláltak, mert Juan és a felesége mexikóiak voltak. Nem közöny volt ez a részéről; egyszerűen csak túlságosan szerette *La Bellezát* és a Sierra Nevadát. A rossz tréfák végül abbamaradtak.

Juan Sánchez élete a leggyönyörűbb szakaszához érkezett. Amikor az első hó leesett, valósággal megkergült az örömtől, rohángált a fenyők között, a földön gurult, nyitott szájával kapta el a hópelyheket, rikoltozott, tenyerére gyűjtötte a havat és *La Belleza* hajába dörzsölte, aki a konyhó ajtajában állt és kacagott rajta. Juan táncolt és dalt költött a Hópelyhek Szűz Máriájához. Aznap este, mikor a hó szárnyként csapdosta a hálósobájuk ablakát, *La Bellezával* ünnepelte a fehérség eljövetelét.

A hegyekben töltött első év során a férfi rájött, hogy a szerelem a lényének a kiterjesztése, amely lehetővé tette számára, hogy valami módon több legyen, mint ami valaha is volt, mintha csak az érzékelésének új csatornáit nyílnának meg. Korábban csak azért vágott a Sierra Nevadába, mert szebb volt, mint eredeti otthonának sivár vidéke, de most már megtanulta szeretni is, ahogyan *La Bellezát* szerette; megtanulta úgy szeretni, mint

egy asszonyt. Abban az évben azt is megtanulta, hogy az ilyesfajta szerelemhez járul némi kis félelem, szorongás is. Inkább csak kis belső érzés volt ez, olyasmi, ami néha előbukkan, leginkább az elalvás előtti pillanatokban. Jelentéktelen dolog volt ez; arra intette, hogy az ilyen szeretet majd' mindent befogad, de amit mégsem, azt elveti, s így bizonyos módon vakká tesz.

Azon a nyáron Juan néha magára hagyta *La Bellezát*, mert elszegődött idénymunkásnak a San Joaquin-völgybe. Összebarátkozott a nagy házban élő szolgálóval, aki használhatta a tulajdonos autóját, amelyet kissé vadul, de nagy önbizalommal vezetett lefelé a hegyről. A nyár végén Juan is azt tervezte, hogy vesz egy autót. Nem azért, mert ilyen anyagi vágyai lettek volna, hanem részint mert úgy vélte, a barátja előbb-utóbb meghal, ha így vezet, részint meg nem akart másoktól függeni.

Diót szedett Linden városa közelében, aztán megint paradicsomot szüretelt a gazdag delta-vidéken. Nagyon szerette volna *La Bellezát* is magával vinni, de az nem volt lehetséges. Pénzbe került volna, s valami rossz szobában kellett volna megszállni a munkásnegyedben, amely tele volt stricikkel, örömlányokkal meg az általában elkeseredett hangulattal, amit a rendőrség rendszeres időközönként megcsapolt, ahogyan a forrásban levő bort szokás lefejtetni. A nyomornegyed olyasmi volt, amit a szeretete nem tudott befogadni, de figyelmen kívül sem hagyhatta, hiszen a sajátjai közül olyan sokakat veszített el ott. Néha munkástáborban lakott a többiekkel, amit szintén nem talált túl jónak, mert csak önmagukra utalt férfiak laktak ott, de még elviselhető volt. Ezért dolgozott szorgalmasan, és amikor

csak tehette, a hegyek felé pillantott, amelyek reggelente tisztán látszottak. Amikor a paradicsomszezonnak vége lett, visszatért *La Belleza*hoz.

Bár a város sosem fogadta el őket egyenrangúnak, azon a nyáron már eltúrta a jelenlétüket. *La Belleza* szalmakosarakat font, amelyeket eladott a helybélieknek. Keresettek voltak a kosarai, mert ügyesen tervezte meg és szépre csinálta őket. Juan állatfigurákat faragott, amihez a képességet az apjától örökölte, és a figurákat is eladták. Az akció olyan sikeres volt, hogy Juan Jacksonba is vitt egy dobozzal a portékájából, és ott is gyorsan elkelték. Következő tavasszal meg tudta venni a Fordot.

A hegyekben töltött második év során Juan újabb dolgot értett meg. Úgy gondolta, hogy a szeretete a legnagyobb dolog, amire képes; ez az, ami nemessé teszi a lelkét és becsületet ad neki. Az lett a meggyőződése, hogy a szeretete volt az egyetlen képessége, az egyetlen sikere egyébként jelentéktelen életében. Egyszerű dolog volt ez végül is, fájdalmasan egyszerű, amint nap nap után elment a völgybe, a föld felé fordított arccal dolgozni, és hallgatta a többieket, amint beszélgetnek; nézte őket, mikor a nap végén elhajtottak vissza a nyomornegyedbe. Miután megérett benne ez a felismerés, azokon az éjszakákon, amelyeket *La Belleza*tól távol kellett eltöltenie, újfajta magány lett úrrá rajta, mintha csak a testének egy része elvált volna az egésztől. Kezdett többet megérteni abból a félelemből is, amely ott ólálkodott a szeretet háttérében.

Házasságuk hatodik évének a végén történt. Persze lehetetlenségnek tartotta, és órákat töltött a konyhóban a tűz mellett azzal, hogy elmagyarázza *La Belleza*nak, mennyire lehetetlen, mert az orvos biztosította, hogy min-

dent jól elkötött. Azóta mindig ebben a tudatban élt. De az orvosok is tévedhetnek. Ők is hibázhatnak. *La Belleza* terhes volt.

A terhesség első öt hónapja simán zajlott, és már kezdte azt hinni, hogy *La Belleza* szülőcsatornája megnyílik. Imádkozott Istenhez. Fohászzkodott a Földhöz és a Mennyhez. Édesanyja lelkéhez. De az ötödik hónap után a dolgok rosszra fordultak, és az imát teljesen felcserélte az átkozódással. Nem létezett Isten, nem is létezhetett, ilyen betegség, ilyen mélységes emberi szenvedés láttán. Mikor elvitte a feleségét a stocktoni kórházba, az orvosok ott sem tudtak segíteni rajta. Sánchez azt hitte, hogy *La Belleza* magát a betegséget hordozza a méhében.

A hetedik hónap után az orvosok úgy döntöttek, elveszik a gyermeket. Bevitték *La Belleza*t egy szobába, ahol erős fény volt és műszerek, hosszasan dolgoztak rajta, és az asszony ott halt meg az erős fény alatt, miközben az orvosok izzadtak és káromkodtak az asszony nagy sebe fölött. Juannak nem is szóltak a gyerekről, akit megmosdattak és egy inkubátorban helyeztek el másnapig. Aznap este Juan a Fordban ült, és próbált mindenre visszaemlékezni, de csak *La Belleza* szemét látta. Az asszony a fájdalom görcseivel küzdött, de a szeme majdhogynem éterien nyugodt volt. Úgy szállta meg a szemét a nyugalom, ahogy az embert a bölcsesség tudja megszállni. Reggeltájt aztán Juan oldalra dőlt az ülésen és elaludt.

Eltemette az asszonyt a kunyhó mögötti temető vörös földjébe. A fenyők összehajoltak a feje felett, csak keskeny fénylándzsákat engedtek át a földre, így a talaj hűvös volt és tisztá szagot árasztott. Juan még csak nem is gondolt arra, hogy visszaviszi Mexi-

kóba. Hiszen az asszony kezdetektől fogva annak az álomnak a része volt, amely végigkísérte életét. Most hát mindörökre itt marad a Sierra Nevada narancsszínű és kék virágai közt és a tél csendes, mély fehérségében. Ő maga pedig csak addig volt, csak addig lehetett valami, amíg vele volt.

De ezeket a dolgokat akkor még nem gondolta úgy végig, mint most. Ösztönösen végezte a teendőit, dolgozott éveken át, és várta, hogy a kis Jézus férfivá serdüljön. Jézus. Vajon miért nevezte a fiút éppen Jézusnak? Talán azt is az ösztön diktálta. Csak azért maradt meg *La Belleza* halála után, hogy a fiúval legyen, amíg felnő, hogy megmutassa neki a Sierra Nevada szépségeit, segítse őt a férfivá válás útján. De éppen Jézus... Á, éppen Jézus. Jézus, az amerikai. Jézus, a Flotill munkása. Jézus nem értett semmit. Juan úgy gondolta, hogy Jézus már mindörökre elveszett, soha nem fog megérteni semmit. Az a nap a fiával az ő saját felszabadulását jelentette.

Többévnnyi várakozás után felde-rengett előtte az igazság, a végső igazság, amelyet csak azért érthetett meg, mert *La Belleza* egy ideig része volt az életének. Szeretet és szépség, *La Belleza* és a Sierra Nevada, olyan kedvesség és szépség, amiket ő magának teremtett. De volt még egyfajta mély szeretet is, amelyet mostanában érzett, ahogyan ez a mindent átható szeretet megérkezett dél felől a hegyeken át, és amelyről már tudta,

hogy mindig is ott volt, része volt az életének, csak elrejtett a nap és a szél mögé. Ebben a szeretetben benne volt a vér és a föld, és, igen, Isten is, valamiféle Isten, vagy legalább az Isten hatalma. Ez a szeretet most magához hívta őt. Juan megértette, hogy ez a szeretet engedte meg neki, hogy *La Belleza* az övé legyen, mert e nélkül a szeretet nélkül nem lett volna *Belleza* sem.

Juan a karját a szemére tette, és a fal felé fordult. A régi ágy erre megnyikordult. Emlékkép formálódott Juan fejében, élénken emlékezett magában *La Belleza* szép alakjára. Ebben a pillanatban még az a zaj is felidéződött a fejében, amit az ágy csinált szeretkezésük közben, és úgy érezte, hogy a teste megfeszül és felemelkedik egészen a plafonig. Azért érintette az emlék olyan kegyetlenül, mert hirtelen jött és nagyon életszerűen, és olyan mélyről fakadt, hogy tudta, valahol az emlék még mindig él, és ez volt a legrosszabb az egészben. Halkan sírt, és a karját továbbra is a szeme előtt tartotta.

A sötét hajnalon a városlakókat az a lángtenger ébresztette, amely Juan Sánchez egykori házából csapott fel. Néhány helybeli fejfát helyezett el a feleségéé mellett, és ráírták a nevét, azt gondolván, hogy ő is odaveszett a lángok között. De a helyiek ebben persze jócskán tévedtek. Juan Sánchez egy-szerűen csak hazatért.

Vraukó Tamás fordítása

Richard Dokey Kaliforniában született, a Berkeley-n szerzett diplomát, jelenleg filozófiát tanít a San Joaquín Valley Főiskolán.

Vraukó Tamás

Narratívák: asszimiláció vagy integráció?

A középosztály vonzereje. Az irodalomelméletben a bevándorlók és kisebbségi írók által a többség nyelvén írt, valamint a többségi írók által a kisebbségről alkotott műveket gyakran az *asszimilációs narratíva* nével illetik Nagy-Britanniától az Egyesült Államokig. A kifejezés azt sugallja, hogy a bevándorlók és a kisebbségek mindig a többségi társadalomba való beolvadást keresik, a többségi társadalom értékrendjének maradéktalan átvételét, ideértve az etnikai, vallási, kulturális értékrendet is. Az asszimiláció ugyanis hasonulást jelent, felolvadást, eltűnést egy nagyobb közösségben, feladva az egyén vagy csoport eredeti etnikulturális hagyományait. A bevándorló és kisebbségi írók művei azonban azt mutatják, hogy nem ez az, amit a szerzők – próza- és színdarabírók, költők – leírnak és keresnek a műveikben. A bevándorlást leggyakrabban a nagyobb jólét, anyagi biztonság, vallási vagy politikai üldöztetéstől való megszabadulás vágya vezérli, és csak igen ritkán valamiféle kulturális sznobizmus, a másik társadalom bámulata. Egy adott országon belüli etnikai közösség szívesen megkísérli átvenni a többségi társadalom életszínvonalát, de nem kívánja saját identitását felcserélni a másikkal. Amikor mégis ez történik, akkor azért teszik, hogy megalapozzák a várt jobb társadalmi-gazdasági érvényesülést. Ilyenkor íratják a szülők a gyermeküket a többségi iskolába, mert azt vélik, hogy így nagyobb esélye van a jövőbeni sikerre.

A legfontosabb motiváció tehát a *középosztályba* történő asszimiláció, nem pedig valamiféle etnikai-kulturális beolvadás vágya. Ehhez pedig elégséges a társadalmi *integráció* is, ami részvételt jelent, tevékeny jelenléte a társadalmi-gazdasági folyamatokban, de önfeladás, kulturális beolvadás nélkül. Ez sok esetben nem sikerül; Amerikát gyakran nevezik „olvasztótégelynek”, az ország társadalmi legendáriuma, jelképrendszere a „sokaságból teremtődő egységre” épül. Amerikában 22 millió ember vallja magát német eredetűnek, de a túlnyomó többségük már nem beszél németül. Az olaszok, írek, szlávok aránya is hasonlóan magas. Őket az „olvasztótégely” feldolgozta ugyan, de a gyökereiket, eredetüket ma is számon tartják. A XX. sz. második felére a helyzet megváltozott; a kisebbségek már nem olyan szívesen „olvadnak fel”. A tömegkommunikáció, távközlés és közlekedés rohamos fejlődése, az anyagi gyarapodás és a társadalmi tolerancia erősödése lehetővé teszi az egyes közösségek tagjai számára az egymással és az anyaországgal, az anyaország kultúrájával való kapcsolattartást, a hagyományaik ápolását.

Az amerikai hispán szerzők angol nyelvű művei különösen sok példát kínálnak az *asszimilációs* és *integrációs* narratívákra.

Az Egyesült Államokban élő, spanyol anyanyelvű lakosság helyzete eltér a többi etnikai kisebbségétől. Részint nem mindegyikük bevándorló; őslakosok a lakhelyükön, és Amerika békés vagy háborús területszerzései során találták magukat új hazában, akik pedig bevándorlók, azoknak az anyaországa a köz-

vetlen közelben van, Mexikóban, a Karib-tengeren. Így az Egyesült Államokban a XXI. sz. első éveire 33 millió ember beszélte a spanyolt anyanyelvként, és ez a csoport minden lehetőséggel rendelkezik ahhoz, hogy fenntartsa etnikai identitását. Természetes népszaporulatuk meghaladja az országos átlagot, és a legális és illegális bevándorlás révén állandó utánpótlása van. Ugyanakkor jövedelmük és iskolázottságuk szintje alacsonyabb, mint az országos átlag. A latin-amerikai országok alacsonyabb életszínvonala miatt az Egyesült Államok nagy vonzerőt gyakorol a bevándorlókra.

Politikusok, asszimiláció, integráció. A többségi társadalom azonban nem mindig túri jól a bevándorlókat. Saját technikai fejlettségét és nagyobb anyagi jólétét hajlamos általános, akár faji felsőbbrendűségnek tulajdonítani. A többség ráadásul gyakorta úgy érzi, hogy valamiféle szívességet tesz a bevándorlóknak, amiért befogadják őket, és megfélemeznek arról, hogy a bevándorlók olyan munkaerőt jelentenek, amely nélkül a befogadó ország gazdasága már régen nem működne. A többséget gyakran irritálja a kisebbség, a bevándorlók *mássága*, és olykor groteszk törvényi tiltásokkal-szabályozásokkal igyekeznek keretek közé szorítani a kisebbség építkezési, ruházkodási, táplálkozási stb. szokásait. A többségi politikusok számára a helyzet egyszerű. Ők a teljes asszimilációt támogatják, hiszen így nem kell törődniük a kisebbségek különleges igényeivel, elvárásaival, amelyek sokszor még költségesek is, ráadásul kihívhatják a többségi társadalom rosszallását, márpedig az szavazatvesztést jelent. Linda Chávez, prominens amerikai neokonzervatív politikus szerint a szegénységből való kitörés a hispán lakosság számára az asszimiláción keresztül lehetséges, ehhez pedig az angol nyelvet hivatalossá és kötelezővé kell tenni. Chávez szerint „[Az amerikai iskolák] célja nem a hispán gyerekek asszimilálása, (...) hanem a nemzeti identitásuk fenntartása és erősítése azáltal, hogy anyanyelvükön oktatják őket, és saját kultúrájukat sulykolják beléjük. Ennek következtében ők a leginkább szegregált iskolások az amerikai állami iskolákban, elkülönülnek angolul beszélő társaiktól még azután is, hogy alapfokon megtanultak angolul...”⁷

A fenti idézet Chavez könyvének a „*The Bilingual Battleground*” [A kétnyelvű csatatér] című fejezetéből van. Az ilyen kifejezések, mint a „csatatér” jelzik Chávez eltökéltségét az asszimiláció mellett, és azt a véleményét, hogy a kisebbségeknek a saját kultúrájukban való iskoláztatása a többségi társadalomban való érvényesülés gátja. Rosa Martha Villareal idézi Tom Tancredo coloradói képviselő szavait, aki szerint „a latin-amerikai bevándorlók – elsősorban a mexikóiak – kultúrája magának az amerikai civilizációnak a lényegét fenyegeti”.⁸ A politikus annak a XIX. sz.-i elképzelésnek a továbbvivője, amely szerint a mexikóiak beszennyezik a „tisztavérű” amerikai kultúrát.

A kisebbségi politikusok ugyanakkor többnyire elvetik az asszimilációt, saját közösségük politikai megerősítését etnikai-kulturális hagyományaikra alapozva képzelik el. Ilyen hang egyre több hallatszik a XX. sz. második felétől:

⁷ Chávez, Linda: *Out of the Barrio*, USA: Basic Books, 1991, 9.

⁸ Villareal, Rosa Martha: *Clashes of Civilization Stereotypes*, In Tertullian's Blog, June 23, 2007, [http://www.tertuliamagazine.com/published_blogs.php?domain=&rcyear=2007-&rcmonth=7](http://www.tertuliamagazine.com/published_blogs.php?domain=&rcyear=2007-&rcmonth=7, letöltve 2009. június 16-án), letöltve 2009. június 16-án.

1966-ban Joseph Montoya demokrata párti, új-mexikói szenátor arról beszélt egy csoport mexikói-amerikai előtt, hogy ha megszerveződnek, együtt dolgoznak, és mindenekfelett felvétetik magukat a választói névjegyzékbe és szavaznak, akkor politikailag az egyik legütőképesebb csoporttá válhatnak az Egyesült Államokban.⁹

Asszimiláció, integráció és a hispán narratíva. Az irodalomban gyakran elmosódik a határvonal azok között, akik az asszimiláció hívei, és azok között, akik „csak” az integrációé. Az írók általában olyan értelmiségiek, akik ismerik és szeretik saját nemzeti kultúrájukat és hagyományait, és nem szívesen adják fel ezeket, miközben látják mindazokat az előnyöket is, amelyeket egy magasan fejlett, nagy fizetésekkel és életszínvonalat kínáló, vallási és politikai szempontból stabil társadalom nyújtani tud.

Igy a kisebbségi/bevándorló szerzők sokkal inkább az integráció, mint az asszimiláció hívei. A XX. sz. második felétől az angolul és spanyolul író amerikai hispán szerzők az irodalom eszközeivel adnak választ a Linda Chávez-féle elképzelésekre az oktatásról. Ezen szerzőknek a legismertebb regényeiben rendre előfordult annak a leírása, hogy a merev oktatási rendszer mekkora károkat okozott egyének és közösségnek egyaránt, amikor képtelen volt felismerni a kisebbség valódi kulturális-oktatási igényeit.

Az első ilyen regény az *Áldj meg, Última!* Rudolfo Anayától.¹⁰ A regényben az asszimiláció még csak fel sem bukkan; a közösség a többségi társadalomtól távol éli a maga életét, de amikor a főhős kisfiú iskolába készül, mindannyian nagy várakozással tekintenek a dolog elé. A lelkesedés gyorsan alábbhagy, amikor rájönnek, hogy ez az iskolarendszer nekik nem nyújt semmit. Anaya regénye 1972-ben jelent meg, és rövid idő alatt a legismertebb és legolvasottabb *csikánó* – mexikói-amerikai – regény lett. Egy másik olyan munka, amely hasonló hírnévre tett szert, Luis Rodriguez *Mindig rohanni – Bandaélet Los Angelesben*,¹¹ amely két évtizeddel Anaya munkája után jelent meg.

A regényben ciklikusan visszatérő epizód, ahogy a fiatal főhős újra és újra kibukik az iskolából, míg a végén az irodalom segítségével kitör az ördögi körből és értelmes célt talál az életének. De az nem volt könnyű; addig ilyen epizódok ismétlődnek:

„Aki még mindig iskolába járt, most azt is kicsapták. Nekem ez nagyon is megfelelt. Utáltam az iskolát. Verekedni viszont szerettem. Egy mexikói étteremben dolgoztam San Gabrielben, amikor 15 éves lettem. [...] Kemény, nehéz munka volt. [...] Piszkos tányérokkal megrakott, vastag műanyag tálcákat cipeltünk, letöröltük az asztalokat, vízzel töltöttük meg a kanocsókat, kávékat szolgáltunk fel – és zsebre vágtuk a sértéseket az odajáró tehetős emberektől.”¹²

⁹ Gómez-Quíñones, Juan. *Chicano Politics. Reality and Promise, 1940–1990*, Albuquerque: University of New Mexico Press, 1990, 102.

¹⁰ Anaya, Rudolfo: *Bless Me, Ultima*, New York: Time Warner Books, 1994

¹¹ Rodriguez, Luis: *Always Running. La Vida Loca. Gang Days in L. A.*, New York: Touchstone, 1993

¹² Rodriguez, 120.

Luis nem egykönnyen jutott el addig a felismerésig, hogy a megalázó, piszkos, rosszul fizetett munka és az iskoláztatás hiánya összefügg.

A könyvtárban véletlenül megtalált könyv vezeti rá a helyes útra: a Puerto Ricó-i Piri Thomas *Ezeken a gonosz utcákon*¹⁵ című regénye.

„Aztán ott volt Piri Thomas, egy Puerto Ricó-i testvér, *un camarada de aquellas*¹⁴: a könyve, az *Ezeken a gonosz utcákon* valóságos Biblia lett számomra. Megjelöltem a lapokat, beleírkáltam, egész bekezdéseket másoltam ki belőle, hogy el ne felejtsem a szöveget, a szenvedélyt, egy hozzám hasonló utcakölyöknek ezt a perzselő munkáját Amerika másik végéből, Spanyol Harlemből.¹⁵

Luis Rodriguez a regény végén rácáfol a Nobel-díjas mexikói író, Octavio Paz keserű megjegyzésére arról, hogy a *pachuco* – a fiatal mexikói – nem akar Amerika részévé válni: „Ideje, hogy mi is Amerika részévé váljunk.”¹⁶ Anaya, Thomas és Rodriguez hősei számára egyaránt nehezen jön el ez a felismerés, a társadalmi közöny, előítélet, alkalmatlan oktatási rendszer által felállított akadálypályán jutnak el saját kultúrájuk és a modern Amerika megbecsüléséhez. Az integráció itt semmiképpen nem jelent asszimilációt.

A csikánók tehát vágyanak Amerikára és mindarra a pozitív dologra, amit az ország nyújt, anélkül hogy feladnák saját identitásukat. A csikánó regény, a költészet, a színház mind cselekvésre buzdít, hogy minél sikeresebben találják meg a helyüket Amerikában – márpedig ahogyan Leal és Barrón fogalmaz, „A cselekvés sokkal hatékonyabb, ha saját gyökereink ismeretén alapszik.”¹⁷

Vannak olyan írók, akik ennél kevesebbrel is beérik. Sandra Cisneros vágyai, amelyeket a *Ház a Mangó utcában*¹⁸ című rövid regényben tár az olvasó elé, szigorúan személyesek. Olyannyira, hogy még férjnek, családnak sem jut bennük hely. Ez a regény is, akárcsak Rodriguez és Thomas munkái, erősen önéletrajzi ihletésű, és a főleg hispánok lakta szegénynegyedben, a *barrió*ban játszódik, de Rodrigueztől és Thomastól eltérően a *barrio* szó nem is szerepel a történetben, noha még a pontos földrajzi kiterjedését is megismerjük, ám a szerző kerüli a spanyol kifejezés használatát, mint ahogy más spanyol kifejezések is sokkal ritkábban fordulnak elő a regényében, mint a fentebb említettekben. A *barrio* számára nem otthon, még átmenetileg sem, hanem az a tényező, amely továbbúzi onnan egy méltóbb környezetbe.

„Nem egy férfi háza kell. Nem apucié. Olyan ház kell, amely csak az enyém. Bejárati lépcsővel, párnával, szép lila petúniákkal. Az én könyveimmel, az én történeteimmel. Az én két papucsommal az ágyam mellett (...) Senki után ne kelljen felszednem a szemetjét.”¹⁹

¹⁵ Thomas, Piri: *Down these Mean Streets*, New York: Vintage Books, 1997

¹⁴ „Egy bajtárs az utcákról” (spanyol)

¹⁵ Rodriguez, 138.

¹⁶ Rodriguez, 212.

¹⁷ Leal, Luis and Pepe Barron: “Chicano Literature: an Overview” *Three American Literatures*, Ed. Houston A. Baker, Jr. New York: MLA, 1983, 13.

¹⁸ Cisneros, Sandra: *The House on Mango Street*, New York: Vintage Books, Inc., 1991

¹⁹ Cisneros, 108.

Juan Sánchez hazatérése. Cisneros vágyai kissé mások, mint a másik három regény szerzőié-hőseié, de érthető emberi ambíciók, nem elérhetetlenek, nem irreálisak, és kész asszimilálódni, hogy elérje őket. Ám amikor valakinek sem asszimilálódnia, sem integrálódnia nem sikerül, és kívül találja magát családon és társadalmon, az eredmény katasztrófa. Így esett Richard Dokey Sánchez című novellájának a hőseivel is. A novella 1967-ben jelent meg, abban az időben, amikor a Csikánó Mozgalom és az élénkülő irodalmi tevékenység eredményeképp egyre több közfigyelem fordult a hispán kisebbség felé. A főszereplő, Juan Sánchez szorgalmas bevándorló, aki az Egyesült Államokban talál új otthonra. Feleségül vette a lányt, akit szeretett, és aki „teljesen elfogadta az életfilozófiáját, megértette és osztotta a szükségleteit is”.²⁰ A szeretett feleség elvesztése után Sánchez csak a fiáért élt, és amikor a fiú munkát talál a városban, Sánchez rájön, hogy a felesége után a fiát is el kell engednie. Pedig a fia, Jesús szereti az apját, csak éppen felszívja a *gringók* világa, ahol gyász és elvesztett szerelem helyett szórakozás is van, barátok és lehetőségek. Igaz, hogy Juan Sánchez is azért hagyta el Mexikót, hogy valamivel jobb életet leljen, szebb környezetben, mint ahol eredetileg lakott. De nem asszimilálódott, részben mert felesége szerelme elég volt neki, nem keresett mást az életben, részben mert a környezet erre nem bátorította. A kisváros kicsinyes, előítéletes világában a mexikói csak cseléd lehet, mint Sánchez barátja, vagy csak zsellér, mezőgazdasági bérmunkás, mint Sánchez maga. De sokáig még annak sem fogadták el; a rossz tréfák, a küszöbre öntött szemét és a döglött halak ezt mutatták. Sánchez élete megindító szerelmi történet, amely a felesége halála után azért nem végződhetett másképp, mert a társadalom nem kínált neki más lehetőséget. Az egész cselekmény háttérében mindvégig ott van a mexikóiakat sújtó előítélet és ellenségesség. A felesége halálával és a fia elvesztésével – amelyet csak ő élt meg veszteségként, hiszen nem volt igazi veszteség – nem látott más lehetőséget. A régi, sivár otthonát elhagyta, az új világa nem hívta – kevés szó esik a történetben az angolszászokkal való érintkezésről, de a tapasztalatok mindig negatívak: az ingatlanügynök kihasználja, a bárban, ahol a fia a szórakozást keresi, szutykos környezetben bárdolatlan emberek isznak és játszanak. Az olvasó látja, hogy milyen emberek nézik le a mexikóiakat, de maga Sánchez ezeken a dolgokon nem sokat töpreng. Pedig néhány alapértéken osztozik a *gringó* középosztállyal: szorgalmasan dolgozik, a maga sorsának kovácsa, józan, kerüli a bajt és a züllött szórakozást, értékeli a családot. Még anyagilag is boldogul: javítja a házát, sőt autót is vesz, azaz anyagi szempontból megtalálja mindazt, ami miatt kivándorolt. De mindez nem elég: a társadalomtól nem kapja meg azt az impulzust, amely arra indítaná, hogy valamilyen kompromisszummal folytassa az életét, és legalább a fia kedvéért maradjon, amíg lehet. A kisváros lakói azt hiszik, hogy Sánchez odaveszett a tűzvészben. „De a helyiek ebben persze jócskán tévedtek. Juan Sánchez egyszerűen csak hazatért.”²¹ Sánchez, miután úgy látta, hogy bevégezte feladatát a Földön, megválasztotta távozásának módját.

²⁰ Dokey, Richard: "Sánchez" *The Chicano—from Caricature to Self-Portrait*, New York: New American Library, 1971, 254–268., 262.

²¹ Dokey, p. 267.

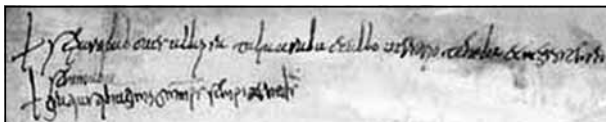
Unatkozó szerzetesektől a Pokolig

Az úgy volt, hogy (Veronában, úgy 800 körül) tintás kezű bencések reggeltől estig, egy életen át másolgatták az arra érdemes könyveket a kolostorok sötét zugaiban, amelyeket akkoriban *scriptoria* néven ismertek... (Emlékeztek *Umberto Eco* regényére, *A rózsanevére*? Akkor biztosan el tudjátok képzelni, mi is valójában egy *scriptorium*.) Nem nagyon tehettek mást; akkoriban, ha az ember kölcsönkapott egy könyvet és meg akarta tartani magának, két választása volt – vagy ellopni, vagy lemásolni. Szóval, ezek közt a tintás kezű bencések közt voltak romantikus lelkek és nagy tudósok, de akadtak kevésbé lelkes és odaadó másolók is, akik halálra unták magukat a *scriptoriumban* reggeltől estig, egy életen át.

Közületek is biztos sokan voltak már így iskoláskorukban; unatkoztak, belefáradtak, de csendben kellett lenni, hát mit is lehetett ilyenkor csinálni... Firkálni a padra, például, vagy bolondságokat írogatni a füzetbe, a lap szélére...Néhány bencés szerzetes is pontosan ezt csinálta.

Egy könyvben például, amelyet valószínűleg 783-ban másoltak egy orléans-i kolostorban, az unatkozó és fásult szerzetes egy fehéren maradt kis részre firkált... Intelmei közé, hogy tudniillik milyen fárasztó és egészségre ártalmas dolog is az írás, és hogy meg kell becsülnünk nekünk, olvasóknak ezt a fáradalmas munkát, becsempészett egy mondatot, amelyet ugyan nem ő talált ki, de amelynek később nagy jelentősége lett... az

írás metaforáját [=öt szolgál aratott, három húzta a barázdát].

Ezt a mondatot faragja majd háromsoros versbe 799 körül egy montecassinói szerzetes is, Paolo Diacono vagy Paolo Varnefrido; az első két sort valami furcsa-zagyva nyelven, már nem szép-latinul, de még nem is olaszul... Akkor milyen nyelven? Jó kérdés, ötmillió dolláros kérdés... (De akit tényleg az érdekel, milyen nyelv is ez, az foglalkozzon inkább az olasz nyelv, mint az irodalom történetével...)

...Hát így. Innen. Unatkozó szerzetesek lapszélei firkálmányaiból indul az a (rendhagyó) olasz irodalomtörténet, amelyet Giampaolo Dossena *Az olasz irodalom bizalmas története* névre keresztelt.*

Író és kiadó (*Rizzoli*) kísérlete ez egy olyasfajta témaközelítésre, amely Olaszországban egyáltalán nem ismeretlen vagy rendhagyó például a történelem vagy a filozófia területén – elég, ha *Luciano de Crescenzo* magyarul is megjelent művére, *A görög filozófia rendhagyó történetére* gondolunk.

Giampaolo Dossena 1930-ban született, Cremonában.

25 évet töltött könyvkiadóknál, mielőtt az utóbbi húsz év alatt „hivatásos játékutatóvá” lett volna a

* Dossena, Giampaolo, *La storia confidenziale della letteratura italiana, volume 1*, Milano, Rizzoli, 1987

„Linus”, „L'Espresso”, „L'Europeo” és „La Stampa” hasábjain. Elsősorban irodalmi és szójátékokat írt, szerkesztett, kutatót, fordított; ezek kapcsán találkozott azokkal az olvasókkal, akik „csak úgy”, „hedonizmusból”, a maguk szórakoztatására érdeklődnek az irodalom iránt. Azokkal a (jó értelemben vett) profán, dilettáns, „szellemi szabad” olvasókkal, akiket nem kötnék a kötelező formulák. Akik számára kidolgozta a maga „bizalmas” hol és mikor struktúráját, mely már a könyv kinyitására garantálja a (vizuálisan is) „más” élményt.

Saját bevallása szerint újságírókorából maradt a technika, hogy egy-egy esemény tárgyalásakor ránézésre is gyorsan ki lehessen szűrni a helyet és az időpontot. Nincsenek valódi fejezetek, „csak” egy kronologikus sorrendbe szerkesztett útikönyv téren és időn keresztül, át- meg át- szöve utalásokkal és nyilakkal, mint ifjúkorom „kalad-játék-kockázat” sorozatának lapozós könyvei. Egy város, egy évszám és a hozzá kapcsolódó anekdotázgatás.

Ám akármennyire könnyednek tűnik is ez a kalandozás az olasz irodalom történetében, akármennyire egy jó egyetemi előadó stílusában íródott is, hogy az ember szinte hallani vé-

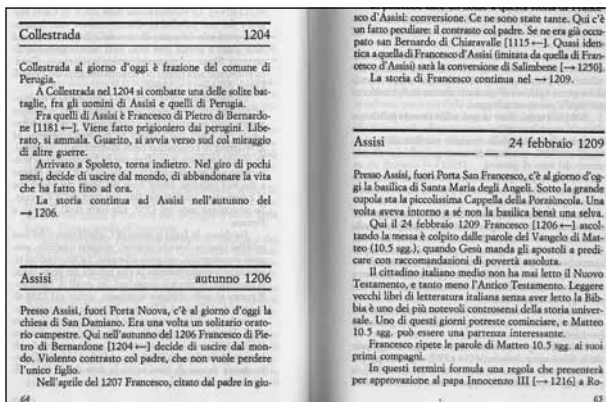
li a mesét, akármilyen ironikus és közvetlen, mindeközben – észrevétlenül – egy rendkívül művelt, rengeteg tényanyagot tartalmazó, önmagával szemben szigorú, magas mércét állító irodalomtörténet is. Érdekességgyűjteménynek álcázott idegenvezető, aki minden szóra annyira felkészült, hogy a barátságosan improvizáló kívülálló luxus-látszatát is megengedheti magának. S aki, nem is annyira mellesleg, minden fontosabb állomásnál szán helyet és energiát arra, hogy a minden művelődési területről oda- kapcsolódó olvasmányokból objektív listát szerkesszen nekünk, amelyről néha saját szájíze szerint is kínál csemegéznivalót.

Nem azoknak íródott, mondja, akik kötelességből vagy szokásból olvasgatnak irodalomtörténeteket – többet is, mint magukat a műveket, amelyekről ezek a történetek szólnak (lám, Olaszországban él még ez a réteg...).

„Bizalmas”, mondja, ami elsősorban a hivatalos, tankönyvívű, kioktató, iskolás tudományoskodás ellenpólusa volna. Más talán csak annyit mondana, ismeretterjesztő. Őn azt, élvezetes és üdítő.

„Nem ebből kell egyetemi szigorlatra készülni”, mondja, mert kívül esik az iskolai, akadémikus sémákon.

Persze azt is mondja, ez „csak egy bizalmas”, s nem egy komoly, nagybetűs, átfogó, jelzők nélküli (újabb) irodalomtörténetet. Mert azt nem így kell írni, tudja ám ő... S mivel be is vallja, eleve megfosztja akadémikuskodó irodalmár(kor) társait a támadás lehetőségétől. Nem vitatkozik, nem száll ringbe velük, egyszerűen csak kijelöl egy új pályát magának az iroda-

lomtörténet-írás mezején, ahol jól érzi magát. És ahol a játszóársak rátalálnak.

Teszi mindezt immár négy kötetten keresztül. 1987-ben jelent meg az első (a kezdetektől Dantéig), amely valójában útmutatónak készült a *Pokol* megközelítéséhez – mert úgy ítélte, túl sokan nem olvassák el Dante remekművét csak azért, hogy el ne szomorítsa őket –, de sokkal több lett ennél. 1994-ben jelent meg az eddig utolsó,

negyedik kötet, amely a Cinquecentót és Seicentót íveli át.

S bár úgy tűnik, nem lesz már folytatás, e négy kötet bármelyike (önmagában is) megérdemelne egy frappáns „magyarosítást”. Szeretném hinni, hogy a kiadóknak is megérvé, mert közöttünk is akadnak páran, akik boldogan játszóársul szegődnének a Dossena-pályán.

Pál Judit

Giampaolo Dossena

Az olasz irodalom bizalmas története

Bevezető (Részlet)

Montecassino, 529 körül

Minden történetnek, amely kicsit is ad magára, az elején kellene kezdődnie, azaz a világ teremtésénél, de legalábbis *ab ovo*, Léda tojásánál, akit Jupiter hattyú alakjában szeretett; a tojásnál, amelyből Heléna, a trójai háború elsődleges kiváló oka született.

Én legszívesebben Veronában kezdeném, 800 körül; ez elég szórakoztató kezdet lenne. Talán nektek is megérvé inkább átugrani ezt a bevezetőt, és rögtön Veronában kezdeni, 800 körül.

De nem lehet mindig szórakozni. Veronában tengernyi szerzetes közé fogunk csöppenni. Hasznos lenne, még ha valamivel kevésbé élvezetes is, legalább azt megmagyarázni, kik is voltak azok a szerzetesek.

Manapság sokan leélnék egy teljes életet anélkül, hogy találkoznának egy szerzetessel, vagy egyáltalán gondolnának rá. Összekeverjük a szerzeteseket meg a barátokat, és bizonyos kuszaság tényleg van a dolgok valóságában, a kevés megmaradt apátsági és kolostori dolog valóságában. Én, ha kinézek az ablakomon, méhfüveket látok a vizitációs nővérek ablakaiban, akik klauzúrában élnek. Amikor ezt elmesélem valakinek, látom, hogy meglepődik, de szerintem nem lepődik meg eléggé.

Meglepődtek a vezeklőöv hallatán [1268]? Meglepődtek az önostorozó szerzetesek hallatán [1260]? Meglepődtek a kivégzések hallatán, amelyeket a civil vagy egyházi hatóságok szerveztek és szponzoráltak, olykor kínzásokkal egybekötve, mintha cirkuszi látványosságok lennének [1289]? Meglepődtek egy olyan világ hallatán, amely liturgikus szertartásokra épül [1224]? Megle-

pódtök egy olyan világ hallatán, amelyben a könyveket kézzel másolják [800]? ahol nagyon sok dolgot kívülről megtanulnak [1265. április 26.]?...

És közben természetesen tűnik nektek egy világ tele emberekkel, akik engedelmességben, szüzességben, klauzúrában élnek? Mi történt veletek? Túl sok antropológiát tanultatok? Úgy olvastátok a monzai apáca történetét, amikor túl fiatalok voltatok, mintha a „Jegyések” valóban egy „XVIII. századi milánói történet” volna, amelyet Alessandro Manzoni (1785–1873) fedezett fel és írt újjá?

Rövid leszek. Kezdetben volt Nursiai [Norciai] Benedek (napjainkban Norcia egy község Perugia körzetében), aki 529-ben megalapítja a montecassinói apátságot (napjainkban Cassino község területe, Frosinone körzetében). Megalapítja a bencés rendet.

(Sok helyen meg fogunk állni. A földrajz csalóka és a turizmus utálatos dolog, de egy irodalmi utazásnak Itáliában a montecassinói apátság maradványainak látogatásával kell kezdődnie.)

A bencés rend ma is létezik még: O. S. B., Ordo Sancti Benedicti, Szent Benedek Rendje. Aki többet akar tudni ezekről a dolgokról, nézze meg a Vatikáni Libreria Kiadó (Libreria Editrice Vaticana) *Annuario Pontificio* című kiadványát. Menjete el fellapozni valamelyik nap; korszerű olvasmány, az aktuális pápa színes fényképével kezdődik.

A bencésekről és felbecsülhetetlen európai jelentőségükről minden történelemkönyv említést tesz.

Szent Benedekről és a montecassinói apátságról terjedelmesen mesél Dante Alighieri (*Paradicsom*, 22. ének, 25–99.), kemény szavakkal illetve azt, amit ő a maga idejében a bencés rend hanyatlásának gondol, mert szerinte a rend már oda jutott, hogy csuhát ad a képmutatókra (*Pokol*, 23. ének, 61–63.).

(Hogy a bencések Dante idejében hanyatlóban voltak, nem jelenti azt, hogy ma már ne léteznének. Dante Alighieri világa tele van bencés jelenléttel. Dante Alighieri említést tesz a harangokról, amelyek az időt jelezték szülőháza közelében [*Paradicsom*, 15. ének, 98.]. Egy bencés apátság harangjai. Amikor Dante Alighieri egy ravennai fenyőligetről beszél [*Purgatórium*, 28. ének, 1–24.], mi halljuk, hogy a liget mellett ott zúgnak a Sant'Apollinare in Classe bencés apátságának harangjai. Amikor Dante Alighieri San Zeno apátról beszél [*Purgatórium*, 18. ének, 118.], mi halljuk San Zeno veronai bencés apátságának harangjait. Dante Alighieri járt Veronában, Dante Alighieri járt Ravennában. Ha a hetedik égben lát egy Lépcsőt [*Paradicsom*, 21. ének, 25–30.], adjunk hitelt a magyarázatoknak: az a lépcső emlékeztet a *Bencés szabályzat* hetedik fejezetének lépcsőjére; és ha Dante Alighieri nem hall semmiféle „édes szimfóniát” a hetedik égben [*Paradicsom*, 21. ének, 58–60.], helyesen tesszük, ha hiszünk a magyarázatoknak; számára, ahol szerzetesek vannak, ott a csend uralkodik.)

Ugyanez a Dante Alighieri viszont csak futólag említi, azt is csak jelentéktelennek tűnő apróságok miatt, az európai történelemnek azt a másik nagy alakját, aki I. Gergely Pápa, Nagy Gergely vagy Nagy Szent Gergely néven vált ismertté, s aki Rómában született úgy tíz évvel a montecassinói apátság alapítása után; Teodolinda longobárd királynő barátját, Szent Benedek első életrajzíróját, az elsőt a 40 bencés pápa közül, egyet a 3600 bencés szent közül.

Nota bene. Dante Alighieri idejében Nursiai Benedek és Nagy Gergely már szentek. Másokat, akiket mi jelenleg Szent Albertnek, Szent Bonaventurának,

Szent Tamásnak hívunk (mindhármat megtaláljuk 1274), még nem avattak szentté. Dante Alighieri fogadásból teszi őket a Paradicsomba, saját szakállára.

Dante Alighieri elhallgatja, hogy Nagy Gergely bencés volt, és elhallgatja ezt más jelentős személyeknél is, mint Szent Anzelmnél (1033), a tiszteletre méltó Bédánál (Beda Venerabilis, 672–735) vagy Rabanus Maurusnál (784–856), akiket alig, futólag említ (*Paradicsom*, 12. ének, 137.; 10. ének, 131.; 12. ének, 139.). Más nagy bencéseket meg, mint Abelardust (1079–1142), Alcuint (735–804), Paulus Diaconust (720/724–799), úgy dönt, egyáltalán meg sem említi.

Térjünk vissza Szent Benedekre.

A *Régula Benedicti* vagy *Régula Monasteriorum* vagy *Régula Monachorum* (Szent Benedek regulája, a kolostorok regulája, a szerzetesek regulája, vagyis a *Bencés szabályzat*: „ora et labora”, azaz „imádkozzál és dolgozzál”) körülbelül a 800-as évtől (éppen attól a 800-as évtől, ahonnan a következő fejezetben történetünk kezdődni fog) egész Nyugat-Európát meghódítja. Ha azt mondják, szerzetes, olyan, mintha azt mondanák, bencés. Vagy majdnem.

Kicsit pontosabban: a következő századokban a *Bencés szabályzat*ból mérítenek ihletet, néhol módosítva azt, különféle szerzetesrendek (nem mindig „igazi rendek”, néha egyszerű kongregációk). A minket érintő századokban a következő öt számít:

1. clunyi bencés szerzetesrend: beszélünk róla → 910
2. kamalduli remeterend: → 1012
3. vallombrosa remeterend: → 1036
4. ciszterci rend: → 1098
5. floriánusok: → 1189

A vízvázlaton ezen öt és az ezeket követő rendek között (szilvesztrinusok 1231, celesztinusok 1264, olivetánusok 1313, maurinusok 1618, trappisták 1664, mechitaristák 1701, stb.) a két nagy koldulórend megalapítása lesz; a ferenceseké és a dominikánusoké. Ezekről az 1209-es dátumnál lesz szó.

Most, ebben a bencés szerzetesekkel teli Európában, hagyjuk itt Montecasínót, és menjünk Veronába.

Olvasmányok. A bencések jelenlétéről Dante művében el kell olvasni, amit részletesen taglal a *Dante-enciklopédia* (*Enciclopedia dantesca*, Istituto della Enciclopedia Italiana, Roma, 6 kötet, 1970–1978). Szándékosan említjük ezt a művet elsőként – a gazdagsága miatt, és mert Dante Alighieri a központja ennek a mi könyvünknek (és, nemcsak szerintünk, az egész olasz irodalomtörténet csúcspontja). Rokonaink, barátaink, ismerőseink között senkinek nincs meg a *Dante-enciklopédia*, és nem is ajánlunk senkinek egy hasonló porfogót (25×31×45 cm) otthona falai közé. Rokonaink, barátaink, ismerőseink között olyasvalaki sincs, aki rendszeresen eljárna a könyvtárba, hogy a *Dante-enciklopédiát* lapozgassa.

Nem mondom, hogy nektek el kellene járnotok. Már maga az olvasás sem egy normális tevékenység; eljárni a könyvtárba könyveket olvasni olyan erőfeszítést igényel, amelyet nem várhatunk el mindenkitől.

Jogos lustaságotok miatt ennek a kötetnek a végén, a 377–379. oldalakon ajánlok egy rövid olvasmánylistát; néhány könyvet, amelyet érdemes otthon tartani. Kezdetnek megteszi.

Ha benne vagytok a játékban, a kezetek ügyében kell tartanotok, és meg kell tanulnotok rövidítve szólítani őket, az egyszerűség kedvéért. Két rövidítést kezdjünk is el használni, „R.12.1” (*Prosatori minori del Trecento. Scrittori religiosi*. Don Giuseppe De Luca gondozásában, 1954), „M.2” (*I Mistici*, Elémire Zolla gondozásában, Garzanti, Milano, 1963). A rövidítéseket majd további számok fogják követni, amelyek az adott könyv oldalszámait jelzik.

Ha nem akartok részt venni a játékban, dobjátok ki ezt a könyvet.

Szent Benedek életéről Nagy Gergely írt latinul, ezt az „R.12.1.” 537–583-ban olvashatjátok egy ezerháromszázas évekbeli toszkán fordításban, amelyet Domenico Cavalcának tulajdonítanak (kb. 1270–1342) – ez a szerző kronológiai határok miatt nem fért bele jelen kötetünkbe. További szemelvények Szent Benedek életéről az „M.2.” 406–414-ben.

Verona kb. 800

Aki olvasta Umberto Eco regényét, *A rózsza nevét*, biztosan el tudja képzelni, mi is valójában egy *scriptorium*, ahol a szerzetesek (bencések!) másolgatják kézírással a könyveket, reggeltől estig, egy életen át.

Mi most nagyon régi könyvekről akarunk beszélni, amelyeket kézzel írtak és kézzel is másoltak: eleinte kizárólag szerzetesek, a kolostorok *scriptoriumaiban*, aztán már a kolostorokon kívül, a városokban is. Ezeken az egyházi és világi kiadói szerveződésekén kívül néhány könyvet magánemberek is lemásoltak, a saját szakállukra; akkoriban ha valaki kölcsönkapott egy könyvet és meg akarta tartani magának, két választása volt – vagy ellopni, vagy lemásolni. A könyvnyomtatás feltalálása után is lesznek emberek, akik kézzel másolják le maguknak a könyveket. Néhány öreg, aki még köztünk él, kézzel másolt magának teljes könyveket vagy könyvrészleteket, amikor nem léteztek még az olcsó fénymásolók.

Most, hogy elkezdjük a történetet, egy *scriptoriumban* vagyunk, másoló szerzetesekkel, címrajzoló szerzetesekkel, miniatúrafestő szerzetesekkel.

Nézzünk körül.

Egy *scriptoriumban*, a szerzetesek között láthatunk romantikus lelkeket, eleven, izgatottan csillogó szemekkel, mint amilyeneket Umberto Eco regényében is találunk; ezek a szerzetesek mély intellektuális kíváncsiságban égnek, rengeteg elképzelésük van vallásról, filozófiáról, politikáról, és gyűlölnék és szeretnek (a legvibrálóbb szerelemmel, ahogy csak a homoszexuálisok képesek).

De egy *scriptoriumban* találunk kevésbé romantikus lelkeket is, fátyolos szemű, fáradt arcú, fásult szerzeteseket, akik halálra unták magukat a *scriptoriumban* könyveket másolva, reggeltől estig, egy életen át.

Sok gyerek érez így az iskolában. Unatkozik, belefárad, hát firkál a padra, vagy bolondságokat írogat a füzetbe, a lap szélére... Néhány bencés szerzetes is pontosan ezt tette.

Egy könyvben például, amelyet valószínűleg 783-ban másoltak egy valószínűleg orléans-i (Franciaország) kolostorban, az unatkozó és halálosan fásult szerzetes egy fehéren maradt kis részre firkált (fordítjuk latinból):

„Ami titeket illet, olvasók, akik ezt a könyvet majd olvassátok, ügyeljetek jól kezetek tisztaságára, és tartsátok távol ujjaitokat az írástól, mert aki nem tud

írni, nem is gondolja, micsoda fáradság ez, mert <öt szolgál szántott, három húzta a barázdát>. Ó, az írás, micsoda súlyos fáradság! Meggörbíti a hátat, elrontja a szemet, megtöri a mellkast s a bordákat. És te, testvérem, aki olvasod ezt a könyvet, imádkozzál Radulfus [Rudolf] papért, aki ezt írta Sant'Aniano scriptoriumában. Isten áldja meg minden műveteket."

„Öt szolgál szántott, három húzta a barázdát.” Az írás metaforája. Az írás-hoz kezünknek mind az öt ujját használjuk. Aki nem hiszi, járjon utána: kisujj és gyűrűsujj támaszkodik a papíron, középső, mutató- és hüvelykujj fogják a tollat és húzzák a barázdát.

Az írásnak ez a metaforája, ez a szántás-párhuzam nem új dolog. Nem az unatkozó és fásult orléans-i szerzetes találja ki.

Ugyanezt a képet találjuk a híres Paulus Diaconus vagy Paulus Varnefridus egy művében, amely a longobárdok történetét meséli el. A bencés Paulus Diaconus Montecassinóban halt meg, kb. 799-ben; bő évtizeddel azután, hogy az unatkozó és fásult orléans-i szerzetes leírta a kérdéses mondatot. Paulus Diaconus meg az unatkozó és fásult orléans-i szerzetes kortársak.

Ugyanezt a képet találjuk egy másik bencés szentnél, Aldelmusnál, akinek ünnepe május 25-re esik. Malmesburyi Aldelmus (Aldhelmus latinul, Ealdelm angolul, kb. 640–709) egy kicsit idősebb Paulus Diaconusnál, és egy kicsit kevésbé híres, de, csak hogy megemlítsük, beszélnek róla Umberto Eco fent említett regényének elején, emlékeztek rá talán.

Ugyanezt a képet láthatjuk viszont kicsit póriasabban egy, az orléans-inál még unatkozóbb és még fásultabb egyházfi tollából. Orléans helyett Veronában él, kolostor helyett egy káptalani *scriptorium*ban, de ugyanazokban az években, 800 körül. Ő is egy darab fehéren maradt pergamenre firkál, egy könyvbe, amelyet éppen másol.

Egy pillanat figyelmet kérek. Veronában vagyunk, 800 körül. Az egyházfi így ír:

Se pareba boves, alba pratalia araba,
Albo versorio teneba, negro semen seminaba.
Gratias tibi agimus, potens sempiternus Deus.

Hogy ez mit jelent, aki egy kicsit is konyít hozzá, kitalálja (még ha nem is mindenki ért tökéletesen egyet minden szóval):

Hajtotta előre az ökröket, fehér mezőt szántott,
fehér ekét tartott, vetett fekete magot.
Köszönjük néked, hatalmas, örökkévaló Isten.

Az első két sorban biztosan felismertétek az írás metaforáját, amely régi volt már, amikor az orléans-i szerzetes leírta: a kéz tol előre három ökröt, középső ujj, mutatóujj, hüvelykujj, és szántja a papírt, amely olyan, mint egy fehér mező. Fehér ekét tart, a lúdtollat, és fekete magot vet, a tintát.

Most gondolkodjunk el egy pillanatra, milyen nyelven íródott ez a három sor. A harmadik sor latinul van. Az első kettő viszont nem.

Az első két sor olaszul van?

Jó kérdés, ötmillió dolláros kérdés.

Ha ez a kérdés jut elsőként eszetekbe, jobban teszitek, ha azonnal abbahagyjátok az olasz irodalomtörténet iránti érdeklődést, és az olasz nyelvű történet tanulmányozásának szentelitek magatokat. Bőven el lesztek látva zseniális és derűs olvasmányokkal, egy életre.

Ha az olasz nyelvtörténet csak érintőlegesen érdekel benneteket, viszont úgy döntöttetek, szántok egy kicsit szabad időtökből az olasz irodalom történetére, akkor legyen elég annyi, hogy a 800 körül Veronában unatkozó egyházi által írt metafora első két sora már nem klasszikus latin, mint a harmadik sor, hanem valami Észak-Olaszországban születőben lévő újlatin. Ezen az „újlatinon” nem egészen azt a „latinból eredő” nyelvet értjük, amelyről a lexikonok beszélnek, hanem egy, a latin fokozatos átalakulásaiból fokozatosan kialakuló új nyelvet.

Újabb ötmillió dolláros kérdés: az olasz irodalom története Veronában kezdődik, 800 körül? Az unatkozó és fásult szerzetes első két sorával?

Néhányan azt mondják, igen; óvatosan és sok fenntartással. Néhányan azt mondják, nem.

Ha nem is itt kezdődik, nem is így az olasz irodalom története, azért kezdődhet így, Veronában, 800 körül egy valamiféle diskurzus az olasz irodalom történetéről. Csak hogy elkezdjük valahol.

Nem rossz elképzelés ez, hogy az olasz irodalom története egy kiadói környezetben kezdődjön, egy unatkozó és fásult alkalmazott vagy szolga kezei között. És hogy egy, a hálátlan munkájáról szóló metaforával kezdődjön. Egy metaforával, amely ma már duplán abszurdnak tűnhet nektek; nektek, akik nem írtok már kézzel, és akik, ha kinéztek az ablakon, mindent láthattok, csak ökröket meg szántást nem.

És nem rossz elképzelés ez, hogy az olasz irodalom története olyan három sorral kezdődjön, amelyek közül a harmadik még klasszikus latinul van.

A latin egy azok közül a nyelvek közül, amelyeken az ún. „olasz” irodalom sok könyve íródott, nemcsak a kezdetekben, de több évszázadon át. Még a hozzánk egészen közeli évszázadokban is; amikor már szinte senki nem ír latinul, az olaszul írók háta mögött több latintanulással eltöltött év lesz, mint olasztanulással eltöltött év.

Ami a kezdeteket illeti, a könyvtárak polcain kizárólag csak latin nyelvű könyvek lesznek.

Gondoljatok Umberto Eco apátjára, és képzeljétek el, hogy ott van ő is Veronában, 800 körül. És hogy óvatosan odalopózva az unatkozó és fásult szerzetes háta mögé, rajtakapja, amint ezt a három sort írja.

Az apát keményen megszidná az egyházfit. Másodsorban azért, mert időt pazarol ilyen ostobaságokra. Elsősorban azért, mert azon a faragatlan észak-olaszországi újlatin nyelven ír.

A kolostorokban megvédik a latin nyelv és irodalom hagyományait. A biblia és a klasszikusok hagyományait.

Itt a diskurzusunk rémes kitérőt vehetne.

Mik azok a klasszikusok? Annak az elképzelésnek az álma, hogy az ember összeválogathat egy alapkönyvtárat, egy megfelelő vonatkoztatási pontot, amely kitar, „amíg tart a forró hazaszeretet / amíg él civilizációnk”. Én ezeket

a szavakat énekelem, miközben leírom őket, a *Királyi induló* dallamára, ahogy gyerekkoromban tettem, amikor Olaszországnak még volt királya. Hisztek ti a klasszikusok álmában? Én nem, de amikor az ember olasz irodalomtörténetet ír, igyekszik összeválogatni egy alapkönyvtárat, vagyis kerget egy álmot, nyitott szemmel álmodja, hogy álmodik.

Újabb kitérő: mielőtt elkezdtek áldozni a szabad időtökből az olasz irodalom történetére, meg kéne ismerkednetek kicsit a bibliával meg a klasszikusokkal, a latin klasszikusokkal. De ha ezt egy kicsit is tisztességes módon akarjátok megtenni, előbb meghaltok, mint hogy maradna időtök az olasz könyvek olvasására.

Az irodalom, a klasszikusok olvasása abban az értelemben is álomkergetés, hogy az ember azt álmodja, lehet egy napja, mielőtt meghalna, lehet alkalmá, ideje, kedve elolvasni bizonyos könyveket, amelyeket aztán soha nem fog. Az első alak, akivel Dante Alighieri találkozik a *Pokolban*, a latin költő, Publius Vergilius Maro (Kr. e. 70–19), és Vergilius *Aeneis*-ét Dante Alighieri kívülről tudta. Ám rögtön ezután (*Pokol*, 8. ének, 82–151.) egy tiszta, jól megvilágított helyen találkozik egy csoport lélekkel, akik egy könyvtár katalógusa lehetnének, egy iskolai tanmenet, és ezeknek az élén Homérosz lelke áll, a mitikus, vak görögé, az *Iliász* és az *Odüsszeia* szerzőjéé. És Homérosztól Dante Alighieri soha egy sort sem olvasott, sem eredetiben (Dante Alighieri nem tudott görögül), sem valamilyen fordításban (Homérosz-fordítások nem forogtak közkézen abban az időben).

Mindenesetre, mielőtt elhagyjuk ezt a veronai *scriptoriumot*, 800 körül, gondolkodjunk el a következőkön.

A nyelvek és a kultúrák kihalnak. A latin holt nyelv. Egy nap az olasz is holt nyelv lesz.

Hibernáltassátok magatokat, és hagyjatok pontos utasításokat, hogy néhány évszázaddal később, amikor az olasz holt nyelv lesz, ébresszenek fel benneteket.

Találtok majd akkor néhány nagyszerű fiatalot, akik a holt nyelvek tanulmányozásának szentelték magukat. Páran egy csodálatos holt nyelvet tanulmányoznak majd, az „olaszt”, amelyen néhány évszázadon keresztül valóban gyönyörű könyveket írtak, és megéri olaszul tanulni, hogy még elolvashassák ezeket a könyveket.

Valószínűleg a nagyszerű fiatalok, akik az olaszt mint holt nyelvet tanulják, kisebbségben lesznek azokhoz képest, akik latint tanulnak. A latin több évszázadon át tartott, egész Európában, mint amennyit az olasz Olaszországban, és latinul több könyv íródott, nagyobb a választék. Néhány latinul írt könyv csodálatos, megéri latinul tanulni, hogy elolvashassák azt mind, ahelyett hogy olaszul tanulnának, és csak ezeket olvashatnák. És ahhoz, hogy az olasz irodalomtörténetről olvashassunk könyveket, egy kicsi latin mindenesetre kell. Vagyis...

De beszéljünk komolyan. Hagyjuk el Veronát és a 800-as évet. Folytassuk utunkat ezen a bencés szerzetesekkel teli Európán át. Montecassinóból indulunk, menjünk Clunybe.

Olvasmányok. Umberto Eco *A rózsza neve* c. regényét Milánóban adta ki a Bompiani Kiadó, 1980-ban. [Hazánkban utoljára: Európa Könyvkiadó, Budapest, 2003]

Eladtak belőle sok millió példányt, és a mai napig adnak el, Olaszországban és az egész világon, ami, úgy gondoljuk, megfelelő viszonyítási pont lehet, a mi titkos egyezségünk alapja.

A veronai egyházi által 800 körül írt három sor és előzményei történetét Aurelio Roncaglia *Kezdek* című tanulmányában olvashatjuk. Megtaláljátok az *Olasz irodalom történetében*, amelyet a milánói Garzanti Kiadó publikált 9 vas-kötetben, 1965 és 1969 között (*Le origini, nella Storia della letteratura italiana*, Garzanti, Milano, 1965–1969). Istenem, mondjátok most, ezt a porfogót is be kell szereznünk? Nem, elmehettek megkeresni a könyvtárba is. Én csak a „korrekt bibliográfiai utalás” miatt említettem meg (így mondják).

Egy másik könyv, amelyet viszont talán megérné megvenni és a kezünk ügyében tartani, az *Útmutató az olasz irodalom tanulásához*, Emilio Pascucci gondozásában, a bolognai Il Mulino kiadásában, 1985-ből (*Guida allo studio della letteratura italiana*, a cura di Emilio Pascucci, Il Mulino, Bologna, 1985). Nem régi, mondhatnánk, egészen naprakész. Itt, egyéb végtelennek tűnő dolog közt található maguknak elengedhetetlen útbaigazítást azok, akik az olasz irodalom története helyett az olasz nyelv történetének akarják szentelni magukat.

Paulus Diaconusról sokat mesél az R.1. 86–121.

Végezetül: Veronából kezdeni nem egy minden alapot nélkülöző szeszély. Ezekben az években Európában három jelentős *scriptorium* van: az első Veronában, a második Bobbióban (napjainkban község Piacenza körzetében), a harmadik Szent Gallenban (francia Saint-Gall, német Sankt Gallen, manapság az azonos nevű kanton székhelye Svájcban). Bobbio és Sankt Gallen nem bencés, hanem ír monostorok. Jó volna hosszan beszélni Szent Kolumbánról, aki Írországból született 540 körül, és Bobbióban halt meg 615-ben.

Cluny 910

Cluny napjainkban Saône-et-Loire megyében található, Franciaországban. Clunyben, a 910-es évben Clunyi (Szent) Berno bencés [529] apát megalapítja a clunyi bencés kongregációt, amely eredeti nevét a város latin nevééről, Cluniacumról kapja. Elég, ha azt tudjuk róla, hogy a clunyi bencés kongregáció ma már nem létezik. Amikor Dante Alighieri a *Pokolban* (23. ének, 63.) megnevezi *Clugnít*, nem biztos, hogy Clunyt érti alatta, mert nem biztos, hogy Clugnít írt. Lehet, hogy *Cognit* írt, Cognát, azaz a német Kölnnt értve alatta. Csak hogy megemlítsük, Dante műveinek szövege sem érthető mindig minden kétséget kizáróan.

Folytassuk utunkat ebben a bencésekkel teli Európában, hagyjuk el Clunyt és menjünk Camáldoliba.

Camáldoli 1012

Camáldoli napjainkban egy Poppi községhez tartozó kis település, Arezzo körzetében. Camáldoliban van egy monostor, 816 méterrel a tengerszint felett; nem érdekel minket. Kicsit magasabban, 1104 méterrel a tengerszint felett van az Eremo, a Remeteség. Ez már érdekel minket.

A kamálduli Eremo az első székhelye egy újabb bencés kongregációnak [529], a kamálduli remeterendnek, amely még ma is létezik (Congregatio Monachorum Eremitarum Camaldulensium O. S. B.).

1012-ben egy bencés szerzetes, Romuáld itt építtetett öt menedékházat és egy sekrestyét. Ma a „cellákból” (különálló házikókból) húsz darab van, öt sorban, egyenes utakkal a sorok között; a többi tizenöt a XVI–XVII. századból származik.

Romuáldról, Szent Romuáldól említést tesz Dante Alighieri (*Paradicsom*, 22. ének, 49.).

Kamalduli lesz majd Damjáni Péter, akinek Dante Alighieri nagyobb teret szán majd, mint Szent Benedeknek (*Paradicsom*, 21. ének, 43–141.), precíz leírással egy másik kamalduli remeteségről, amelyet szintén Romuáld apát alapított – a Fonte Avellana Szent Kereszt remeteségéről. (Napjainkban Serra Sant’Abbondino községben található, Pesaro és Urbino körzetében.)

Váltsunk témát: hagyjuk Romuáldot és a kamalduliakat általában, hogy Damjáni Péterre koncentrálhassunk, konkrétan.

Petrus Damiani, azaz Pietro Damiani, azaz Damjáni Péter 1007-ben születik, Ravennában.

Kamalduli szerzetes lesz. Szent ember lesz. Szentté fogják avatni. Szerénységből Petrus Peccatornak fogja hívni és hívatni magát; Bűnös Péternek. Faenzában hal meg (napjainkban község Ravenna körzetében) 1072-ben.

Olyan történelmi személyiség lesz, akinek a lexikonok tág teret szentelnek. Mi szerencsére megtehetjük, hogy kevésbé tág teret szenteljünk széles körű ténykedésének. Elég annyit megjegyeznünk, hogy a rettenetes Hildebrand barátja lesz, a későbbi VII. Gergely pápáé, aki 1073-tól 1085-ig pápáskodik majd.

Sok könyv szerzője is lesz, latin könyveké. Különböző fajtájú könyveké. Néhány közülük „misztikus”.

Említsünk meg itt lentebb, az „Olvasmányok” bekezdésben néhány kételyt. Ha nincs most kedvetek kételyekkel gyötörni magatokat, ugorjátok át az alábbi bekezdést.

Aztán, mielőtt folytatnánk utunkat ebben a bencésekkel teli Európában, ugorjunk át mi is Aostába.

Pál Judit fordítása

Philippe Blasband

A játék

Az éjszaka közepén felkeltett bennünket apám.

– Pszt! – mondta. – Játszani fogunk!

És így folytatta:

– Öltözzetek fel néma csöndben. Húzzatok túracipőt és bújjatok a legsötétebb ruhadarabjaitokba.

– Hol van anya? Hol van anya?

– Pszt! – felelte. – Kint van. Ő már játszik.

Felöltöztünk; felvettük a túracipőnket, belebújtunk a legsötétebb ruhadarabjainkba, és elhagytuk a házat.

Követtük apánkat az éjszakában.

Apánk mosolygott, de láttam, hogy jobb keze reszket, arcát olyan ráncok borítják, amelyek este még nem voltak ott, fekete hajában pedig ősz szálak tűntek fel.

– Pszt! – mondta.

– De miért kell csöndben maradnunk?

– Mert ilyen a játék – válaszolta.

– Ez az éjszaka és a csönd játéka.

És bevezetett bennünket az erdőbe.

– Menjete! – szólt. – Menjete csak egyenesen előre, soha ne álljatok meg. Még ha én eltűnnék is, még ha elveszítenétek is egymást, ha megfájdul a lábatok, ha éhesek, szomjasak vagy álmosak lennétek is, ti csak folytassátok az utatokat.

– Miért?

Apánk mosolygott, és így szólt:

– Mert ilyen a játék.

Mentünk hát tovább az erdőben mély csöndben, néhány óra elteltével a legkisebbek sírni kezdtek, de apánk így szólt:

– Pszt! Ne sírjatok! És ha falubeli szomszédokkal vagy szomszéd gyerekekkel találkoznátok az erdőben, oda ne menjete! Hozzájuk! Nem a szomszédok azok, hanem a Gonosz, aki felöltötte arcukat és testüket. Ha odamentek a szomszédokhoz vagy a szomszéd gyerekekhez, elvesztek.

– Mit veszítünk el?

Apánk először nem válaszolt.

– Mit veszítünk el?

– Mindent – szólt apánk.

Gyalogoltunk tovább az éjszakában, fájt a lábunk, éhesek, szomjasak, álmosak voltunk, de mentünk egyenesen előre az erdőben, az éjszakában, a csöndben.

Hirtelen üvöltés törte meg a csöndet, a tűz nappali fénybe borította az erdőt, féltünk és sírtunk, de apánk így szólt:

– Pszt! Menjete! Csak tovább, egyenesen előre. Én itt maradok.

– Miért?

– Miért?

– Mert mögöttünk jön a Gonosz, és én megküzdök vele, hogy ne érjen utol benneteket.

– Miért?

– Miért?

– Mert ilyen a játék.

Apánk ott maradt, újra csönd lett, majd később kiáltást hallottunk a csöndben, apánk kiáltását, de nem néztünk hátra, nem is lassítottunk, gyalogoltunk tovább egyenesen az erdőben, az éjszakában. Aztán elmúlt az éj, felkelt a nap, majd az a nap is eltelt és újból leszállt az éj, és így váltakoztak a nappalok és az éjszakák, mi pedig elvesztettük egymást, először a leg-

kisebbséket, majd egyenként a többieket; soha nem láttam, hogyan tűntek el, talán az éjszaka nyelte el őket, talán a fáradtság vagy a csönd, vagy talán a Gonosz, aki a szomszédok arcát és testét felöltötte. Egyszer csak egyedül találtam magam, folytattam utamat, éhes, szomjas és álmos voltam, reszkettem a láztól, de mentem egyenesen előre az erdőben, mert ilyen volt a játék, igen, ilyen volt a játék...

Most, hogy itt élek ebben a másik országban, egyedül vagyok, és senki nem beszél körülöttem az anyanyel-

vetem, éjszakánként néha felébredek, elhagyom a szobámat, kimegyek a városba és megyek egyenesen előre az utcákon, az autók között, egyik járdáról a másokra, órákon át.

Néha hideg van, olykor esik, de én megyek, megyek egyenesen előre. Senki nem állít meg, senki nem szól hozzám. De ha valaki szólna, ha valaki megkérdezné: – Miért gyalogolsz az éjszakában?, azt mondanám neki: – Pszt! Ez játék!

Károly Judit fordítása

Philippe Blasband 1964-ben született Teheránban (anyja iráni, apja belga; lengyel és osztrák zsidók leszármazottja). Az Angliában, USA-ban és Iránban töltött évek után, 1979-ben Brüsszelbe költözött. Hat regénye és egy novelláskötete jelent meg. Körülbelül húsz színművet, számos filmforgatókönyvet írt. Színházi- és filmrendezői tevékenységet is folytat.

Václav Pankovčín (1968–1999) – író, publicista; a kelet-szlovákiai Homonnán (Humenné) született. Rövid élete alatt kilenc könyvet írt. Művei megjelentek cseh, lengyel és magyar fordításban.

Václav Pankovčín

Csodabogár

Vojetný volt a neve és Hudsonnak hívták: csodabogárnak tartotta az egész városka – csak én nem. Volt egy tangóharmonikája meg egy név nélküli kutyája: Duninak és Jeruzsálemnek, vagy Ábrahámnak hívták – hallgatott az bármi névre. Elég volt neki odaszólni:

„Kutya, gyere ide!”

Odaszaladt, lekushadt a földre, és várta, rúgást kap-e, vagy enni.

Vojetný éjjeliórként dolgozott: üldögélt a szövetkezet bódéjában és harmonikázott, míg a kutya a macskákat zavarásztta az udvaron. Tudott az egeret fogni és énekelni is: Vojetný úr harmonikázott, a kutya meg énekelt.

Máskor a bolt előtt álldogáltak, a kutya kalapozott, Vojetný úr meg harmonikázott és alamizsnát kért a szegény ázsiai árvák részére. Amikor valamenyicskét összegyűjtöttek, bementek a kocsmába.

„A szerencsétlen ázsiai árvák megbocsátanak szegény fejemnek” – mondta Vojetný úr, és csapolt sört rendelt magának. Csodabogárnak tartotta mindenki – csak én nem. Üldögélt az öreg diófa alatt a padon és a buszjáratokat ellenőrizte.

A kutya a fűvön heverve szundikált, Vojetný úr meg a lábát keresztbe vetve újságot olvasott, s közben folyton az órát figyelte.

„Ez a huligán, no, ez a Milan már három percet késik. Érted, kedves pajtikám, ennek a Milánnak szeretője van Pčolinnában, ott dolgozik a kocsmában, ez a Milan meg folyton odakoslat utána abba a kocsmába” – mondogatta.

Időnként felkapta a padhoz támasztott botját, fenyegetően megrázta, és így szólt: „A huligánját neki, már itt kéne lennie!”

Majd amikor befutott a busz, Vojetný úr vigyázba vágta magát és szalutált, szerették őt a sofőrök.

A gyerekek kigúnyolták:

„Koldus Vojetný, gyermeke nincs, nekünk meg van, de nem adjuk el, maradjon csak tovább a guberálás neki...”

Elhessegette őket a botjával, de aztán mindjárt le is ült, és így szólt:

„Ezek a gyerekek igen kedvesek, és hogy kinevetnek engem, azt egyáltalán nem maguktól teszik, kedves pajtikám. A szülei tanították rá őket, hogy a hó egetné el mind!”

Szóba elegyedett mindenkivel, aki utazott valahová. Az órát nézte, és így beszélt:

„Hajjaj, kedves pajtikám, ez ugyan nem fog egyhamar jönni. Újdonsült házas most ez a huligán, és hát tudja, hogy van az, istenadta feleség, egy ilyen fiatal férjnek más gondja is van, mint hogy buszozgasson. Hajjaj, ismerem én jól a huligánját!”

Máskor beült az autóbusz-váróterembe, és ilyeneket mondott:

„Kedves asszonyság, maga aztán jól kifulladt: futott. Á, aranyos asszonyság, teljesen felesleges volt futnia, ez a járat nem közlekedik ma, szombat van. Várnia kell még egy félórát, és jön a következő. De magát bántja valami, kedves pajti-

kám, csak nem beteg? Kedves asszonyom, ne engedje azt a lánykát játszani a kutyámmal! Bolhás. Tudja, a kutyám meg én egyek vagyunk, és ha ő megdöglik, meghalok én is. Ha én halok meg előbb, ő sem marad életben. Öregek vagyunk mind a ketten, most már csak azt várjuk, melyikünk meg el hamarabb.”

Hetedik osztályos voltam akkoriban; az osztálytársaim fociztak, én meg üldögéltem a padon Vojetny úrral és hallgattam a történeteit. Vojetny úrnak gyönyörű történetei voltak.

Az öreg Bachulák ballagott felénk az úton, és Vojetny odaköszönt neki:

„Szalam alejkum!”

„Adj’ Isten, Hudson”, kiáltott vissza Bachulák, megemelte a kalapját és ballagott tovább.

„Bachulák meg én együtt voltunk Indiában.”

Nem akartam elhinni.

„Ide nézz – mondta, és megmutatta az ezüstpipáját. – Ezt az ottani rádzsza lánya ajándékozta nekem. Chaimának hívták és tüzes tekintetű volt.”

„Aztán, kedves pajtikám, áteveztünk a Szuezi-csatornán és mentünk tovább. Majd viharba keveredtünk az Indiai-óceánon...”

„Engem senki nem szeret, kedves pajtikám, és azt akarom, hogy a halálom után elhamvasszanak, és a hamvaimat szétszórják a kertemben.”

Vojetny úr egy kis ideig csendben üldögélt, csendben üldögéltem mellette én is, aztán Vojetny úr egyszer csak az órára nézett, és így szólt:

„No, ennek a huligánnak már rég itt kéne lennie.”

Egyszer, ahogy így üldögéltünk a padon és köröttünk zümmögtek a legyek, egy autó állt meg Vojetny úr háza előtt. Kiszállt belőle egy kifestett hölgy, odajött Vojetny úrhoz, és elkezdett vele kiabálni. Vojetny úr hallgatott, aztán felállt a padról, és azt mondta:

„Zuzka, menj vissza Kassára! És többet ne gyertek ide nekem: se te, se a nővéred. Felneveltelek, kitanítottalak benneteket, és nincs már semmim. A tyúkokat levágtam, a pénzt meg elittam. És ha meghalok, még a temetésemre sem kell eljönnötök.”

„Mi meg csak szegyenkezünk maga miatt.”

„Menj vissza Kassára! Még mindig az apád vagyok. És nem kell rikácsolnod velem.”

Sose tudtam, hogy Vojetny úrnak gyerekei is vannak.

Aznap nagyon zaklatott volt. Sötétedésig üldögéltünk a padon.

Alkonyodott, és a domb mögül odahallatszott a vonat. Hosszan sípolt.

„Kedves pajtikám, ha vonatot hallok, mindig visszafiatalodom.”

Megérkezett az autóbusz. Vojetny úr így szólt:

„A huligánja, most, hogy siet haza, öt perccel előbb érkezik.”

Egy darabig csendben üldögélt, aztán ezt mondta:

„Pajtikám, azok a szegény ázsiai árvák éheznek, mi meg itt fényűzésben élünk. Gyere, segíts nekem holnap alamizsnát gyűjteni.”

„Most már haza kell mennem.”

Rettentő egy csodabogár volt.

Michel Onfray

Sztálin koporsója mögött

Amikor Joszip Dzsugasvili, a véres kezű grúz végre koporsójában ágyútalpon végighalad Moszkva utcáin, Szergej Prokofjev nem követi a menetet, amely – úgy képzelem – Chopin nagyszerű, magasztos gyászindulójának hangjaira hömpölygött. Mert 1953. február 7-én már ő is koporsójában nyugszik. E két ember valóban ugyanazon a napon halt meg. Mi következik ebből? Hogy a nagy és a kis történelem képes elvegyülni egymással ironikus, torz keveréket alkotva? Netán tudat alatt is kommunikálnak az emberek? Vagy hogy amikor a politika és a művészet halálos és nem racionális alapú csókot vált, akkor mindkettő ugyanúgy áldozatul esik? Vagy netán hogy a szellemileg és lelkiileg romlott embereket egyazon halálos betegségek kerítik hatalmukba? Mert Prokofjev gyakran étkezett az ördöggel, nagyon is gyakran, túlon túl gyakran, és nem volt rá gondja, hogy elég hosszú kanállal lássa el magát. A zenének ez a nagy mesterembere drágán megfizetett e vacsoráért, és miattuk nem lehetett az a nagy művész, aki nélkülük lehetett volna, és akit kamarazenéje fémjelez.

A XX. század totalitárius rendszerei összekeverték a jobb- és baloldalt, sok zeneszerzőt és művészt sterilizáltak, hogy jól idomított háziállatokká változtassák őket, akik képesek mindenféle látványos cirkuszi mutatványokra. Az oroszok pedig mindig is kitűntek abban, hogy nemes lényeket gyalázatosan megalázzanak és agyalágyult szerepeket játszassanak el velük. Prokofjev, mint e korszak nagyon sok jeles zenésze, pontosan ilyen bocskorban cammogó cirkuszi medve volt, aki engedelmesen táncoltatta az orrán azt a nevenséges labdát egy marék szardíniáért vagy valami szovjet nyalánkságért.

Pedig Prokofjev nagyon jól berendezkedhetett volna a száműzetésben az esztétikai ellenállást választva, amelyet a Nyugat lehetővé tett, ahol 1919 és 1936 között tartózkodott. Mert a Szovjet-Oroszországon belüli ellenállás semmi esélyt nem ad a művésznek, aki e lehetőséget választaná. Mert ez túlságosan brutális, erőszakos, politizáló és zsarnoki rendszer. Szergej Prokofjev az öncsonkítást választotta, bizonyos programozott és elkerülhetetlen intellektuális öngyilkosságot, amikor elhagyta az USA-t, Németországot és Franciaországot. Amikor Európából visszatér, a rendszer mézes-mázos ígéretései nyomán, csábítóvá és elfogadhatóvá teszik szemében a szülőföldet: hivatalos szervek hízelgő cikkei, magas szintű állami fogadások, politikai hivatalok által szervezett ünneplések, számára főntartott moszkvai lakosztályok várják. Ez a lelke eladásának fausti ára, hogy aztán egy nevenséges zenei számborbóba bújthasson.

A csapda bezárul körülötte, mihelyt Moszkvába visszatér. 1939-ben már nem adnak ki neki új útlevelet. Szovjet zene szovjet zeneszerzője lesz, és – esztétikailag szólva – ebből az állapotból nem épül föl soha. Művei alig sorolhatók föl: *Sztálin üdvözlése*, amelyet a zsarnok születésnapjára írt, kantátákották, amelyek a nagy októberi forradalom huszadik, majd harmincadik évfordulójára születtek, Marx, Lenin és Sztálin szövegeire, szimfonikus költemények, egy

nemzeti himnusz vázlatai, meg az *Ukrán sztyeppék partizánjai*, *A Béke óre*, *Ódák a háború végéhez*, meg el ne mulasszuk az *Egy igaz ember története* című művének említését, amely operában egy hősi küzdelmekben edzett szovjet vadászpilótának állít emléket, aki a gaz faszistákkal vívott heroikus tusakodásban szörnyű sebeket kapott. Majd pedig a *Háború és béke* hatalmas, szürke tömbje. Ezekben a hivatalos történelem és a szovjet propaganda mázával összekent alkotásokban a művész megcsonkított zsenije óhatatlanul a mesterember idomított tehetségében kulminál.

Tudjuk, hogy a jó érzelmek nem feltétlenül jó irodalmat hoznak létre. Ebből arra is következtethetünk, hogy a rosszak csak száralmas műveket adnak a világnak? Talán elképzelhetünk gyalázatos ideológiát, de vajon az ezt meghaladó művész képes-e nagy művek alkotására? Nem. Soha. Csak üggyel-bajjal tudunk tízpercnyi zenét, néhány verssort, egy mesteri festményt, egy-két regényoldalt fölmutatni, amelyeket totalitárius rendszerekben hoztak létre. Mert a diktatúrák a csírájukban szárítanak ki, ölnek meg mindent, kivétel nélkül. Prokofjev sorsa volt, hogy csak annyiban túrték meg, amennyiben a rendszert ünnepli minden formájában, ez pedig egyet jelentett a teljes kudarccal.

Totális hatalommal nem szövetkezünk: pofáját kitérít, elnyeli, megemészti, majd kiköpi áldozatát, száralmas testi-lelki roncsként. Logikája a nagy ragadozóéhoz hasonlatos, amely tulajdon primitív állatiasságának kiszolgáltatója. Prokofjev nyugalmat akar? Nincs nyugalma, jóllehet a Kreml urainak komponál. Sztálin díjait óhajtja operáiért? Nem kapja meg, föltétlen szolgálékúsége ellenére. Békében akarna írni? Nem engedik meg neki, támadják zenéjét, szemére vetik formalizmusát, nyugatias, polgári dekadens fertőzöttségét, önbírálatra szólítják föl, önbüntetésre, önostorozásra. És mindezt nyilvánosan végre is hajtja, csak nyeli az epéjét, elfojtja bosszúvágyát. Ez az egész öncsonkítási vállalkozás kihallatszik zenéjéből, amely rémitő konzervativizmusba menekül, vagy inkább egyfajta terrorizáló reakciós logikába. A háború évei idején Szovjet-Oroszországban Prokofjev zeneileg a *Borisz Godunovon* belül sáncolja el magát. Csak hallgassuk meg perspektivikusan a szerény Musszorgszkij 1874. január 27-én alkotott művét, majd az 1942. április 18-án bemutatott *Háború és béke* első változatát, és mindjárt kiderül: Prokofjev régi módon komponál, Musszorgszkij pedig modern.

Majdnem hetven év választja el a két művet egymástól, de Prokofjev orerájában semmi sem hallatszik a XX. század első felének zenéjéből. Úgy dolgozik, mintha Webern vagy Varese soha egyetlenegy sor kottát le nem írt volna, jóllehet e két művész munkájának lényege akkoriban már közismert volt. Az időben visszatérve átlábal *Pelléász és Mélisanden*, *Lulun*, *Amerikán*, a *Holdkóros Pierrot-n*, hogy teljességgel a múltban találja magát. Úgy ontja a kottákat, mintha a futurista zöreijene, a szerializmus és bécsi dodekafonizmus csak amolyan véletlenszerű, elvetélt kísérlet lenne, nem is szólva a Debussy-féle csendkultuszról, a bergi líráról, a Varese-féle anyagról és a schönbergi architektonikáról. A szovjet zenei gőzhenger csak a vénséges, hamisan populáris, valójában populist zenei katyvaszról akar tudni, hipotetikusan egyetemes, alantas, de valójában nacionalista, patrióta és szűklátókörűen folklorista fércművekről. Az ínség abszolút mértékben diadalmaskodik.

A sztálinista hivatalnokok Prokofjev szemére vetik, hogy a formalista dogmának áldoz. Valójában a negyvenes években nehéz elképzelnünk nagyobb klasszikust a zenei írásmód vonatkozásában. *A háború és béke* arról tanúskodik, hogy szerzője az esztétika területén először stagnál, majd finoman visszavonul, mielőtt teljesen meghátrálna. Ő lenne formalista, amikor operájának bemutatása évében Leningrádban, másutt, Arnold Schönberg *Óda Napóleon Bonapartéhoz* című műve hallgatható? Ő lenne formalista, ha egyszer nála senki sem konzervatívabb, ő, aki egyenesen reakciós? Zsdanov ragaszkodott a tökéletes leigázáshoz, a művészek háziállattá idomításához, ahhoz, hogy mindörökké proletárok legyenek? Prokofjev mindebbe beleegyezett.

Tolsztoj nagy regénye, a *Háború és béke* Prokofjev ihletett művében az ősi, hagyományos és örök Oroszországgént szólal meg, a valós történelmen túl, ez az Oroszország platonisztikus, mitologikus, és az Eszmék egének fantázia-világában él. Ekképp zenei boltíve alatt felhangzanak az örökkévalóság, a valóságról leválasztott tartam és a felfüggesztett idő kategóriái, míg a marxizmus ezzel szemben mindenütt történelmet lát, túlzott mértékben történelmiesíti a valóságot, nem hagyva helyet semminek, ami ellentmond a történelmi materializmusnak és a Szellem mozgása hegeli törvényeinek. A szovjet ideológia valójában egy mozdulatlan múltban dermedti meg a világot az örök jelen elve alapján. Ezen eretnokség megszólaltatása érdekében Prokofjevnek rá kell vennie zenekarát, hogy mintegy száz évvel ezelőtti hangokat üssön meg. A tegnap, a ma és a holnap ideje egybeesik: ennél jobban nem lehet meghatározni a mozdulatlanságot, tagadni a mozgást és kívánni a halált. Mindenütt az örökké tartó hullamerevség.

Még a marxista kánon elemi dialektikája is lehetővé tesz egy új zenei nyelvet: pontosan a formalizmusnak kellett volna e korszakban a rendszer nyelvének lennie, ha ténylegesen és autentikusan forradalminak vallja magát. Valamely szükségképpen kortársi, tehát adott történelmi helyzetben alkotott zene nem térhet ki az időhöz kötöttség elkötelezettsége elől. Nem föltétlenül azért, hogy szeresse, ünnepelje vagy igazolja a kort, esetleg magáévá tegye egyes vonásait, hanem azért, hogy megőrizze a meghaladásban, a meghaladásnak a számára. Nem kell tagadnia a zörej zenéjét, a szerializmust, a dodekafonizmust, nem szükséges száználmasan hódolnia nekik, de nem térhet vissza egy megelőző állapothoz, inkább lépjen túl ezen, találjon fel új hangzást, új zenei nyelvet. Prokofjev, mivel nem fejlesztette tovább a zenei nyelvet, hozzájárult a hangzó nyelvtan visszafejlesztéséhez. *A háború és béke* felidézi mindezen károk terjedelmét, és fölméri a regresszió, az összes regresszió ínségét.

A bolsevik hatalom ugyan milyen alternatívát kínál a formalizmussal szemben? A demagóg populizmust, amely a melódia fontosságát hangsúlyozza, lehetőleg a folklór és az ősi népdalok kivonataként. Ehhez járulnak még az egyszerű, sőt együgyű, ám mindenképpen épületes történetkék. A szovjet rendszer élen járt az öntödék, a népi kohók, a szűzföldek csatornázása, a gátépítés, az erdősítés, a mezőgazdasági munkák meg az egyéb narcisztikus micsodák ünneplésében. Könnyen lelkesítő motívumokra van szükség, érthető okokra, amelyeket a Politikai Bizottság védelmezhet és támogathat mint a nemzeti és hazafias mozgósítás mozgatórugóit. A háború pedig tökéletes példa. A hábo-

rúval szemben minden különbség eltűnik, megszűnik a nemzeti egység javára. Prokofjev ír egy operát, háborús erőfeszítései felajánlása gyanánt a maga módján téve le obolusát.

Harcos operájának témáját mindenki megérti: a napóleoni háborúkról van szó, amelyeket Tolsztoj beszél el. Különösen pedig az oroszországi hadjáratról, Napóleon 1812-es betöréséről, amely nagy tévedésének is bizonyult, majd pedig arról, hogy Kutuzov miként szorította vissza a császárt. Márpedig senki sem olyan ostoba, hogy minderről észébe ne jutna a szovjet–német kölcsönös megneemtámadási egyezmény, amelyet a nácik és a bolsevikok, az 1941-es oroszok, írtak alá. Ugyanebben az évben a nácik előzönlük a szovjet földet, és ekkor az oroszok új dogmának áldoznak: utolsó csepp vérig, a megsemmisítésig, harcolni kell a Német Birodalom vezére ellen. Ahol Mira Mendelson kis könyve Napóleon–Kutuzovot említi, ott Hitler–Sztálint kell értenünk. Micsoda épületes leckét sulykol ez a propagandamunka? Hogy az agresszorra mindig vereség vár, az orosz nép pedig győztesen kerül ki minden megpróbáltatásból. Sztálingrád után a történelem már egyre könnyebben olvasható, a halandók közössége szempontjából is. Prokofjev semmiféle ideológiai kockázatot nem vállal, kihasználva a történelmi hátszelet, amely személyes vitorláit dagasztja.

A *Háború és béke* zenéjét a lehető legtisztább esztétikai konzervativizmus jellemzi. A szövegekönyv megerősíti ezt. A nagyorosz Tolsztoj-referencia, az örök és szívós szláv lélek mítosza, a beláthatatlanul elfogult, hazafias történelemszemlélet, a nacionalista hangvétel, a népi egység kultusza, a háborús felajánlás, mindenki a saját képességei szerint, minden abba az irányba mutat, hogy a mű méltónak bizonyul Sztálin díjára. Márpedig szó sincs erről. Ahogy az opera egyetlenegy, a másik történelem, a nyugati zenetörténet méltatására sem szolgál rá. Azt mondhatjuk, hogy Prokofjev minden fronton vereséget szenvedett.

Pedig a zeneszerző nem fukarkodott a rézfúvósok alkalmazásával, hanem felhasználta ezeket a legveretesebb hagyomány szerint. Nem hanyagolta el a nagy kórusok alkalmazását sem, amelyek, állítólag, a nép lebíráhatatlan erejét kívánják hangsúlyozni. Sem a félelmetes ütőhangszereket, amelyek emblematikus és energikus ritmusukkal katonai erők jelenlétére utalnak. Nem hátrált meg az átvitt értelmű líraiság, a nagy mozgások, a modern film metaforái elől. Sem az ékesszóló, mérhetetlen, gigantikus minőségek elől, amelyek nagyban hozzájárulnak a katonai freskóhoz, a politikai díszletekhez, valamint a megfelelő festői referenciákhoz. Az eredmény: a rendszer operája, megrendelésre komponált mű, a hatalom parancsára írott szolgálai munka.

Gyászos mérleg: míg Prokofjev Sztálint dicsőíti, az októberi forradalom, a rendszer tömegesen deportálja a muzsikokat a sarkkörön túlra, fűtetlen, villany nélküli fabarakkokba, megszervezi tömeges legyilkolásukat. Míg a zeneszerző a *Háború és békét* komponálja, a szocialista realizmus foganatosítja törvényeit, főpapjai hajtóvadászatot hirdetnek a művészekre, terrorizálják őket, és elérik, hogy önkezükkel heréljék ki önmagukat, s táncot lejtenek a máglyák körül, energiájukat pocskolva. Míg a művész Zsdanovnak igyekszik tetszeni nyilvánosan róva le tetemes büntetését, a rendszer leplombálja az ólomhombárt, amelyben a nép fuldoklik évek hosszú során, meghamisítja a genetikai biológia eredményeit, és hazugságokkal árasztja el a bolygót, amelyhez az egész világ

kommunistái csatlakoznak. Míg nyilvánosan olvassa föl leveleit, amelyekben a hatalom nagyszerűségét magasztalja és a művészek gyalázatát emlegeti, akik arcátlanul szabadon akarnának komponálni, dühöng az antiszemitizmus, paradisztikus koncepciós perek folynak és kínzócsölpöz láncolják a zsidókat. Míg Szergej igyekszik megnyerni a zsarnok tetszését, azzal törődik, hogyan tudná lekasztani a legtöbb díjat és kitüntetést, míg boldog napokat tölt új kedvesével, a bolsevikok letartóztatják feleségét, veszedelmes kémpert akasztanak a nyakába, majd húsz év kényszermunkára deportálják a gulagba.

Mindezen idő alatt Szergej Prokofjev ír, komponál, szakadatlanul, szünet és pihenés nélkül írja partitúráit. Egoista önkívületben sokszorozza a regisztereket: szimfóniákat, kamarazenét, filmzenét, balettet, operákat alkot, és mindegyre többet. Amikor Sztálin koporsója végiggördül Moszkva utcáin, a halál már nem számít valami nagy dolognak, a sírok sokasodnak, az ország fürdik a vérben és a könnyekben, a diktatúra a legapróbb részletekig uralkodik a hétköznapi életen. Dühöng a terror. E gyászos és átkozott korszak égisze alatt a művész egyre romlottabb lesz. Sőt, ami még ennél is rosszabb: zenéje visszafordul az előző évszázad felé, ugyanolyan igyekezettel, ahogy a kígyó csúszik vissza lyukába, amelyből előbújít.

Romhányi Török Gábor fordítása

Michel Onfray (1959–) klasszika filológiát és antik filozófiatörténetet hallgatott. 1989-től napjainkig mintegy negyven kötetet adott közre. 1993-ban *La sculpture de soi* („Énszobrászat”) c. filozófiai értekezése Médicis díjat kapott. Mesteréhez, Nietzsche-hez hasonlóan az antik görög filozófusokra támaszkodva alkotta meg életművét. A 2000-es évek elején Caen-ban és Argentanban (Normandia), a szülőföldjén, filozófiai szabadegyetemet létesített, amely azóta is egyre erőteljesebben fejlődik. 2005-ben egy felmérés szerint Franciaország legolvasottabb filozófusa volt. Az Unesco „Felvilágosodás” tagozatának felelős szakreferense.

A fénylő sín pár
kavicságyon nyújtózik,
várja vonatát.

Múltam idézik
gyermekkorom kincsei,
színes kavicsok.

Kavicsot vérző,
fájó, sebzett földdarab,
felszaggatott út...

Hajnali varázs,
fénypárában fürdenek
kövek, kavicsok.

Mohos kövek közt
csiszolja a kis patak
kavics kincseit.

Tarajos hullám
görgeti kavicsait
lábaim elé.

**Ezer kavics közt
is lehet egyetlenegy
valaki kincse**

Szabolcsi Erzsébet

**Eget átszelő
hullócsillag vagyok ma
holnap kis kavics**

Szabolcsi Erzsébet

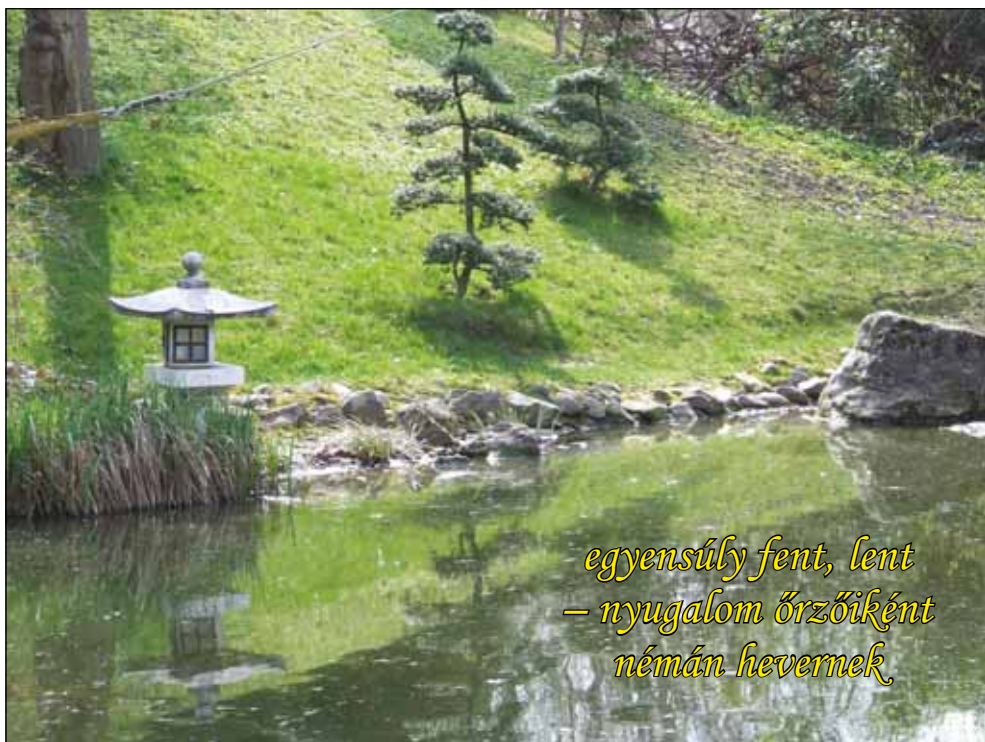
*ingatag kővön
álmodott madártánchoz
nehéz párt lelni*

*kavicsok tartják
a legnagyobb sziklát is,
amíg engedi*

*óvó menedék
megfáradt vándoroknak
a sziklák öle*

*egyensúly fent, lent
– nyugalom őrzőiként
némán hevernek*

*kavicsstrójában
nyugszik már az elmúlás,
– néma síkolllyal*

*déli pihenő
– pillangók játékában
vonzó kavicságy*

Találkozások

Budapest – Goethe Intézet, Kolozsvár – Tranzit Ház

A Budapesti Tavaszi Fesztiválon, a Goethe Intézetben 2000 márciusában egy kiállítás-sorozatot indítottam el, melyet Európa más országaiban is be kívánok mutatni az ott élő kortárs alkotók és a közönség részvételével, a budapesti kiállítás forgatókönyve alapján. A cserék eredményei és a történekről szóló beszélgetések képet adnak a játékban részt vevők, valamint környezetük világaról, hitéről, különbségeiről.

Budapesten 108 különböző méretű festett követ állítottam ki, melyeket bárki kicserélhetett egy másik olyan tárgyra vagy alkotásra, mely őt és azt a világot képviseli, amelyben él.

A látogatók által hozott dolgok a kiállítás új részeivé váltak, és megváltoztatták az általuk teremtett közös képet. Aki cserélt, szabadon választhatott, de felelős volt azért, amit elvisz, és amit lerak. A kiállítás embereket kapcsolt össze, ahol a fontosabb az volt, amit leraktak. A végső helyszín önmagáért beszélt. Budapesten a cserében részt vevők között volt: Baló István, Heller Ágnes, Jancsó Miklós, Jordán Tamás, Kondor Ádám, Radnóti Sándor, Szilágyi Ákos, Tábor Ádám, Temesi Ferenc, Szabados György, Wehner Tibor és Zorán.

Kolozsvárott: Visky András, Dorel Găină, Hollandus Zoltán, Carmen Vasile, Eugen Moritz, Călin Dăian, Nita Mocanu, Gerendi Anikó, Bruel Fanette/Delangh Denis/Alexandre Bel/Cloe Bauret, Palocsay Kata/Demeter Ferencz, Szántai János, Christiane Botbol, Kovács Ildikó, Tolna Éva, Selyem Zsuzsa, Egyed Emese, Ármeán Otilia, Berszán István, Chris Nedeea, Fatma Mohamed, Lukáts Mária, Szilágyi Júlia, a Concordia vonósnégyes (Márkos Albert, Botár Gerő, Olimpiu Moldovan, Török Béla), Schneider Tibor, Könczei Csilla, Magyar-Vincze Enikő, Magyar Nándor, Könczei Csilla, Fosztó László, Viorel Anăstăsoaie, Tincuța Pârvu, Ovidiu Pecican, Kozák Gyula, Aurelian Piroșcă, Ciprian Țiprișan, Claude Karnoouh, Vasile Ernu, Alexandru Polgár, Aurel Codoban, Emilian Cioc.

A helyszín cseréiről felvételek készültek, melyek olyan történetet dokumentáltak, amelyet a látogatók irányítottak. Akaratlanul rendezőivé váltak egy folyamatnak, melynek eredménye ismeretlen volt. A felvételekből film, a párbeszédéből katalógus készült.

Kalmár János

Börcsök Mária

Romlásnak indult?

I.

Sokan hangoztatják manapság, hogy a világ egyre ijesztőbb. Terjed az erőszak. Romlik az erkölcs. Mindezt a televízióban látható agressziót, főként pedig a vallási nevelés hiányát okolják.

Kétségtelen, hogy sok kritizálni való akad a társadalomban. De mikor nem akadt? Melyik kor látta tisztának, erkölcsösnek önmagát? Melyik próféta, moralista, költő volt megelégedve saját korával? Talán a prédikátorirók? Talán Magyar István, aki 1602-ben könyvet írt *Az országokban való sok romlásoknak okairól*? Vagy a szószékről mennydörgő Pázmány Péter? Esetleg Zrínyi Miklós, aki *Szigeti veszedelem* című eposzának elején így számol be a magyarok erkölcsi állapotáról:

(A nagy Mindenható lenézett a földre és)

Látá az magyarnak állhatatlanságát,
Megtetvén az Istent, hogy imádna bálvánt;
Csak az, eresztené szájára az zablát,
Csak az, engedné meg, tölthetné meg torkát;

Hogy ü szent nevének nincsen tiszteleti,
Ártatlan Fia vérenek böcsületi,
Jószágos cselekedetnek nincs keleti,
Sem öreg embernek nincsen tiszteleti;

De sok feslett erkölcs és nehéz káromlás,
Irigység, gyűlölség és hamis tanácslás,
Fertelmes fajtalanság és rágalmazás,
Lopás, emberölés és örök tobzódás.

A régies szóhasználat ellenére nagyon is mai vádakat olvashatunk ki ezekből a sorokból. Hitetlenség, önzés, erkölcsi züllés, erőszak s így tovább.

De a tizennyolc-tizenkilencedik században élt Berzsenyi Dánielnek sincs jó véleménye „romlásnak indult” fajtájáról, semmittevő, haszontalan népségnek = szibarita váznak tartja őket.

Kölcsey pedig egyenesen átkot kér az utókortól kortársaira. Keserűen mondja, hogy itt már csak akkor lesz jobb világ, „ha más faj áll a négy folyam partjára”, azaz kipuштul a magyar.

Vörösmarty is visszasírja a kacagányos apák korát, akiknek kezében ércbuzogány rezgett, és „száguldó lovakon törtek halni vagy ölni”. A szívtelen, gőgös úri hölgyek pedig szépítkezéssel, divattal, flörtöléssel törődnek szülés, gyereknevelés helyett.

Mi viszont a „tetre kész hazafiság”, a tiszta erkölcsök korának tartjuk a reformkort, és példaként állítjuk a fiatalok elé.

Vajon miért van ez így?

Vajon miért van az, hogy „tiszták, hősök, szentek” mindig csak a múltban éltek, a jelen mindig az élveteg, önző, kisszerű embereké?

Talán azért, mert az Idő rostáján a jelentéktelen többség kihullik, csak a nagy személyiségek maradnak fenn, de nekik is csak szobraik, idealizált festményeik meg néhány velük kapcsolatos legenda. A legenda pedig – mint tudjuk – vallási, nemzeti érdek és érzület alapján átformalódott valóság. Tehát nem valóság.

Mindebből az következik, hogy a nagy embert sokszor egész másnak látja az utókor, mint amilyen valójában volt, mint amilyennek a környezete látta.

II.

Azok a nagy történelmi személyek, akiknek emlékét évszázadok óta jogos tisztelet övezi, hozzánk hasonló problémákkal küszködtek, és néha bizony még minket, „korcs” utódokat is alulmúltak egyben-másban.

Az államalapító nagy királyt, Szent Istvánt némely tettéért – feldarabolás, szemkitolás, élve eltemetés – manapság a hágai törvényszék elé citálnák. És legalább annyi régi uralkodótól kérhetnénk számon szószegést, hazudozást, mint amennyi mai politikustól tesszük.

A száműzetésből hazahívott András, a megvakított Vazul fia például szavát adta az őt a Zemplén-hegységnél váró pogányoknak, hogy győzelme esetén visszaállítja a régi vallást. Ehelyett óriási pogányirtásba kezdett. Az igaz, hogy a történelem kerekét – ahogy mondani szokták – nem lehet visszafordítani, de a szószegés ettől szószegés maradt. Keserves csalódást okozott sok derék magyarnak.

Ne felejtjük: a pogányság nem megátalkodottságot, kegyetlenséget, hitetlenkedést jelent, hanem egy más vallás tiszteletét, melynek énekes-táncos szertartásai közelebb álltak az akkori néphez, mint a kereszténység hókuszpókuszai (hoc est corpus), amiből semmit sem értettek. Ezért nem akartak „hitet, arcot” cserélni, amit egyébként pozitív tulajdonságnak szoktunk értékelni.

Szószegésért II. Béla sem ment a szomszédba. Tudjuk, „Könyves” jelzővel megtisztelt nagybátyja, Kálmán kitolatta Béla apjának, Álmosnak a szemét, hogy uralkodásra alkalmatlanná tegye. Ugyanezt tette az öt-hat éves Bélával is. Sőt, őt még ki is akarta heréltetni. Szerencsére ez utóbbit nem teljesítették. Egy kutyakölyök heréit prezentálták Kálmánnak. (Ha nem így cselekszenek, ha nem szabotálják a bölcs király rendelkezését, még a tizenkettedik század közepe előtt kihal az Árpád-ház. Könyves Kálmán fia ugyanis, az alkoholista II. István steril volt. Nem hagyott utódot.) Mikor némi „alkotmánymódosítás után” – vak ember is lehet király – 1131-ben II. Béla trónra lépett, megfogadta, hogy fátylat borít a múltra, és a megbékélés jegyében Aradon összehívta az országgyűlést. Ott aztán 68 embert azonnal lemészároltatott. Katonái pedig szétszáguldottak az országba, hogy a lemészárolták rokonaival is végezzenek. Szerintem ez is van akkora hazugság, mint amit az ismert mai politikus Ószödön emlegetett.

A Gertrudis elleni merénylet pedig, amely legnagyobb nemzeti drámánknak alapjául szolgál, noha épp Bánk bán nem vett részt benne, olyan horrorfilmbbe

illő kegyetlenséggel zajlott le, amire talán a mi züllött korunkban sincs példa. A királynét élve darabolták föl négy kicsi gyermeke előtt, akik közül a legkisebb hároméves volt. (A legidősebb, a később szentté avatott Erzsébet már Thüringiában élt.) Először a kézfejét vágták le, aztán könyökénél az alkarját, végül már felkarcsonkjaival hadonászva könyörgött életéért. A gyerekek sokkot kaptak. Ez az iszonyú jelenet egész életükre kihatott.

Ráadásul Gertudis nem volt, mert nem lehetett bűnös, hisz egy királyné közjogi hatalommal nem rendelkezett. Sem pozíciót, sem címet, sem birtokot nem osztozgatott. Ezt a király tette, mert hálás volt a németeknek, akik befogadták, mikor hatalomvágyból megtámadta Imre királyt, a bátyját, aki legyőzte és elkergette őt.

De András fia, IV. Béla sem viselkedett keresztény módon, mikor 1235-ben, apja halálakor le akarta kaszabolni annak fiatal özvegyét. Az volt a bűne, hogy gyereket vár. Az újdonsült király megijedt egy születendő testvértől, aki majd jogot formál valamilyen birtokra, tartományra. A terhes királynét férfitáncéban, leeresztett sisakkal kellett elmenekíteni a gyilkosság elől. A pápa vette gondjaiba, és biztosított valami jövedelmet neki.

Később aztán Béla szenvedett a fiától, aki alig bírta kivárni, hogy V. István legyen. Pedig már az ország keleti része az ő fennhatósága alatt volt. A két országrész között pedig bűnöző bandák vándoroltak ide-oda, hogy elkerüljék a felelősségre vonást.

Akkor azonban nem volt tévéhíradó, és ez emberek nem értesültek arról, hogy az utakon hány vándort fosztottak ki aznap, hányat vertek agyon, hány nőt erőszakoltak meg.

Mint ahogy az országgyűlés eseményeit sem figyelhette képernyőről az ország népe. Pedig ott is drasztikusabb dolgok történtek néha, mint a mai honatyák közt.

1525-ben például az urak a nádori szék körüli vitákkal voltak elfoglalva. A vita hevében Szalkai László esztergomi érsek, aki nemrég nemesi körökben azzal okozott felháborodást, hogy elszerette Bradenburgi György szeretőjét, nekiugrott Frangepán Kristófnak, és cibálni, tépni kezdte a szakállát. A híres condottiere sem volt rest, jól eltárgálta az ország primását. Olyan jelentéktelen dolgokkal, mint a török veszély, az országgyűlés nem foglalkozott.

Csak két hónappal a mohácsi csata előtt, 1526. június 28-án rendelte el a királyi tanács, hogy a templomokból a nemesfémből készült kegytárgyakat – az államkassza feltöltése és fegyverek gyártása céljából – be kell gyűjteni. A begyűjtést azonban szabotálták, illetve a begyűjtött javak jó részét a következő állomáson megdézsmálták.

Nem véletlenül jegyezte meg a pápai követ, hogy „ha Magyarországot három forinttal meg lehetne váltani a nagy veszedelemtől, amelyben van, nem hiszem, hogy akadna három ember, aki ezt a három forintot összeadná”.

Hogy ennek mi lett a következménye, tudjuk.

Azt azonban sohasem fogjuk megtudni, valójában ki tette el láb alól azt a semmihez sem értő, játékos kedvű húszéves fiút, aki II. Lajosként fulladt bele a Csele-patakba, miután egyedül csellengett a hadszíntér környékén. (A muhi csata után emberei olyan szorosan vették körül IV. Bélát, hogy a tatárok képtelenek voltak rátalálni.)

Mindenesetre 1526 novemberében királlyá koronázták Szapolyait, majd 1527 novemberében ugyanaz a főpap – Podmaniczky István nyitrai püspök – lelkifurdalás nélkül megkoronázta Habsburg Ferdinándot is. És természetesen ugyanazok, akik János királynak, most vivátoztak Ferdinándnak is.

Fráter Györgyöt, aki éveken át diplomáciai úton törekedett az ország összeforrasztására, Ferdinánd király megbízására 1551. december 17-én bestiálisan lemészárolták alvinci kastélyában, pedig az egykori pálos perjel még a római katolikus egyház bíborosa volt.

A keresztények sem bántak keresztényibb módon ellenfeleikkel, mint a náciak, mint a bolsevik pribékek. És ez sajnos az áldozattá vált főpapra is vonatkozik. Izabella királyné tanácsnokának, Csáky Mihálynak a meztelen testére például eleven nyulakat kötöztetett, és kiéheztetett vadászkutyákat uszított rá, hogy a nyulakkal együtt őt is széttépjék.

Egészen biztos, nem az Újszövetségből vette a perverz bosszú ötletét.

De ki fityelt már a bibliára?

III. Ince pápa az 1215-ös IV. lateráni zsinaton kijelentette: „Aki Jézust szó szerint értelmezi, az eretnek és méltó a halálra.”

III.

A keresztény évszázadokban a hivatalos igazságszolgáltatás is sokkal brutálisabb volt, mint a kegyetlennek mondott jelenben.

Most nemcsak az inkvizícióra gondolok, az egyház Gestapójára, vagy – ha úgy tetszik – ÁVO-jára, mellyel nemcsak a középkorban terrorizálta a világot, de még a tizenkilencedik században is próbálkozott vele. Mikor Napóleon 1808-ban elfoglalta Madridot, az inkvizíció márványpalotáinak pincéiben a katonák befalazott hullák százaira bukkantak. Ez a Krisztus tanításaival valóban össze nem egyeztethető intézmény, melynek spanyol szervezetét 1834-ben, a rómaid csak 1859-ben számolták fel, még 1824-ben is küldött halálba „eretneket”.

Az állami igazságszolgáltatást se gondoljuk sokkal humánusabbnak.

Már a gyanúsítottak kihallgatása is hóhérmunka volt. A mai „vallástalan” korban egy nyomozónak az állásába kerülhet, ha kiderül: megvert, megalázott egy előállított személyt. Hajdanában a „kínos kérdéseket” valóban kínosan: kőpadra vonva tették fel. Az olcsó, tanári szellemeskedés, hogy „fogóval kell kihúznom belőled a választ”, annak emlékét őrzi, mikor valóban fogóval, tüzes fogóval kellett szóra bírni a makacsul hallgatót. A „körömszakadtáig” tagadóból kiszakították a körmöt. Mindez teljesen szabályos és jogszerű volt.

Ezután természetesen a vádlott mindent bevallott, és sor kerülhetett a kivégzésre, amely az elrettentést szolgálta, tehát a legszélesebb nyilvánosság előtt rendezték meg. A vérpadot vagy az akasztófát a városok központi helyén, a piacon vagy a városháza előtti téren állították fel. (1795 májusában például a budai vár alatt elterülő Generálisok Kaszálórétjén, amelyet Martinovicsék kivégzésének emlékére később Vérmezőnek neveztek el.)

A kivégzések környékén az ablakokat, erkélyeket az ott lakók jó pénzért kiadták a kíváncsiskodóknak. Akiknek nem jutott „páholy”, azok már előző este kiültek, hogy jó helyet foglaljanak maguknak. Italárusok, lacikonyhások verték

fel sátraikat. Ajándéktárgyakat, talizmánokat is árultak az össznépi látványosság színhelyén, ahol gyerekek is jelen voltak.

Az összesereglett tömeg miatt a kivégzésnek sokáig kellett tartania. Nem lehetett a népnek csalódást okozni azzal, hogy az elítéltnak egyetlen csapással levágják a fejét. A tulajdonképpeni gyilkosságot válogatott kínzások sora előzte meg. Forró bélyeg égetése a sístergő bőrbe, végtagok csonkolása, a hasfal megnyitása, tüzes fogóval kitépett zsigerek. Előfordult, hogy a haldokló testből kiszaggatott husdarabokat kidobálták a nép közé. Volt, aki kendőjében hazavitte, ütött rá egy tojást, és megette vacsorára.

Vajon miért hisszük, hogy a tévében látott piff-puff filmek sokkal inkább a fiatalok számára, mint az efféle élmények voltak?

Különösen az állam, a fennálló világrend, az egyház elleni lázadást büntették minden képzeletet felülmúló kegyetlenséggel.

Dózsa kivégzéséről Taurinus István így számol be:

Azután sok vér áztatta ruháját
hóhér tépi le, és égő botot ad a kezébe,
s tüzesült koronát helyezett le királyi fejére...

Tört koponyájának bőven buggyant ki a nedve,
ontja ki agyvelejét füle, szája s az orr üregén át.
Úgy, amiképp az edény nyílásán át az aludttej,
sűrűsödött folyadék amidón a fedél leszorítja,
apránként kicsöpög, s a lyukacsokán kiszivárog:
úgy ömlött a velő a tüzes koronának alatta,
s förtelmes folyadék mázolta be végig az arcát.

Taurinus elmondja, hogy Dózsa pallossal megfenyegetett társai „rágják, megtépi puszta fogukkal a megroncsolt tagokat, vérit is isszák”. Bár a Székelynek nevezett Dózsa alélva kinyúlt, még mindig élt, ezért vízzel locsolták, mire „megtért ismét a halál kapujából”.

Ekkor újra kezdik a kínzást.

...csupa seb tetemét most
földre teríti a bösz hóhér, hogy négyfelé vágja.
Sok vérrel belepett ágyékát felhasogatta
és feltárja szívét, felnyitja egész kebelét is.

Mostan a vad fickó váltig széttördeli csontját,
félig evett, bütykös lábát, karját, nyaka szirtjét.
– Bárki ekképp vesszék, aki belső háborúságot
támaszt – így szólott, s a fejét fene bárd lemetélte.

A Thököly-felkelés leverése után is kegyetlen megtorlásra került sor. A mélyen katolikus I. Lipót a nápolyi Caraffát bízta meg ennek lebonyolításával. Caraffa 1687-ben Eperjesen vértörvényszéket állított fel, és a védekezés minden lehetősége nélkül küldte halálba az embereket. Előbb jön a kivégzés – mondta –, utána lehet a kegyelmi kérvényt benyújtani.

A kivégzések végrehajtására ácsolt emelvény mészárszékként működött.

„Mindenekelőtt jobb kezüket – amelyeket szándékukban állt törvényes királyukra emelni – szíjjazták a tőkére, azokra csapott le először a bakó. A fejeket a tábori hóhér metszette le, a tetemek felnegyelése a városi hóhér és szolgáinak feladata volt. A belek egy része – hanyagságból vagy készakarva? – sok vérral borítva a vérpadon maradt s az elítélteknek felfüggesztés végett való kiszállítása után a szomszéd kutyák nyalták föl őket. A vért pedig, akár csak a vágóhídon, kutyák nyaldosták, amely a vérpad alá folyt le, piszkos disznók gyalázták meg.”

1785-ben Gyulafehérvárott igen kegyetlenül végeztek a két lázadó parasztvezérrel, Horiával és Closcával is. Többezres tömeget szerveztek a város főterére, ahol a két szerencsétlennek először a lábszárait, majd al- és felkarjukat, aztán vállukat, combjukat, csípőjüket zúzták véres péppé. Ezután a még élő, sőt öntudatuknál lévő áldozatoknak fűrészszel szabdalták darabokra a testét, és késsel megnyitott mellükből kitepték a még mindig dobogó szívet.

De nemcsak az egész társadalomra kiható cselekmények, a fennálló rend elleni lázadások főszereplőit büntették ilyen kegyetlenül. A homoszexualitást, amelyet fertelmes fajtalankodásnak tartottak, a középkorban gyakran sújtották élve eltemetéssel. Utóbbi esetben legfeljebb annyi könyörületet kapott a vétke, hogy szíve fölé egy hosszú csövet állítottak, amelyen keresztül leszúrtak egy hegyes rúddal, miután a földlapátolást befejezték, hogy megrövidítsék a fuldoklást, ha netán még életben volna.

Egy besurranó tolvaj is rettentő büntetést kapott – főleg ha valami kegytárgyat lopott el. Egy férfi például elcsente egy püspök gyémántokkal kirakott keresztjét. Hátára, homlokára, mellére a tolvajok jelét égették – de három különböző helyen, hogy minél többen láthassák, minél többen hallhassák üvöltését. Aztán egy negyedik emelvényhez hurcolva félholtra verték, végül megfojtották.

Megint csak kérdezem, miért gondoljuk, hogy a filmekben látható úrlények, feltámadt ószörnyek kegyetlenkedése vagy számítógépeken a virtuális figurákra való lövöldözés ártalmasabb a fiatal lélek számára, mint annak idején volt az ilyen „rendezvényeken” való részvétel?

A kivégzések csak lassan humanizálódtak, ha kivégzéssel kapcsolatban ezt a szót egyáltalán lehet használni. 1671-ben a Wesselényi-féle összeesküvés résztvevőit már nem csonkolták meg lefejezés előtt. Ehhez az is hozzájárult, hogy nagyurakról volt szó, mint a horvát bán, Zrínyi Péter, Frangepán Ferenc, a sógora és Nádasdy Ferenc, az országbíró. Utóbbi még azt a kegyet is elnyerte, hogy nem nyilvánosan, hanem kellemes körülmények között, saját karosszékekben vették a fejét. Mindezt azért, mert besúgó volt. Mint egy későbbi III/III-as, az összeesküvés minden mozzanatát jelentette a bécsi udvarnak.

A felkoncolás, a kerékbe törés teljesen megszűnt. Fölváltotta az akasztás. De akasztófákat himbálódzó, kivájt szemű, rothadó hullákkal még a tizenkilencedik században is lehetett látni a faluvégeken – nemegyszer bábmesz gyerekektől körülveve. Csak az 1870-es évek végére vitték be a kivégzéseket a börtönök falai közé. De megszüntetésükről szó sem eshetett.

Az egyház nem emelte fel szavát a törvényesített gyilkosságok ellen. Egyetlen pápai bulla sem fenyegette kiközösítéssel sem a halálos ítélet meghozóit, sem végrehajtóit.

Mint ahogy a zsidóüldözés ellen sem volt szava. Ellenkezőleg. Aranyszájú Szent János már a IV. században kijelentette: „Semmiféle bocsánat nem létezik az Úr gyalázatos gyilkosai számára.”

Kapisztrán Szent János, akit mi magyarok Hunyadi és a törökellenes harc támogatásáért tisztelünk, szintén kegyetlen antiszemita volt.

IV. Pál 1555. július 17-én közzétett Cum nimis absurdum elnevezésű bullájában kötelezővé tette, hogy a zsidók sárga megkülönböztető jelet viseljenek, éjszakára pedig fallal övezett rezervátumba kellett húzódnuk, amelyet a veleneci öntöde után gettónak neveztek. Hitler Adolfnak tehát, aki egy ideig bencés diák volt és mindvégig katolikusként vallotta magát, és akit a katolikus egyház nem is átkozott ki soha, volt kitől tanulnia.

A kereszténység zsidógyűlölete azért is megdöbbentő, mert Jézus Krisztus maga is zsidó volt, körülmetélt, Tóra-hívó, Sabbatot megtartó zsidó, aki nem akart új vallást alapítani. (A kereszténység csak a III. század közepén vált el a judaizmustól.) Első követői mind-mind zsidók voltak, sőt Kr. u. 70-ig nem is léphetett közénk, aki nem volt körülmetélve.

Természetesen ellenségei is voltak a zsidók közt, hiszen a zsidóság éppúgy nem volt egységes, mint ahogy a magyarság sem az. A Jobbiktól az LMP-n át az MSZP-ig, és ki tudja, még hány csoportig sok mindenről, mindenkiről különbözik a véleményünk.

Az ókori zsidóknál is voltak politikai színezetű vallási csoportosulások: a szadduceusok, a farizeusok és az esszéneusok csoportja. Jézus leginkább az utóbbiakkal rokonszenvezett, a farizeusok és a szadduceusok viszont veszélyesnek tartották őt.

De leginkább veszélyesnek tartották a rómaiak, akik – mint a megszállók általában – félték a nép által kedvelt vezéregyéniségtől. Jézusnak a bevált kivégzőmódszerrel, a kereszttel történő megölése őket terheli. Pál azonban, aki az új vallást, hogy világvallássá tegye, áttelepítette Rómába, természetesen igyekezett a rómaiak felelősségét háttérbe szorítani. Ezért vált a zsidóság Jézus kizárólagos gyilkosává. Ez persze nem jelenti azt, hogy – mint mondtam – Jézusnak a zsidók közt nem voltak ellenségei. A rómaiak ezeket aztán felheccelték, hiszen a megszállók – ahogy ezt mi, magyarok történelmünk során néhányszor tapasztaltuk – szeretik azt a látszatot kelteni, hogy a megszálltak akarataiból cselekszik, amit cselekszenek. Az azonban kizárt, hogy Jézus emiatt egész népében csalódott volna. Az pedig végképpen az, hogy ük-ük-ükunokáinkban is.

A zsidógyűlöletet a nyomor és az irigység lobbantotta és lobbantja fel újra és újra, és a huszadik század legnagyobb gáztette, a hatmillió áldozatot követelő holokauszt nem gonoszságban, hanem a technika fejlettségében múlta felül a régi pogromokat.

IV.

Miért tűnik mégis mindezek ellenére a mi korunk romlottabbnak, mint az előző századok?

Miért mondjuk, hogy terjed az erőszak, miközben egyre humánusabb lesz a világ? Nemcsak a büntetés-végrehajtásra, hanem a mindennapokra gondolok.

Az asszonyok bántalmazása nemcsak megengedett, de majdhogynem elvárt dolog volt. A tizenkilencedik század vége felé, mikor egy fiatalasszony, Vajda János felesége láttelellet fordult a bírósághoz, mert a férje úgy megbotozta, hogy botja összetört, keresetét elutasították azzal, hogy „a férj neje irányában jogosan házi fegyvelmezési jogát gyakorolta. Büntetés alá nem vonható.”

A gyerekek testi fenyítése egyenesen a keresztény nevelési elvekhez tartozott. A vakbuzgó Mária Terézia például vesszővel verette gyerekserlegletét. – Felség – mondta neki fiának, a későbbi II. Józsefnek a nevelője –, osztrák főhercegeket nem szokás megvesszőzni. – Meg is látszik – mondta a királynő, és hajthatatlan maradt.

Az 1800-as években a vízben áztatott kötél divatozott. Evvel verték a kis Jászai Marit. Evvel verte Petőfi Sándort az édesapja, ha tanulmányi eredménye nem volt megfelelő. A fegyvelmezés után két hétig nem tudott ülni.

József Attilának legtöbbször kézzel esett neki az anyja. Egy alkalommal orvosnak kellett visszatenni a vállát egy elcsent bukta miatt. (Zárójelben azért megjegyzem, Petőfi Sándor ötször ismétli meg a refrént apjáról írt versében: „áldja meg az isten mind a két kezével”. József Attila pedig költészetünk legszebb anyaverseit írta mitológiai alakká növesztett, az ég vizében kékítőt oldó édesanyjáról.)

Testi fenyítést nemcsak a családban, de cselédek, egyszerű emberek fegyvelmezésekor is alkalmaztak még a huszadik század első felében is. Illyés Gyula *Puszták népe* című szociológiájában (1936) olvashatjuk:

„Arculcsapásban a pusztai harminc-harmincöt éves koráig részesül. Aztán rendszerint csak a tarkóra kap vagy a nyakába, de leginkább csak egyet. Pálca, bot, lovaglóostor alkalmazása húszesztendősnél idősebbeknél lehetőleg kerülendő... Gyermeket minden módon lehet büntetni.”

Azóta a „körmös” is rég eltűnt az iskolákból. A szülői pofonnal szemben is zéró a tolerancia. Egy rendőrnek az állásába kerül, ha megüt egy gyanúsítottat.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy a társadalomban nincs agresszió, nincs bűnözés. A leszakadó népréteg nyomora, a fogyasztásra csábító reklámok, az erőfitogtatás mind-mind hozzájárul ehhez. A bűntényekről – a régebbi korokkal ellentétben – azonnal értesülünk. Az összes tévécsatorna két-három, egymást követő híradóban számol be róluk. Aztán foglalkozik velük a Kékkfény, és más hasonló magazinok. Tehát állandóan van min szörnyülködünk, van min háborognunk – hozzáteszem: joggal. De azért gondolhatnánk arra is, milyen fejlődést jelent az emberiség történetében, ha bűnügyi hírek számít már az is, ha két diák verekszik az iskolában, egy néninek a kórházban eltűnt az aranylánca, vagy egy gazda lábbal ösztökélt egy csökönyös kutyát.

Az állatokat eddig még sohasem védte törvény. Kínzásukat nem fenyegették börtönbüntetéssel. Ma már úgyszólván személyiségi jogaik vannak. Ha lenne szódás, bizony nem verhetné a lovát.

Az erkölcsi romlást sokak szemében az jelenti, hogy a két nem viszonya a szexualitáshoz közelített egymáshoz. A nők „kiszabadultak”. Nem hiszik el, hogy tisztességüket az anatómiai ártatlanság jelenti. Egyre több konzervatív, vallásos család is elfogadja, hogy az együtt járás a mai fiatalok számára együtt hálást jelent.

Megváltozott a házassághoz való viszony is. Sokan megkérdőjelezzik Isten szerepét az örömtelenné vált párok egybekötésében. A házasságot magánéleti

eseményként kezelik, mint a régi rómaiak, akiknek esküvőjén sem pap, sem állami hivatalnok nem volt jelen. Voltak viszont vendégek, volt ünnepélyes fogadalom is (ubi tu Gaius, ibi ego Gaia = ahol te Gaius vagy, én Gaia vagyok), kérték az istenektől, hogy a kapcsolat boldog legyen, és lehetőleg tartson a sírig. De nem minősítették bűnnek, tragédiának, hogyha nem tart. Tudták ugyanis, hogy ez nem rajtuk múlik. Ámor nyilával szemben az ember védtelen.

A válás 1894 decemberétől nálunk is polgárjogot nyert, és egyre többen élnek vele. Kiutat jelent a tévedésnek bizonyult vagy kifáradt, elsivárosodott házasságból, és új boldogság lehetőségét teremti meg.

És erre a lehetőségre a mai emberek még 40-50-60 éves korukban is igényt tartanak. Az ilyen korú emberek nemcsak Mátyás korában, de még a tizenkilencedik században is öregnek számítottak. Petőfi aggastyánnak titulálja 58 éves apját. A korfui konzul azt írja a 47 éves Erzsébet királynéről, hogy látta fátynól nélkül, és szegény csupa ránc.

A hosszabb élet is kedvez az új párkapcsolatok kialakulásának. És annak, hogy a válások száma nő.

Azt persze nem vitatom, hogy a válás traumát jelent a gyerekeknek, hisz számukra az apa és anya egysége evidens, génjeikben hordozzák mind a kettőt. A szülők új párválasztása féltékennyé teszi őket, a feleslegesség érzését kelti bennük, és – különösen ha nagyobbak – sérti anyagi érdekeiket. De ez jórészt az acsarkodó szülők hibája, akik a gyerekekkel zsarolják, fenyegetik, büntetik egymást, miközben álszent módon az ő érdekeire hivatkoznak. Ahol az ajtó nyitva áll a „kirepült” szülő előtt, ahol apa és anya barátok maradnak, amire több példát látok ismerőseim közt, ott a gyermeket érő trauma minimálisra csökken. Ezt pedig el kell viselnie, hisz egykettőre ő is felnő, barátot-barátnőt tart, és fütyül arra, hogy szüleinek rokonszenves-e, akit kerülgetnek saját lakásukban.

És jó, hogy fütyül rá. Jó, hogy papa, mama kiszorultak a párválasztás ellenőrzéséből. Hogy a fiatalok nem kölcsönlakásokba, nem áramtalanított, hideg víkendházakba sompolyognak szeretni, nem szigeti, városligeti padokon ölelkeznek, mint az én időmben, hanem otthon. Jó, hogy nincsenek kis cselédek, akiket a fiatal emberek megszutyongathatnak, hogy menyasszonyuk érintetlen maradjon. És nem kell ezen célból bordélyba járniuk.

Mert bordély természetesen a keresztény századokban is volt. Kocsmákban. Fogadóokban. De az ezerhétszázas években a Gellért-hegy alatt, a mai Rudas fürdő környékén már utcája volt a nyilvánosházaknak. A tizenkilencedik század harmincas éveiben már nyíltan sétálgattak a füredi korzón a magukat áruló szépségek, igaz, csak akkor, „amidőn a becsületes dámák eltakarodtak onnan”.

A század végén egy jobb bordély négy komplett ebéd árába került, de voltak olcsóbbak is. Gróf Apponyi Albert egy diszkrét magánbordély törzsvendége volt.

Aki nem szerette a pénzen vett ölelést, előszeretettel udvarolt férjes asszonyoknak, mert az esetleges gyermekáldás nem okozott olyan botrányt, mint úri kisasszonyok esetében. A gyereket a férj számlájára lehetett írni. Ezt tette Wilborthné, a híres közgazdász, Berzeviczy Gergely szeretője is. És a férj még boldog is volt, mert ez lett, úgymond, a „legsikerültebb” fiacskája. Széchenyi István is fiatalasszonyoknak csapta a szelet, ezek közé tartozott saját testvéreinek hitvese is.

Amikor még nem volt fényképezés, kis emléktárgyra festettek disznó képcskéket, mint amilyen Kisfaludy Károly tubákos szelencéjén látható a Petőfi Irodalmi Múzeumban. A fényképezés feltalálásával azonban megjelentek a pornófelvételek. Ilyenekkel próbálta Horváth Árpád is, Szendrey Júlia második férje felizgatni feleségét. Nem sok sikerrel. Júlia kéjenc állatnak nevezte férjét, és végül elhagyta.

Az emberek azonban nem nagyon nyilatkoztak akkor a magánéletükről, nem volt bulvársajtó, tévé, ezért a felszín alatt zajlott a bűnné aljasított szexuális élet.

V.

Tudom, hogy ez az új felfogás sokak szemében erkölcstelen. Nem egyezik a meg-megszegett, de mégis elfogadott erkölcsi parancsokkal. A keresztény értékrenddel. De létezik-e egyáltalán keresztény értékrend? Létezik, mondták a barátaim, és már sorolták is azokat a tulajdonságokat, melyeket keresztényinek tartanak: felebaráti szeretet, megbocsátás, engedelmesség, alázat, könyörület...

Rania jordán királyné a szaud-arábiai Dzseddában tartott iszlám konferencián így üdvözölte a résztvevőket:

„Minden bátorságunkra szükség lesz, hogy sorsunkat megfelelően kormányozzuk. Nincs erre ihletőbb hely Dzseddánál, ahol minden fajú, bőrszínű és nemzetiségű zarándokok gyűlnek egybe, ahol együtt vannak jelen az iszlám értékek: könyörületesség, kegyelem, alázat, felebaráti szeretet, irgalmasság és tolerancia.”

A keresztény értékek tehát iszlám értékek is.

Meg buddhisták.

Tenzin Gyatson, a 14. dalai láma több ízben nyilatkozott arról, hogy a tettek értelmét a könyörületesség adja, a lélek békéje a pártatlan könyörületességből fakad. De ezt vallják az igaz zsidók is.

Mezei András *Holocaust! Remember!* című kötetében olvasom:

Felírta a fagykenőcsöt
a honvéd sebes lábára.
Útközben még elmondta neki,
hogy aznap hol válthatja ki
a már ostromlott Budapesten,
amíg elsántikált vele
a katona a kivégzőhelyre.
A zsidó orvos
a parancsot teljesítette.

A parancsok ugyanis, az erkölcs alapvető parancsai nem lehetnek teljesen különbözők, akármilyen vallásban hisz valaki, de akkor sem, ha nem hisz.

Hit és morális érzék egyébként sem azonos.

A történelem leggonoszabb emberei nem voltak hitetlenek. Tomas de Torquemada spanyol inkvizítor Isten dicsőségére kínoztatta és ölette az embereket.

A Drakulaként elhíresült Vlad Ţepeş, Havasalföld fejedelme soha nem indult el imádkozás nélkül végrehajtatni a gondosan kitervelt kivégzéseket. A karóba húzás volt a kedvenc módszere. Az átszúrt emberek ugyanis napokig haldokoltak. Előfordult, hogy csecsemőket tűzetett a karók hegyére, és feltolta őket az anyjuk testébe.

Vlad Ţepeş emellett templomba járt, kolostorokat támogatott. Néha jóllakatta a környék szegényeit. Igaz, utána rájuk gyűjtatta a termet.

IV. Ivánnak, akit Groznij (fenyegető, kegyetlen) jelzővel bélyegzett meg az orosz történelem, púp nőtt a homlokán, mert ájtatosság közben a padlatba verte a fejét. Ennek ellenére lelkifurdalás nélkül gyilkolta honfitársait. Novgorodban például 70 000 embert mészároltatott le. Saját fiát vasbottal ütötte agyon.

Nagy Péter cárt sem akadályozta meg ortodox keresztény hite abban, hogy saját fiát meggyilkoltassa. És rajta kívül százakat. De ez a „megkeresztelt medve”, ahogy kortársai nevezték, saját kezével is szeretett ölni, szeretett kínozni embereket. Szentpétervár építésekor maga korbácsolta a jeges vízben dolgozó munkásokat, és ha túl lassúnak találta őket, késsel lemetszette az orrukát. Volt, hogy a Kreml falát körülrakatta az általa lenyakazott bűnösök fejével. Némelyiknek csak az volt a bűne, hogy szót emelt, mert a cár megerőszkolta a feleségét.

II. Ferdinánd Habsburg uralkodó, aki hétköznap két, vasárnap három misét hallgatott, rágyűjtatta a zsúfolt templomot a református hívekre, és minden lehető módon irtotta a protestánsokat.

Adolf Hitler „katolicizmusát” már említettem.

Joszif Visszarionovics Dzsugasvilit sem az ateista nevelés rontotta meg. Mélyen vallásos anyja a helyi ortodox parókia iskolájába íratta be. Onnét a tifliszi (ma Tbiliszi) papi szemináriumba került, ahol még azért is súlyos büntetést kapott, hogy Victor Hugo regényeit kölcsönözte ki a városi könyvtárból. Ez a stupid szellem váltott ki belőle életre szóló gyűlöletet az egyház iránt. Sztálin lett belőle.

Az erkölcsösség tehát nem vallásos hittől, még kevésbé a vallásos neveléstől függ. Az etikus emberek nézetei, akár hisznek, akár nem hisznek, lényegileg nem különböznek egymástól. De azért természetesen nem egészen egyformák. És ez a jó a világban. Teljes egységet – akár nemzeti egységről, akár vallásról van szó – csak ostobák hirdethetnek. És diktátorok.

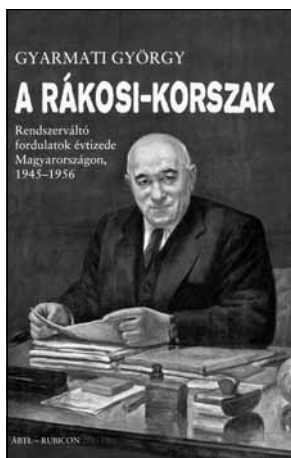
Megint a dalai lámát idézem:

„Mindig azt vallottam, hogy sokkal jobb a vallások és filozófiák sokfélesége, semmint ha csupán egy vallás és egy filozófia létezne, hiszen minden egyes emberi lény különböző mentális természettel rendelkezik. Minden egyes vallásnak, minden egyes filozófiának vannak bizonyos egyedi elgondolkodásai és technikája, és ezek megismerése csak tovább gazdagíthatja a magunkét.”

Ennek jegyében írtam ezt az esszét.

Elfelejtett történelem

Gyarmati György: *A Rákosi-korszak. Rendszerváltó fordulatok évtizede Magyarországon, 1945–1956*, ÁBTL–Rubicon, Bp., 2011

Bármennyire is meglepő, a XX. századi magyar történelem sztálinista korszakáról alig-alig akad összefoglaló munka. A nagy adósságot a pécsi professzor, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára igazgatója, Gyarmati György tanár úr rója le.

A *Rákosi-korszak* című kötet többszörösen is hiánypótló mű, nemcsak azért, mert összefoglalja a magyarországi sztálinista diktatúra politikátörténetét, hanem azért is, mert egy tágabb értelmű, mozgalmas évtized (1945–1956) elemzését tárja az olvasó elé.

Gyarmati kötete saját életművének rendszerezése is egyben, arról a történelmi korszakról, amely csak úgy kikopott a nemzeti emlékezetből még akkor is, ha az ÁVH működése és az '56-os forradalom máig a köztudatban élő jellegzetessége ennek a korszaknak. A szerző először próbálja bemutatni az 1945 és '56 közötti időszakot úgy, hogy annak átfogó, konkrét fogalmi koordinátái legyenek. A korszak jellegzetességeinek bemutatása kétségtelenül hosszabb folyamatok leírását igényli, ezért jól döntött a szerző, amikor a Rákosi-korszakot nem a *kék cédulás*, 1947-es választásoktól vagy az 1948-ban meginduló államosításoktól kezdte, hanem a második világháború befejezésétől. Ugyan kétségtelen, hogy a szálak jóval korábbra is visszanyúlnak (lásd a két világháború közötti illegális kommunisták működését), mégis Gyarmati indítása helyénvaló; már csak azért is, mert a Rákosi-korszak nemcsak Rákosi Mátyásról szól, hanem inkább a sztálinizmusról, a szovjet protektoriátusról, amelynek Rákosi Mátyás volt az egyik meghatározó személye. „A sztálinizmus a szovjet típusú kommunizmusvízió (...) politikai gyakorlattá tett állam- és társadalomszervezési forma” (16.) – határozza meg Gyarmati a korszak fő jellegzetességét. A szerző alapvetően három részre osztja korszakát: 1. presztalinizáció (1945–1947); 2. sztálinizálás (1948–1952); 3. de- és resztalinizálás (1953–1956) – célja pedig a „Rákosi-korszak politikátörténeti alapokon nyugvó, összefoglaló leírása” (25.).

Ezt Gyarmati maradéktalanul teljesíti is, annak ellenére, hogy munkájában csak leíró jellegű fejezeteket közöl. Mégis jól kirajzolódik az első tíz fejezetből a Kommunista Párt hatalomátvételének íve. Ennek első nagyobb tézise az ország szuverenitásának 1945-ös elvesztése: „az új államiság külső és belső szuverenitását zárójelbe tette” (40.). Az ország újraformálásának végrehajtását a SZEB (Szövetségi Ellenőrző Bizottság) végezte. Arról, hogy a magyar kormánynek mekkora kül- és belpolitikai mozgástere volt abban az időszakban, megoszlik a történészek véleménye. Az egyik legsarkalatosabb pontja ennek a németek

1946-os kitelepítése, amellyel Gyarmati láthatóan alig foglalkozik. Pedig a jegyzetapparátusban is feltüntetett Tóth Ágnes történész műveiben többször felveti az ún. „potsdami legendát”, amelynek lényege, hogy nemcsak a nemzetközi hatalmak számlájára írható mindez (l. Matthias Beer: *A potsdami döntésről*, in: *Regio*, 14. évf. [2003] 1. sz.). „A győztes nagyhatalmak 1945. augusztusi potsdami konferenciáján született határozat nyomán közel 200 ezer »svábót« telepítettek ki Magyarországról” (50.) – írja mégis Gyarmati, és ezt a véleményét később sem változtatja meg, amikor a pártok kisebbségpolitikájáról beszél (87.). Viszont szó esik a könyvben a holokauszt táborairól a Szudéta-vidékre és a Felvidékre visszatérő zsidókról, akiket az előbbi helyen németként, utóbbi helyen magyarként tartottak nyilván, és a Beneš-dekrétumok alapján megfosztották őket állampolgárságuktól (89.).

Ne legyenek senkinek kétségei, *A Rákosi-korszak* erős szakmunka a maga nyelvezetével és monografikus értelmezéseivel. Elbeszélésében és struktúrájában az egyetemi szakkönyvek sorát gazdagítja, ám szerkesztésében és a könyv kulcsinét tekintve is inkább ismeretterjesztést sugall. Ezért dicséret a szerkesztőnek, Rácz Árpádnak, aki több mint 250 képpel (igaz, néhány durva képszerkesztési hiba azért becsúszott, lásd 361. oldal), ábrával és ügyes tipográfiával fragmentálja a néhol összeálló szövegeket, ezzel is izgalmasabbá változtatva Gyarmati szövegét. Az olvashatóságot az is könnyíti, hogy nem a kötet végén, egybeontva, hanem a fejezetek zárómondatai után jelenik meg az aktuális rész bibliográfiája. Ezek megkönnyítik a kötet áttekinthetőségét és szakmai ellenőrzését. Kissé zavaróak Gyarmati fogalmazásaiban a sokszor megjelenő hasonlatok, nem ritkán metaforák: a szerző néhol ezekkel próbálja meg leírni az állami intézményrendszer működésének kettősségét. A „*hagyományos*” *igazgatás*, a „*demokratizálás*” *hangoztatása*, az általuk „*birtokolt*” *hatalmi tisztségek* (44.) olyan jelzőkkel megfogalmazok leírások, amelyekben sokszor nehéz kiismernie magát az olvasónak. *A Rákosi-korszak* első harmadának igazi újszerűsége az a rész, amely a hatalmi dualizmus és a gyűjtőpárt szétverése utáni, valódi egypártrendszer működéséről szól. Nem ejt szót viszont arról, hogy az 1947-es választásokkor használt „kék kártya” nélkül hogyan alakult volna a választási győzelem.

A *sztalinizálás* győzelmét és a létrejövő új államot Gyarmati szellemesen két egymásba csúszott rendszerváltásként írja le: *kommunista Einrichtungs-werkk*ként (133.), amelynek egyik fő jellegzetessége a tervutasításos gazdaság és a folyamatos hidegháborús készültség. Gyarmati kis fejezeteiben szinte különálló tanulmányok halmazaként elemzi a kül- és belpolitikai változásokat, az új alkotmányt, annak hatásait. Külön fejezet szól a Titónak szánt fricskáról, a Rajk- és más kirakatperekről, a tanácsrendszer működéséről, a hisztériáról és a magyar „hadikommunizmusról”, ennek irracionálisáról. Különösen értékes a tévesítéséről szóló, a magyar történelemírás számára szűz területnek számító témáról írt (17.) fejezet. A mezőgazdaságban központosításával nemcsak a magántulajdon biztonságát sikerült aláásnia a Rákosi-rezsimnek, de a tradicionális társadalmi hierarchiát és szokásjogokat is: Gyarmati nem említi, de vélhetően a még meglévő táj- és nemzetiségi ökonómia tönkretétele is benne volt ebben az egységesítésben.

A *Rákosi-korszak* sztalinizálásáról szóló fejezeteiben látszik a könyv azon jellegzetessége, amelyet még a szerkesztő sem tudott kijavítani, nevezete-

sen hogy néhol úgy tűnik, mintha egy válogatott tanulmánykötet lenne ez a könyv, amelynek sok-sok fejezete ugyan egymáshoz közel áll, mégis az átfogó gondolati ív hiányzik belőle. Mert ugyan dicséretes, hogy a szerző e korszak politikatörténetét kívánta megírni, de annak alakjaihoz ő sem vitt közelebb, és sem emberileg, sem politikailag nem ismerjük meg Péter Gábort (ÁVH-vezér), Gerő Ernőt, Nagy Imrét, Rajk Lászlót, se a névadó Rákos Mátvás gondolkodását, karrierjét.

Az ideológiatörténetnek is beillő részek (18–21. fejezetek) viszont ritka éleslátással elemzik a magyar sztálinizmus kultúrájának történelemszemléletét, monarchisztikus hitét, amelyben „legkevésbé fajsúlyos elemnek gondolom a marxi internacionalizmust” – írja Gyarmati, majd folytatja: – „inkább Sztálin nacionálbolsevizmusával (...) felsőbbrendűnek hirdetett nacionálbolsevizmusával sokkolták a magyar protektorátus haladóit.” Bár talán kissé erőltetett az a hasonlat, amelyben a szerző az orosz nyelv terjesztését középkori példákhoz (latin – kereszténység terjesztése) hasonlítja, annak ellenére, hogy elismeri nyilvánvaló különbségeit (236.). A rendszer „egyszerre számolta fel a Szekfű Gyula által neobarokknak nevezett avított úri világot, a hozzá kötődő historizált, nagy-nemzeti nacionalizmust és a (...) polgáriasuló létforma gazdasági-társadalmi fundamentumát is” (242.). A rendszer egyszerre szakadt el saját történelmétől és a nyugati világtól úgy, hogy közben álmaiban annak meghaladására törekedett.

Hasonló élelítés övezi a kötet „közismertebb” fejezeteit: a terror működését (22.) és annak elszenvedőit (főleg az egyház képviselőit), az ÁVH működését, az internálótáborok felépítését, mindennemű ellenállás leverését: „a rendszer saját bázisához számítottak köréből került ki a különböző hatóságok által vegzáltak, meghurcoltak többsége” (274.). A gazdasági anomália és transzformációk fejezetét (23.) ismét a vezérkultusz kivesézése követi (24.), amelyet a Rákosi 60. születésnapja körüli „mozgósításon” keresztül mutatja be. Gyarmati úgy szerkeszti meg fejezeteit, hogy azok szinte folyton reflektálnak egymásra. Az 1953-as olvadás, majd a Nagy Imre-féle „pürrhoszi győzelem”, amelyet joggal nevez a szerző a *de- és resztalinizáció* korszakának, egyaránt záróakkordja és zsákutcája ennek az érának, amely egy politikai reform és egy kényszerű szabadságharc árán *opportunus szocializmussá* fogja változtatni az országot. Az SZKP XX. kongresszusa (28. fejezet) leírása után az elemző leírásokból Gyarmati ismét visszatér a politikatörténethez, és nemzetközi kitekintésben, párhuzamosan mutatja be a forradalom előtti és a szabadságharc eseményeit: *Forró ősz a hidegháborúban*.

A zárófejezetekben (33–34.) historiográfiai alapossággal vizsgálja a szerző a korszakról készült könyvészetet, az eddigi történelmi diskurzust. Bár az ilyen részek rendszerint a könyvek elején vannak, nem haszontalanok, hiszen a rendszerváltás körül keletkezett és az azóta született művek inkább csak előtanulmányok voltak a valódi forrásfeltárások előtt. Ha ebből a szempontból nézzük *A Rákosi-korszakot*, akkor is csak egy összefoglaló próbálkozás a korszakkal foglalkozó könyvtárnyi irodalomból. Ennek az irodalomnak megvannak a fehér foltjai, hiszen még Gyarmati művének egyes momentumai is feldolgozatlanok (lásd: téészesítés), nem beszélve arról a kérdéstről, hogy a tárgyalt évtizedet a magyar történelem folyamatos ideiglenesség-állapotaként kell értelmezni, vagy masszív történelmi korszakként.

Mindenesetre Gyarmati – Ormos Mária téziseiből kiindulva – harmadik Triannonnak nevezi tárgyalt időszakát (505.), amelyről saját maga is elismeri, hogy az államtörténeti diszciplínáját még tovább kell fejleszteni országtörténeté (506.). A *Rákosi-korszak* nehéz könyv, sokat vállalt magára, amit részben nem is tudott teljesíteni. Nagymonográfia jellegű, összefoglaló munka akart lenni, és többségében sikerült egy olyan ívet leírnia, amely a második világháború lerohant országától nyúlik '56 újra lerohant országáig. Gyarmatit sokkal jobban érdekelték a „rendszerátalakítások” technikai, ideológiai és működési határai, realitása és irrealitása, mint fejlődési kohéziója. Ebből a szempontból hiányos a munkája, de az elméleti háttér, az ideológiakritikai interpretáció és a korösszefüggések elemzése mindenképpen iránymutatók lesznek a következő évtizedek történetírásában. Már csak azért is, mert *A Rákosi-korszak* című kötet nemcsak azt az elfelejtett történelmet mutatja be, amely a mai köztudatból kikopott, hanem azt is, hogy mit kell *újratudatni*, és mit kellene végre elkezdni kutatni.

Ritter György

Emlékkönyv

Dr. Róbert Péter: *Egyenlő jog a hősi halálra* – Magyar zsidók az I. világháborúban, Gabbiano Print Kft., 2011

Róbert Péter és a rabbiképzőn belül működő zsidó egyetem tudományos munkaközösségének sokéves kutatómunkáján alapul a könyv. Ők gyűjtötték össze aprólékos munkával a k. u. k. közös hadsereg első világháborús zsidó halottaira vonatkozó adatokat.

Bár visszapillantanak az 1848-as szabadságharcra, és részben előre is tekintenek az 1918–19-es forradalmakra, a könyv mégis az első világháború zsidó katonahalottairól szól. E körülbelül (hivatalos becslések szerint) tízezernyi ember sorsát igyekeznek végigkövetni. Sorsuk azt bizonyítja, hogy sok zsidó is kötelességének érezte a Monarchia ügyéért harcolni az első világháborúban. Még a zsidó értelmiségiek jelentős részére is áterjedt a háborús lelkesedés 1914 nyarán. Az ügyvédek és orvosok közül is többen önként jelentkeztek katonának. Segítette ezt az is, hogy Ferenc József komolyan vette a zsidó emancipációt, s így a magasabb tiszti rangok is megnyíltak előt-
tük.

Például Bauer Gyula tábornokságig vitte, a kikeresztelkedett Hazai Samu pedig egy ideig hadügyminiszter is volt. De még a neves költő és filmesztéta Balázs Béla is lelkes önkéntesként került ki a frontra.

A könyv igyekszik térben és időben szélesebb összefüggésekbe ágyazni a zsidó katonák első világháborús sorsát. Ezért igazából az előzményeket vissza-

vezeti 1848 körül, míg a következmények szempontjából előtekint a húszas évek elejéig. Nem kerüli meg a kényes kérdéseket sem. Szól a hadiszállítók szerepéről és a zsidóság különböző csoportjainak a forradalmak és az ellenforradalom idején játszott szerepéről is.

Ez utóbbi időszakok körüli félreértések tisztázása is célja a könyvnek. Hisz a Trianon előtti időszak a háború után több változást hozott, csak lassan indult el valamiféle konszolidáció. Nem tagadja a zsidók egy részének jelentős szerepét a kommün idején, de rámutat az ekkor fogságba vetett zsidók jelentős számára is. Ráadásul a szegedi „nemzeti kormány” oldalán is sok zsidó harcolt, annak ellenére, hogy Horthy uralomra jutása felerősítette az antiszemitizmust.

Horthy „nemzeti hadseregét” is jó néhány zsidó támogatta. Talán kissé túl részletesen foglalkozik e témával, de ezt indokolja az is, hogy erről korábban kevés adat állt rendelkezésre. Mint ahogy a román hadsereg által a zsidók és székelyek ellen alkalmazott megtorló akciók jelentős része is feltáratlan. Számos kisebb témát ábrázol a kötet az elsők között (pl. Cionista Légión). Érthető, hogy a világháború lezárulása utáni időszakot – nagyjából Trianonig – részletesebben tárgyalja. Ez a periódus a zsidóság helyzetének romlása szempontjából is kulcsfontosságú. A két forradalom, majd az ellenforradalom összezavarta a társadalmat. S a nemzetiségek elszakadásával a kicsivé vált országban sokak számára a zsidók játszották a bűnbak szerepét. A sok trauma után előtérbe került a bűnbakkeresés. Ez a hangulat rányomta bélyegét a Horthy-korszak nagy részére.

Sok részletet idéznek az első világháború sajtójából. Elsősorban a zsidó vagy zsidó tematikájú lapokkal foglalkoznak, például az Egyenlőség c. lappal. Plasztikusan ábrázolják a honi zsidóságot megosztó ellentéteket. Külön szólnak a cionista mozgalom jelentkezéséről. A cionisták különösen sok régebbi csoporttal kerültek ellentétbe. Tulajdonképpen a vallásos csoportoktól a világi zsidósáig mindenkivel volt konfliktusuk. A cionizmus tovább fokozta a zsidóságon belüli megosztottságot. Persze: a második világháborút és az az alatt bekövetkező üldöztetést semmiképpen nem lehetett volna megakadályozni. A tízes évek végétől erősödő megosztottság azonban rontott a helyzeten. Ezek az ellentétek egyre élesebb viszályokban nyilvánultak meg. Gyakori volt a tettlegesség is (pl. az Egyenlőség szerkesztőjének megverése).

A kötet nagy empátiával ír az ellentétekről is, ahogy a kezdeti naiv háborús lelkesedést is megértően ábrázolja. Igyekszik pontosítani a gyakran hozzávetőleges adatokat is. Gyakran persze nehéz egyértelmű számadatokat találni.

Összegezve: a könyv méltó emléke az első világháborús magyar zsidó katonák vitézségének. Emellett folyamatszerűen ábrázolja a világháborút, beágyazva a magyar zsidóság történetének összefüggéseibe. Alapul szolgál a későbbi kutatók számára a részkérdések és problémák tisztázásához. Számos új elemmel gazdagította és árnyalta az első világháború alatti zsidóság képét. Azonban még számos adat és részlet vár pontosításra. A kötet hasznos kiindulópont a további kutatásokhoz, s tudományos igényű összegzés. Továbbá egy új kutatási irányt is kijelöl a kisebbségek történetének feltárásához. Ez utóbbi is döntő jelentőségű téma.

Mózsai Ferenc villanófényei

Ha irodalomkritikai szándékok nélkül, csak lelkes olvasóként állnánk hozzá Mózsai Ferenc *Csontkovács* című kötetének novelláihoz, azt mondhatnók, a nemes szív és a tiszta jellem írásai.

De ez így még a szerzőt is sértő szimplifikáció lenne, hisz Mózsai Ferenc a jelenlegi magyar próza zuhanórepülésében, a zuhanórepüléssel kezelt légszomjban kortynyi tiszta levegőhöz juttatja az olvasót, sőt az esztétikum ritka madarát is fel-felröppenti itt-ott. (Bántó az, ha a kandi olvasó ezekben az édesapa, Sánta Ferenc túlcsonduló líraiságát véli fölfedezni?)

Mindjárt a legelején, a *Hallucináció* írásában villanófény lobban. Akárcsak annak idején Móricz, ő is a Sándorokkal kezd kísérteties játékba, s szó sincs arról, hogy kultúrtörténeti emlékeket fakasztana föl, inkább emóciókat ébreszt, riadalmat kelt: milyen az, jobban mondva milyen is lenne az, ha a természetben békésen bókászó emberre ráront, mondjuk: Rózsa Sándor? Mózsai ál-krimet ír, az erdőszéli merénylő valóban a hajdani betyár, Rózsa Sándor, legalábbis így mutatkozik be a rabló-pandúrt játszó kamasz. S akire ráfogja (fa)puskáját, az költő, mégpedig ama fajtából való, aki, ha kell, ha a szabadság úgy kívánja, szemrebbenés nélkül köt cimboraságot a halállal. És ez a lényeg, nem a rabló-pandúr játék. Az igazi

Mózsai Ferenc: *Csontkovács*,
Püski, Bp., 2011

történet a belső, az, ami Mandolin Tamásban lejátszódik. És itt, ezen a szalon, a költői (írói) megszállottság nyomvonalán el lehet indulni, lehet vizsgálni azokat a rugókat, amelyek az írárok feszültségét, feszességét kölcsönzik.

Több novellájában kulcsfigura a költő. Ha nemcsak különkerített egységekként olvassunk egy-egy írást, hanem a kötetet, a gyűjteményt mint szer-

kezetet vizsgáljuk, akkor tanácsos a *Hallucináció* után egyből a címadó elbeszélésre, a *Csontkovácsra* ugrani, amelyben úgy robbannak a szavak, mint az aknák. Hogyne robbannának, amikor itt a költő (írónak nevezi önmagát) még csak gyerekember, de arra a kérdésre, hogy mi leszel, ha nagy leszel, konokul válaszolja: – Író!

Szó sincs itt csak fenegyerekségről, ifjabb Sarkantyú József nem azért akar elkötelezett írástudó lenni, mert tehetség, ambíció feszíti belülről, hanem azért, mert „nem a jó emberek-nél van a pénz”, azért, mert „a tőke (...) nem a jó ügy oldalán áll”. Tenni kell valamit, s ki cselekedjen, ha nem az író, a költő?

De jó lenne egy koravén gyerek nagyotmondásának tudni be ezeket a szavakat! Jó lenne, de nem lehet, mert minden szava igaz, olyannyira igaz, hogy közhelyek, veszedelmes közhelyek, amelyek önmaguk túlmelegedésétől meggyulladnak.

Mózsai Ferenc írásainak látatomege ezekben a közhelyekben van. Már-már banális kimondani: a tőke nem a jó ügy oldalán áll. Banálishan igaz az állítás, ódzkodnak is sokan szépliteratúrai szövegben ezt így, csupasz meztelenül leírni, de hát... ez a világ nagy baja! És Magyarország legnagyobb baja!

A kijelölt nyomvonal (a költő) követése továbbra is tanulságokkal jár. *Közmondások* című novelláját úgy indítja, mintha középkori krónikát szerkesztene: *„Történt, hogy uralkodásának második esztendejében, annak is a vége felé, XIX. Gusztáv – vagy ahogy a nép nevezte: Fertő Gusztáv – magához rendelte Ágostont, a költőt.”* (31.). Mindez csak töltelékanyag, a nem létező király és a költő egymást kizáró, egymást ellentételező párharca a lényeg, és az eposzi méretű. Az agyongyötört, börtönben megkínzott Ágoston (a Szent?) testi szenvedése nem elegendő a királynak, ő lelki kínokban kíván gyönyörködni: *„E derék ember (...) költő! Aranyak csengésénél kedvesebb fülének az igaz szó, kandaló melegénél jobban hevíti az isteni éthosz!”* Ennek a megszállott embernek a lelkére, dicsérő szavára, behódolására éhes a diktátor. (Milyen régi sztereotípia ez! És hány példa említhető csak a közelmúltból?!) De hiába fűrösztli tejben-vajban, hiába gyógyíttatja, kúrálztatja ki orvosaival, szolgálival, Ágoston királygyilkolásra emeli botját, csak a szolgák mentik meg a gyáva tirán életét. Természetesen kivégzik Ágostont a vár „Száras Kútjában”.

Mózsai Ferenc azt a költői alapállást ismétli, amelyet nagy elődeitől tanult, amit tanultunk mindnyájan: *„Akasszátok fel a királyokat!”* S különösége éppen ezeknek az írásoknak, hogy nem anakronizmust fogalmaznak meg, ellenkezőleg: éppen azt írja

meg a szerző, hogy alig változott a világ, a „koronás” gyilkosok köztünk járnak, a tirannizmus, a despotizmus, az önkény nem szűnt meg, nem tűnt el, csak alakot, formát váltott, sokkal rafináltabb lett, küzdeni ellene sokszor csak önpusztító önfeláldozással lehet, ahogy azt a tűzhalált vállaló mártírok tették.

Divatos manapság mágikusnak nevezni stílust, eseményszövést, világfelfogást. Mózsai írásaiban a költő alakja, sorsa, villanófénye mágikus áramlást indít el az olvasó pszichéjében, de az is igaz, hogy a világ mágikus kéreggyűrődéseiben jönnek létre a legkeményebb gyémántok, a költők. Éber szemmel kell figyelni hát a világ nagy áramlásaira, tektonikus változásaira. Mózsai Ferenc számon kérő szigorral tér vissza minduntalan a történelemre, elsősorban a XX. századra, annak gyilkos, eszeveszett pusztításaira, borzalmaira. Vizsgálódását úgy végzi el a *Farkasénekekben*, hogy egy család nemzedékeit sorolja, s mivel a kín, a fájdalom, a bánat örök, nem változik a nemzedékeket reprezentáló személy neve sem: *„Nyikos Gyula budapesti lakos, magyar-történelem szakos középiskolai tanár szépapja, Nyikos Gyula ifjú emberként részt vett az 1848–49-es szabadságharcban...”* (63.). Aztán minden utána következő Nyikos Gyula (lehetne nyugodtan Móricz Kis Jánosa is!) ugyanúgy élt: jöttek a kataklizmák, jöttek a dicstelen hadak, elpusztították az emberi létezés minden feltételét, kezdeni kellett mindent előlről, hétrét görnyedve robotolni, nősulni, nemzeni, menekülni, embertelen veréseket elviselni, ólalkodó farkasok orgonálását hallgatni, azokkal véres csatát vívni, Erdélyben a tobzódó román hatalom ellen szót emelni, háború után menekülni, s ebben a monotóniában embernek megmaradni...

Ha azt mondtuk a *Közmondások* novella kapcsán, hogy Mózsai Ferenc nagy elődöktől tanult sztereotípiákat ismét, itt sem állíthatunk mást. A Költő minden korban „népért síró” (Ady) panasztevő, a nép bánatát, gondját vállaló vátesz (Ne féljünk a szótól!), a kisemmizettek, a megnyomorítottak tolmácsa. Olyan erős ez az elkötelezettség Mózsai Ferencben, hogy néha kiesik írói szerepéből, s köznyelven, legalábbis a szociológus nyelvén mondja ki most már a harmadik sztereotípiát, „odalett az emberek vetése” (Vörösmarty):

„Bámulta a nemzetet, mely a gazda biztonságával tette rendbe szinte pillanatok alatt az országot, s milliókhoz hasonlóan nem tudhatta ő sem, hogy Rákosi Mátyás és bandája már sodorja a kötelet, ami majd elakasztja a hatalmas lélegzetvételt...” (69.).

Egzotikummal is szolgál szerzőnk, néhány elbeszélésében (*Búcsú, Utak, Dardan Temeri*) térben és időben nehezen meghatározható, elhelyezhető színhelyekre vezet (talán meg is szűnik a tér és idő), és furcsa alakokat mozgat. Félig valós, félig imaginárius médium ez, éppen ezért az olvasó nehezen szűri le e történetek hozadékát, igazán csak egy epizódban érezzük Mózsai Ferenc megszokott gondját, virasztását, amikor Ibn Al Gojko del Hosa taxisofőrhez intézet kérdéssorozatát olvassuk:

„– Mondja... milyen itt az élet?...
– A nép hogy él?... – Nagy a nyomor?...
– Magának hány gyereke van?” (22.)

Az utolsó oldalakon, az utolsó írásban (*A város újrafelosztása*) mint ha csak spontánul, szerzői szándék nélkül történe, megismétlődik a vád és panasz, ez esetben egy tarisznyás, fehér galléros fiatalember, Petőfi (!) szónokol a próféták stílusában, Jónás-ként „kiált a város ellen” (Babits), a világra szabaduló gazság és igazságtalanság ellen. „*Gazdagok hoztak törvényt gazdagoknak. Ez a gazdagok rendszerváltása volt!*” (257.)

Nagy kondulás ez a vég, süt belőle felháborodás, keserűség, elégedetlenség, lázadás. De nem a peszimizmus! Az élet céltudatos voltát jelöli meg Mózsai Ferenc követendő példának, mert azzal jutunk valamire. Nem a Kánaánba, de emberi sorsa mindenképp.

Azonban ez csak a szociális igazság Mózsai írásaiban. Az emberről, a faj nemes vonásait homlokán hordó homo sapiensről minden sorában nemes idealizmussal szól. A közember és a költő áll szívéhez legközelebb, egyik szorgalmával és emberfeletti türelmével, másik mártíromságával gondoskodik arról, hogy ne árasszák el földünket (és hazánkat) a miazmát terjesztő kórokozók.

Hegedűs Imre János

Virágok anyanyelvén

Baka Györgyi: *Belső zarándok*, Napkút, Bp., 2010

A virágok anyanyelvén megszólalni – a legnehezebb költői feladat. Baka Györgyi mégis ezt a tündéri utat választotta, amikor második önálló verseskötetében – *Belső zarándok* – a teremtés tiszta szándékáról, a lélek önazonosságáról szól. Úgy hoz létre műveket, hogy a valóság fényvel érezett síkjait mindig a tárgyak fölé emeli. Mintegy pajzsként tartja maga elé a tisztító tüzet, a rejtett szépségek metamorfózisát. A láng, a hársfaágak hullámozása, a fehérségben hasadozó éjszakák alakváltozásaiban, átlényegüléseiben mindig ott van a belső táj, a belső emberi szépség: „nekem jelez / értem hajladoz / szárölelő levelével / a mezei sikkantyú // a mizsót gyertyatartó / bokra rongyos levelű / harmatcsenkesz / buglyos perje, vérfürt // apró áldásaikat/ szétporozzák” – *Virágok hálózata*; „apró magvaknak / hinti csókjait nevetve // csírák, rügyek pattannak / kapdosnak vágyva a fény felé // lépteim alól felröppen a rét / pipacsok és

margaréták // sárga nárciszok és fürtös / gyöngyikék lengnek szertesztét // napfonatom spirálján / magasból mélyre száll // lüktető csillagvilágok / hatalmas lélegzete” – *Fehérségben hasadoznak*. Mintha Nagy László, Pilinszky János és Galambosi László versforrásai bugyognának föl, úgy tündökölnek Baka Györgyi költeményeiben a patakok, gyöngyöző csermelyek, szavak. Tisztaság és visszafogottság, természetesség és kesernyés pátoz húzódik meg ugyanakkor az egyes költeményekben, ami csak növeli a rejtőzködés valóságát, hitelességét. Menekül a költő: önmaga elől, a világ elől, az emberi kiszolgáltatottság múltakat idéző asszociációi elől: „elhagyom a gyermekkor báránnyelűit / el a külvárosi kapualjakat / a csókok közti lebegést / albérleti szobák árva ágyait / hajdanvolt szerelmek sóvárgásai / jeleket karcognak a bőröm alá” – *Belső zarándok*; „nincsenek szavaim apámtól / belső képem sincs róla / folytonos félelmeimben / mégis az ő hiányát hordozom // őt látom férfibakancsokban / zsebből kilógó óraláncban / kimerednek törött csigolyái / felcsukló álmaimból // alkonyuló akácerdők / átható csendjében / susogja a levelekkel / jövök hozzád” – *Apám*. A menekülés és a megérkezés egyidejűségét hordozza magában ez az utolsóként idézett versrészlet, amely az árvaság érzését is fölerősíti a költőben: „kimerednek törött csigolyái/ felcsukló álmaimból”. A lírai én tragikus megjelenésével a vers – *Apám* – drámaibb lesz, feltöltődik tragikus színekkel, fájdalmas metaforákkal. A lehangsúlyosabb helyre teszi a versben, mintegy lezáró sebként: „jövök hozzád”. Kiragadva üresnek, hétköznapiak tűnhet ez a két szó: „jövök hozzád”, de a vers egészében, szövegkörnyezetében kegyetlen tartalmakkal telítődik. Az árvaság érzését, a hazátlanság megrendítő fájdalmát és gyöngédségét hordozza a *Hazám* című vers is: „A bodza, hárs és jászmin / illatát borzolja hajamba a szél / rendületlenül sírva, nevetve élek itt / belül hordozva

tájaid, hazám". Ebbe a fájdalmas és megtisztító erejű, idő- és térdimenziókat fokozatosan tágító versvonulatba sorolhatók még a *Fénykeresztek*; *Metamorfózis*; *Letenném* című versek is. A rokonságot, tartalmi és formai szempontból történő egymás mellé rendeltséget elsősorban a gyász, a hiány költészetének eszköztárára jelenti: „napokon át / fénytüzes ég / görcsben csavarodó / tölgyfaágak / darabkái mára / szent ereklyék” – *Fénykeresztek*; „kiszorul belőlünk a víz / ajkaink összeragadnak, örökké // szomjazó sebes sivatag a szánk, / meg-megrándulunk, száraz, / ágacskaujjakkal menekülő / álmaink után kapdosunk, / tudatunk eszelős hullámcsapkodás” – *Metamorfózis*; „Uram, végsőikig / hordozom keresztem / lobogó természetem / holott ráncigál már // odaát a csámpa halál / letenném könnyebbülve / kapud előtt ezt a rángó / görcsös csomagot // a szenvedélyt / de hozzám nőtt / mint kopott bőröm // viszem napról napra / kifosztva mégis / betelhetetlen // míg vissza nem / veszed lélegzetembe / lélegzetem” – *Letenném*.

Az elmúlás jelentéstartalmain túl – valamennyiünk örömeire – a kötetben találunk szép számmal olyan verseket is, amelyek az élet egyértelmű igenléséről, a természet és az ember harmonikus kapcsolatáról, a szerelemről szólnak: „bennünk rejtve a titok / a föld bíbor méhében / odaadottan várakozunk // a mindent átható lehelet / lány ölelése belülről / készleti boldog // új lényünket megszületni / burkainkat szétrepesztjük / a sötétségen áttörünk // sorra beleszökkenünk / a borostyántestű / fénybe” – *Ébredő kert*; „zsugorodó éjszakáim / diólevélzöld álmai / susognak integetnek / örömlenek át a bőrömmön // halk szusszanásokkal bontakoznak az éjszaka / öleléséből a bútorok // levendula mályva / turbulyamenta olaja / tapad meg ujjaimon // almahéj-spirálok / a konyhaasztalon / feltáruuló jelek” – *Reggel*; „szavaim kakukkfűillatát / lehelem beléd / úr-szemű // csillagokat táncoltatsz / rebbenő / pilláimon // mályvafolyondár / karjaimmal / körbefonlak // fojtogatlak, mondtad, / ellenállásod / lobogtatva // nincs mi eltéríthetne / mellőled / míg csókjaid // lenyomatát / őrizi bennem / a sejtemlékezet” – *Mégis*; „hangod áthullámszik / tudóm rebbenő rózsái közt / elönt eláraszt édes vízű / patakocskákat, tüzes / folyókat eredeztet / átjárja vérem zsigereim / a nőiség öbléig hatol / a kezdetig ott örvénylő / spirálba fordul elsodorja / a megtapadt árnyakat / vidám dobálásba / kezd combjaimon / hajlít, rüggyeztet / hozza ismeretlen illataid / fölemelkedő lecsapó lombok verdesése ereimben / kibomló ruhám alatt / bőröm holdja lángol” – *Hangod áthullámszik*. Öröm és jó érzés tölti el az embert, ha ilyen verseket olvas. Az úr-szemű csillag, a diólevél-zöld álom, a mályvafolyondár, a kezdetig örvénylő spirál, a csókok lenyomatát őriző sejtemlékezet – mind-mind csak erősítheti az emberi kapcsolatok őszinte tiszteletét, az élet méltóságának hangsúlyozását.

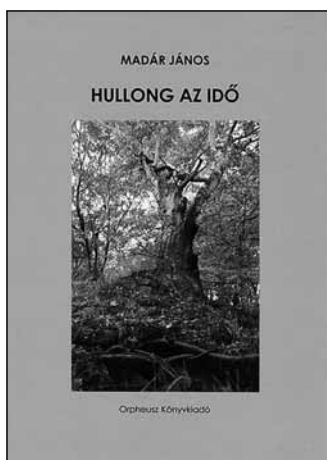
Ma – amikor családok hullnak szét, emberi életek, sorsok sodródhatnak vérszéjbe – rendkívül fontosak az ilyen versek. Fontosak, de vajon eljutnak-e azokhoz az olvasókhöz, akiknek támaszt, lelki segítséget nyújtanának?! A választ valamennyien tudjuk: nem jutnak el. És itt van a probléma lényege: a könyvtárak, művelődési házak, kulturális és szociális közegek, közösségek, önkormányzatok, média szinte semmit sem tesznek azért, hogy a fontos művek – mint Baka Györgyi versei – célba érjenek. Ezzel szemben – a sztár csinálás és reklámparádé gátlástalan képviselői – tehetségtelen embereket emelnek magasra, míg a valóban tehetséges és hiteles írók, költők teljesen háttérbe

szorulnak. Csak üdvözölni lehet azt fáradhatatlan munkát, küzdelmet, amit néhányan abba fektetnek, hogy az irodalomban – így a kortárs irodalomban is – a megfellebbezhetetlen érték kerüljön előtérbe, és ne a szenny. Magam is azok közé tartozom, akik fontosnak tartják, hogy az igazi tehetség célba érjen. Ilyen tehetségnek, tehetséges alkotónak tartom Baka Györgyit is, aki nemrég megjelent második önálló verseskötetével fényesen igazolta mindazt, amit első könyvében – *Fényfehérben* – megelőlegezett. Tornai József szavait, fűlszövegét idézve: „Mi a költő dolga ebben a mérhetetlen / Tejút-nászban? / A soha-el-nemfogyó alakcsodáknak, a soha-nem- / hamvadó gyönyör nappalának // gyermekdalát kell fölsivítani a költőnek / ebben a végtelen / mindenség-foganás-burjánzás- / születés-ünneplésben!” Tornai József Baka Györgyi első kötetéhez írott gondolatait, poétikai eszmefuttatását Csontos János a költő második könyvének hátsó borítóján így folytatja: „Megfogalmazásai találóak, olykor kifejezetten aforisztikusak. Mégis akkor van igazán elemében, ha a szakralitás megszgyéjére lép: itt az atavisztikus Mária-jelenésektől a bor kultuszáig ível a szemhatár. Hamvasi, orfeuszi világ ez: belső zarándoklat, de folyton a hűtlen külvilágra sandítva.”

Baka Györgyinek őszinte szívből kívánjuk, hogy ebben a töretlen építkezésben legyen elegendő hite, lelki ereje a *Belső zarándok* útjain végigmenni, rácsodálkozni újabb és újabb valóságos és teremtett tájra. Mert amit csak ő láthat meg, azt más hiába is keresi. László Bandy is – aki a költő mindkét könyvét illusztrálta – csak egy-egy vonást, apró jelet leshet el abból a titokból, fényvel érzett gazdagságból, amelyből Baka Györgyi versei születnek.

Madár János

Árvaságok

Madár János: *Hullong az idő*, Orpheusz, Bp., 2008

Madár János – bár nem tartozik az országosan legelismertebb alkotók közé – sajátos szint képvisel jelenkorunk költői palettáján. Kelet-Magyarország lelkeségét, az érte való aggodalmat hozta magával, s azt a fájdalmat, amely e térség lassú, de feltartóztathatatlan tünő pusztulásából fakad. Évtizedek kitartó munkájával küzdött, küzd ma is szűkebb hazája szellemi felemelkedéséért.

Jelen kötete halottaié, haldokló szülőföldjéé, az emlékezésé; ugyanakkor a jelené is: a beteljesült életé, a szerelemé. A hatvanéves költő – nehéz harcokban megfáradva – mind közelebb érzi magát a holtak világához s az anyaföldhöz, amelyből vétetett, s a hova lassan-lassan visszatér. „Néhány fénykép őrzi csupán, hogy voltunk. / Viszsanézünk / a megrepedezett falról, és csak hull, hull a mész, vakolat / – siratja holtunk. Meghajlik

a gerenda is. Az anyag is halni készül. / Reccsen a kő, a fa. A csönd / szépen ki-egészül. Helyére billen a világ, / és kezdődik minden előlről" (*Az anyag is halni készül*). Az életet tehát körforgásában szemléli költőnk; s szinte felemelőnek érzi, hogy sorsunk e körforgásnak alávetett. Ahogy jöttünk, úgy távozzunk – de nyomunkban új tavasz virul... Így válunk a világmindenség részeivé.

A kötetben a *hull, hullong* és a *hal (meghal)* igék túlsúlya az élet és a tavasz képeivel szemben feltűnő. De nem pusztán a személyes sors végességéről van itt szó, sokkal inkább a halottakkal kikövezett történelmi útról, amelyen mindannyian lépkedünk, s amely már olyannyira telített vérrel és szenvedéssel, hogy szinte elhomályosítja előttünk a további útszakaszt. A költő érzelmileg mélyen azonosul halottaival, nemcsak a közvetlenül hozzátartozókkal, hanem mindazokkal, akik a történelem országútjába betaposódva, előkészítették az utat a jövő számára – számunkra is. „Hullong lassan az idő és a fejfák / süppedő szememtől áznak, / fölissza a szétszórt rögöket / a vér, gyökerek zsolozsmáznak. // Imára kulcsolom szépen a kezemet, / tekintetem fölemelem az égig, / Nyugodjanak békében szívem alatt / az éjszakák végezetéig” (*Hullong az idő – ez a kötet élén álló, így az alaphangot megadó költemény*).

A metamorfózis (énünk átlényegülése a halálba) a költő szemléletében egyszerre lelki és anyagi természetű. A szétfoszló test felszívódik a természeti valóságban, így lesz „örökkévaló”: „véresen, / az élet és halál / kegyetlen törvénye / szerint / folytatódunk / az egymásba torlódó / anyagban. / És leszünk kő, / föld, fájdalom” (*Elveszithető idő*). A lélek pedig – költőnk felfogásában – az, amit magunkban mások számára örökül hagyunk: a hozzánk tartozók (rokonok-barátok-ismerősök) emlékezetében tovább élő szellemiségünk. „Akár a tenger szétszórt hullámai, / úgy verődnek egymáshoz / kövek, rögök. Kagylóban / örvénylő csönd őrzi, / kit szívemmel megjelölök” (*Kit szívemmel megjelölök*). Madár János tehát nem metafizikai entitásként értelmezi a személyiség lényegét, hanem inkább a többiekben hagyott közvetlen tapasztalati „lenyomat”-ként. Halottainkkal sírunkig együtt élünk, lelkünkben soha ki nem törődnek ők. Erről személyes tapasztalata van, hiszen a kisgyermekkorában elveszített apjáról őrzött kép végigkísérte életét: „Szellemét, alakját / holtomig érzem. / Léteomban fájom őt, / csöndjeit félem” (*Kegyetlen örökség*). Akkor még, amikor apját temették, természetesen nem érezte mindezt: „Időtlen, fekete sírású és halk volt / az ének, de én – kit a korai árvaság / örökbe fogadott – nem értettem / az egyre zúduló rögöket... /.../ Ma már tudom: a földben, sírhelyek / visszhangzó üregeiben őseink élnek” (*Apám emlékére*). Jóval később azt is megértette, mi a végesség s a véglegesség: „Az életnek vége. / Bontják arcod falát. / Romok fölött keringnek / végtelen éjszakák” (*Apám*). Az elpergő időben tudatosodott benne: életünk fájdalmas „keresztút”; az előrehaladás vonulása a sír felé: „Ősz van haldokló szívünkben, / utolsó lélegzetünkben havak. / Magunkba szívjuk a temetőt, / meggyünk elárvult csillagok alatt. // Fejfák fénye világít, / lépteink előtt csupa rom. / Tört ágak, tépett virágok, / csontjainkban sajnó fájdalom” (*Elárvult csillagok alatt*).

„Világon kívüli” léthelyzetük, már-már elviselhetetlen nyomorúságuk ébresztette fel később a költőben a tudatos szolidaritást az éhezőkkel, szenvedőkkel, s tanította meg kérdezni őt: „miért nincs hely” a szegények számára „ezen a földön”? S ő azóta is folyvást kérdez: „Miért nincs a gatyás, mezítlás, éhes

kisfiúnak / megtartó reménye?! Ki vigyáz rá, / hogy feljuthasson a porba fúlt tan-nyák / rettentő mélyéről a fényre?!” (*Gyász és csönd*). E versek alaphelyzete ma talán még fokozottabban érvényes a szabolcsi falvakban felnövő kisgyerekeket illetően. Így hát azt mondhatjuk: a történelem nem csupán ismétli önmagát, hanem spirálisan lefelé zuhan, mind alacsonyabb szintekre. Fejlődés nincs, csak romlás – egyre végletesebb és végzetesebb...

Valódi árvaságra akkor jut Madár János, amikor – idősödő férfiként – anyját is elveszti. Mintha ezáltal maga is már a halál eljegyzettje lenne: „A fájdalom most / ezerszer jobban fáj, mert teljesen árva / lettem. Apám, anyám halott: / ki fog a kövekhez szólni helyettem?! /.../ A fáradtság és a szomorúság keserű / iszapjára rácsukodik a szemem. / Homlokom halni készül. Ments meg, én Istenem!” (*Kegyetlen fohász*).

Talán épp az árvasággal (s a belőle fakadó korai haláltudattal) függ össze, hogy a lírai alany különös gyöngédséggel, óvó-védő szeretettel tekint mindazokra, akik „félreálltak”, kiszorultak az életharcokból, s már nem tudják magukat megvédeni. Különösen az öregekre – s ez nála nem póz, hanem szívből fakadó részvét és szájalom. „Az öregeket ne hagyjátok / arcukkal egyedül / Mert a ráncok mélyülnek, / gondjuk vállukra terül. // ... // Ki ad választ hajlott hátukra, / árnyaktól remegő kezükre? / Tenyerük az ég felé fordul, / szemük már éjszakák tükre” (*Az öregeket ne hagyjátok*). Szinte minden idős emberben saját rokonát, hozzátartozóját látja; nagyjára is megrendítő szeretettel emlékezik (*Öregember, Ballada*). Hiszen tudja: mindannyiunk közös sorsa ez; ha nem érezzük át mások fájalmát, magunkról mondunk ítéletet. Az életből eltávozottak átlényegülését a természetbe megrendítően képzele el: kövekké, gyökerekké válnak, s onnan tekintenek vissza ránk, itt-maradottakra, méltók vagyunk-e a legnagyobb feladatra, arra, hogy továbbvigyük az életet? Átvállaljuk-e a terheket, amelyek eddig az ő vállukra neheztedek? „Az égbolt kimeszelt végtelenje / szétporlad a holtak szemében. / A kövek látnak minket – / szívünkhöz feketül a szégyen. // Gyász és gyász szivárog / romló szavunkra, árva szemfedő. / Ki fogad örökbe minket, / ha elmúlik bennünk az idő?!” (*A kövek látnak minket*).

Árvasága okán életérzésben elsősorban József Attila a „rokona”. Anélkül természetesen, hogy a zseniális elődhöz mérné magát, csupán jelzi azokat a pontokat, amelyeken sorsuk találkozik. „Gyermekkoromat sírva cipelem, / kitakart szívem csupa seb. / Ezen az elmeszesedett földön élni / és halni már egyre nehezebb” (*Gyermekkoromat cipelem*). A „mama” mindkettejük számára égi magasokba emelkedő heroina: „Cseléd sorsod árva morzsáiban / fénylik a jövő és a múlt” (*Mama*). A „mostoha” haza, a „mostoha” sors közös örökségük, hiszen ezen a tájon a legtisztábbak, a leghűségesebbek boldogulnak a legkevésebbé; aki nem alkuszik, arra kivetettség vár (*Gyászolunk, Attila!; Fénylünk feketén; Szebb hazát!*). Végül c. verse szinte rárímel József Attila *Reménytelenül* fájdalmas költeményére: „Az embernek végül se háza, se hazája. / Se világot megváltó szava. Nyelve alatt / csak elhagyott tájak. Szülőföld csöndje / és hava. Didergő lelke az égig ér, / élte – ha volt – csak ennyit ér.”

A váratlanul elhunyt Fodor Andrással együtt mintha önmagát is elsiratná: „Hófehér lapok templomában / mormolok fekete szavakat. / Könyörgök Istenhez, / üzzék el az örvénylő tavakat. // Sodornak, fájnak – / lehúznak engem is

iszapos kezek. / Markolásznak kövek, kagylók, / szívembe zárt emlékezet” (Kövek, kagylók – Fodor András emlékére).

Két másik, szívéhez igen-igen közel álló költőtársa nagybeteg állapota mélyén megéri, az Úrhoz könyörög értük. Lászlóffy Aladár talán még itt maradhat egy ideig (itt is maradt, valóban): „Játszani engedd még szabadon, / tiszta reménnyel: verset és hazát! / mit is keresne félig teleírt / könyvvel, lüktető szívvel odaát?! // Ereiben még folyók, tengerek / úsznak a messze ringatot égig. / Csillagok, tüzek adjanak neki hitet, / megtartó erőt a reménységig. // Hogy el ne veszítsük őt is...” (Könyörgés Lászlóffy Aladárért). A már haldokló Nagy Gáspárnak pedig testvéri szívvel kívánja: „Halálon innen és túl élj sokáig! / Maradj meg tűznek közöttünk, / te légy a tenger évszázadokon át! / Versek végtelen hullámaiban / keresd a jövő új rokonát!” Mindenki, aki ismerte-szerette, s azok, akiknek fontos a jövő „ebben a rettentő világban” – gyászolják őt (Velünk múlik az ősz).

G. Komoróczy Emőke

A lelkek sepregetője

Rumen Sztojanov köszöntése

Bojanka néném-mel beszélgetünk a nappaliban. Rumen Sztojanov új kötetéről, budapesti bemutatkozásáról mesélek neki. Elcsendesedik, érzem, hogy már nem figyel rám. Lassan, nagyon lassan visszakanyarodik a múltba, 65 évvel ezelőttre: – Alacsony, vézna, egyszálbélű lurkó volt, sűrű, göndör, szinte gyapjas haját szívesen simogattam. Érdeklődő, éles eszű, koravén gyerekek ismertem. És most milyen? – faggat hirtelen. – Horpadt hasán lötyög a farmer, vastag okuláréja mögül kandikál ki kíváncsi, somolygó tekintete, és amióta arcát nem keretezi őszbe csavarodó szakáll, nem

Rumen Sztojanov: *Lassúdad szavak*, Napkút, Bp., 2011

professzori a külleme, mint korábban, hanem örökifjú kópénak tűnik – felelem. Nagynéném már rám se hederít. Áradnak emlékei Rumen anyjáról, a híres bábaasszonyról, apjáról, a Ruszéból odaköltözött különc ló-doktorról, a nagypapa gyantaillatú asztalosműhelyéről, a tágas hombárról, a teli fás-

színről, a pajtáról, a góreről, a szőlőlugasról, a barackoktól roskadozó fákról, a gömbölyödő disznókról, a káraló tyúkokról, az állatorvos háromszintes, tekintélyt parancsoló, hatalmas házáról. – És most mi van ott? – kérdi. – Hűvös enyhet ad nyáron a ház, ám már repedezik a vakolat s a fal, ódon

könyveket, elsárgult újságokat, rozsdálló szerszámokat őriz a bizonytalan jövőnek. A szőlőindákat földig húzza édes terhük, a korhadt szérút felveri a fű és a gyom – válaszolom. – Azt tudtad-e, hogy félig-meddig rokonok is vagyunk? – Kikerekedik a szemem. – Szlavi bátyáddal tanúskodtunk Miso meg Zdravka esküvőjén, említsd meg Rumennek, ha visszatér. – Mondanám közben, hogy én milyennek hittem újdonsült atyafimat: szelídnek, szemérmesnek, aztán kiderült, hogy kitartó következetességgel harcolt a fordító igazáért, Márquez trágárságaiért akkoriban, amikor szovjet támogatás kellett ahhoz, hogy a bolgár szövegben is megmaradhasson a kutyaszar. Nagynéném ügyet sem vet rám, a múltban kalandozik, de lelkemre köti, hogy köszöntsem a hetvenéves kölyköt innen a távolból is. Hiába hajtogatom, hogy gratuláltam már neki a születésnapján, amikor – úgymond szerénységéből – nem hívott meg minket, a barátait,

Jordan Atanaszovot s engem a tisztelőre szervezett színpadi ünnepségre, ahol fennen méltányolták múlthatatlan tanári, fordítói, diplomáciai és írói érdemeit, és szemtanúi lehettünk a felé áradó megbecsülésnek és szeretetnek, illetve pontosabban nyakigcomb kékharisnyák és kerekded fehérnépek örömteli csókjainak, ölelésének, virágözönének. Közös jó barátunk, Szondi Gyuri ezúttal kedvesen invitált, ám, sajna, nem lehetek jelen a meghitt hangulatú könyvbemutatón, így a távolból a szegről-végről rokont saját szavaival köszöntöm: „Lassan essenek meg a dolgok, azt szeretném ma. Nagyon lassan.” Meg még annyit, hogy veled vallom: „a költészet társadalmi szükséglet, miként az utcaseprés, csak a költő a lelkeket tisztogatja.” Jó erőben és egészségben sepregezz tovább. Szívből üdvözöl földid, barátod, atyafid:

Doncsev Toso

Elhangzott a kötet budapesti bemutatóján

Kezében tartja lapunkat, Kedves Olvasó – hadd higgyük, hogy „nyert ügyünk van” így, mert törekvéseinket megítélheti, s határozhat arra, hogy adójának egy százalékát alapítványunknak ajánlja föl.

Ezt megteheti, ha kedvezményezettként

a **Cédrus Művészeti Alapítványt**

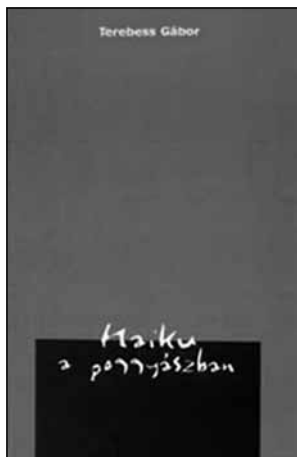
nevezi meg, adószámunk pedig:

18110661-2-41.

Köszönjük.

Szatori egyes szám második személyre

Olvasói kulcs Terebess Gábor haikuköltészetéhez

Terebess Gábor: *Haiku a poggyászban*, artORIENT, Bp., 2005

Az indiai jóga szerint tudatunk duálisan működik: belénk van plántálva egy, a természettől független felsőbbrendű én, amely, kimondva vagy kimondatlanul – értsd: megfogalmazott szavakkal vagy valamiképpen anélkül –, hosszabb-rövidebb szüneteket tartva – ámde állandóságát eme szünetekben is fenntartva –, bábáskodik a természetben egzisztáló – mondhatni: a világias – másik énünk felett.

Az előbbi fő ismérve az üresség – ha lélekszerűségét próbálnánk jellemezni, akkor: egykedvű és mozdulatlan –, ugyanakkor omnipotentnek „tudva magát” irányul a természetet érzékelő, mozgó-hullámzó lelkű, örömet-fájdalmat érző, vágyakozó, élvező, bánatos vagy boldog, éhes vagy épp jóllakott másika felé. Ha el is fogadja világias énünket „olyannak, amilyen”, mintha ezüsttalonja lenne a jó és a rossz minéműségére, „nem átal” időnként felszólalni.

Ha fáj a torkunk és köhögünk, azt mondja: „el kéne már hagyni a pipázást”; ha másnaposan ébredünk: „bezzeg ha megálltál volna az első pohárnál”. (Szándékosan hozunk profán példát, s még fokozzuk egy képzelt banalitással:) „Kellted neked elcsábítani a Bóbét – most aztán nyüszíthetsz, mint egy kutya!” E felsőbbrendű tudat (úgy is mondhatnánk: a kollektív tudattalan) részéről a megszólítás, mint látjuk, minden esetben tegező (soha nem magázó, pláne nem önöző) – vagyis: egyes szám második személyű. (Ráadásul, egyre-másra kölcsönzi a mi világias hangunkat, azon szölongat bennünket.)

És itt – komolyra sodorva e dolgozat fonalát – egy mentséget máris és mindenképp felhozhatunk e különös hanggal kapcsolatban: Terebess Gábor könyvét, a *Haiku a poggyászban*-t olvasva olybá tűnik, hogy ez az omnipotent én a legfinomabb éteri humornak a kiapadhatatlan forrása is lehet, s ebbéli minőségében – nem oktatólag, hanem bensőségesen barátián – megnyilatkozva egyúttal a haikuirás inspiráló hangja. Témája pedig, legalábbis a szerző esetében – kimondva-kimondatlanul –, a megvilágosodás, a szatori körül forog:

Tedd a Semmit! – / Majd a szatori után / leülhetsz.

Hajókürt sipít, / magaddal viszel mindent – / zen zenem nem marad.

Újjászületés? / Előző életedben / se hittél benne.

A franciaországi (1965–1969), japáni (1967), ausztráliai (1969–1970) és a Bali-szigeti (2004) élmények, tapasztalások, meditációk jegyében született haikuversek többsége ezen a költőre oly markánsan jellemző hangon szól:

Hol a barikád / harmadik oldala? Rád- / szürkül a hajnal.
 Felhevült könyved / szétnyílván hever a napon – / betakarhatnád.
 Facipód nyomát / hóval lepi be a tél – / hogy találsz haza?
 Szívdobbanásod / kíséri a fahal-dob, / pedig más üti.
 Decemberi nyár – / a nők lába már lesült, / mire megjöttél.
 Ittlétedről / egy jégmadár kacagása / mindent elárul.
 Esőben rohansz / az úszómedencéig – / megmenekültél.

Formailag a versekről elmondható, hogy híven követik az 5-7-5-ös szótagú mintát, és ez nem hat merevnek, kivéve azt az egy-két esetet (mint például a „Hol a barikád”-nál), ahol a sorok közti szóelválasztás – legalábbis a recenzens számára – megtöri az egy lehelet lendületet. A versvégi pontok hangsúlyozzák: itt zárt mondatokról van szó; az olvasói rezonálást azokon belül kell megejteni.

Mert miként a puding próbája az evés, a haikué az olvasói rezonálás: megszólítja-e vajon őt is ez a – látszólag: költői magánügyként ható – tegezés? Az egzotikus tájak, frivol történések, különös élethelyzetek ellenére – vagy talán éppen azért – szinte természetes hangon kijelenthetjük: igen. Hiszen ki nem szaladt már kinti úszómedencébe vagy akár tó-folyó vizébe a nyilazó zápor elől, nyakig „megmenekülni”? Kit nem fogott még el sűrű havazásban az elhagyatottság érzése: léptei nyomával együtt ő maga is elvész a világban? Ámde, különös módon, még a sosem látott kolostor hajnali sötét folyosóján csengőjét rázva rohanó *boncot* is valamiképp a magunkénak érezzük.

És ahol a tegező hang kioltódik és szünetel a dualitás, az talán már az emelkedettebb mentális fázisokra, a koncentrációra és a meditációra jellemző:

A szó bennszakadt – / a Mirabeau híd alatt / megállt a Szajna.
 Ajtót-ablakot / csapkodni nem tud a szél: / húzni tanulja.
 Levelük éllel / a napnak: gumifák nem / vetnek árnyékot.

Vagy egyszerűen a világias én kontrollálatlan, kegyelmi állapotára:

Fekete-fehér film / színesre vált a szex- / jeleneteknél.
 Apácák a bárban. / Eddig fürdőtrikóban / rejtőzködtek.
 Hindu templomban / nők, férfiak, istenek – / szoknyás mindahány.

És hogy állunk a megvilágosodással?

Nincs annál könnyebb, / mint megvilágosulni – / elhinni nehéz.

Vagyis a szatori – vagy ha úgy tetszik: a kozmikus tudat – átélése mindenki számára elérhető, csak észre kell vennünk – véljük kihallani a szerző biztatását könyve olvastán. Melynek kettős mottóját ekképpen is értelmezhetjük: a vérbeli utazónak csak láthatatlan poggyásza van, amelyet ha kicsomagol: haiku.

Bakos Ferenc

Hétvári Andrea
faragott fejfák

fűzfa moháin
 szögezett vesszőágak
 megsebesülten

galambsziluett
 szórt fény körvonalának
 rajzolja körbe

májusi zápor
 törli üszkösödésük
 faragott fejfák

fonnyadt szárait
lunaria annua
 hajtja keresztbe

mészró gromrába
 rója föl bűnjelét
 ritka hegyomlás

halni virágnak
 feszítve jött világra

Ornamensek
 – változatok egy oltárra –

Szokolay Sándor születésnapjára

Kápolna-szombat

atya, fiú, szentlélek
 darabjaid hevernek
 összefonódva bennem
 elvermelt téli rendnek
 szilánkra törve szentség
 mozaik rózsablak
 az ívek gótikája
 tar fénysugárra halhat
 most nem segít a hajnal
 bölcsőn vagy szülőágyon
 miről egyként fogant meg
 virágvasárnap-álom
 körülhatárolt testnek
 börtönbe zártnak ének
 zsoltárív kőkeresztje
 hová feszít a lélek
 világosság szerelme
 atya, fiú, szentlélek

Nagypénteki

az este köd-feszület
hajlít levendulába
csönd-burkaimra hajnalt
testének glóriája
magánya mennybe kondul
elzsolozsmázott rendje
kihűlt kolostorokra
színez békét a pernye
áldozó fénye lobban
nehéz falakra hamva
szentképek hajnalára
gravíroz fényt, akarja
csipkézni bánatának
kibonthatatlan percét
és messziről felel rá
egy ite missa estrét

Olajra komponálva

viharkabát a hajnal
esőkabát az este
feküdj le, csönd marasztal
pasztellba rózsák teste
bújtatja még a fáradt
ezüstbe hangzó kertet
bimbókra hajló ágat
kiszáradt szél tekerget
hideg kövén az álom
a csipkeszélű múltnak
horgolja pókfonálon
mit mellkasába fúrnak
pribékbe játszó arcok
fogalmaik kihullva
időből olvadt harcok
csövébe töltve durva
péntekbe rontó hangok –
legyőzi drága teste
viharkabát a hajnal
esőkabát az este
megcselekedte

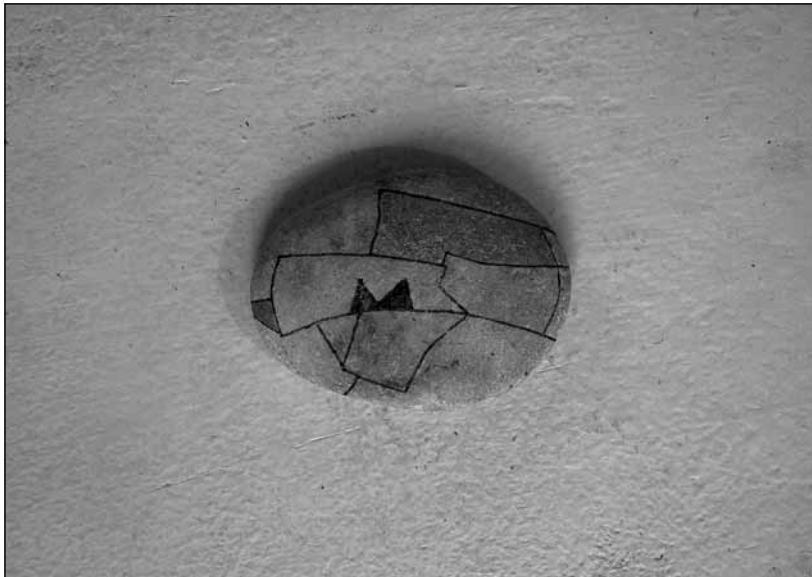
Szűgyi Zsolt

6 haiku

L.-nak

kinn a térben kút
fövényen könnyező kő
újra régen vál
tozik át vétke
vétlen éjjelében szár
adt széllé sár a
kékben s elhúló
időnk tüzeben ében
lelkek kútfövény
en néma fény lám
észrevétlen változnak
csönddé a képen

álmom éber éj
egében egy vagyunk mint
szél a szélben bár
a mindenek ki
es szemében könnyé fény
lünk át a léten

Kiss Anna

Rengések, a hős ideje

Talán beszéd, a földé, mint kutak,	földbéli láng a zab, földbéli láng,	ontják a hús vizet, a
ontják a bő erek a hús vizet,	jő roskadt, vén lovával, jő, etet,	hús vizet, toldott-foldott, táltos, vén koronát
talán beszéd a rengető időből,	földbéli láng a zab, ó, mindenek!, földmélyi	vet fel a föld magából, almafát,
mint a nagy, földmélyi, hús erek,	láng a zab, rengések,	jő roskadt, vén lovával, jő, itat,
ontják a hús vizet, a	mint szavak,	a holdas, vén
hús vizet,	talán beszéd a mélyből, víz fakad,	lovat, a
földbéli láng a zab, ó, mindenek!,	ontják a bő erek a hús vizet,	vén lovat, hallgatja a
toldott-foldott, táltos, vén koronát	talán beszéd a rengető időből,	fellobbant szárnyakat,
vet fel a föld magából, almafát,	mint a nagy, földmélyi, hús erek,	a sötét almafát.

Dienes István

Harangsiratók

Utolsó kondult egy kis falu harangja,
Megállott örökre, nagy csend lett utána,
Csak a nép, kinek szólt eddig zúgása,
Indult megrendülten harangsiratóra.
Eddig a nagyharang kondult gyászos szóra,
Kinek eddig kondult, most az őt gyászolja.
Siratja harangját, templomát és papját,
Házát és faluját, meg keserves sorsát.
E kondulás adott jelt utolsó búcsúra,
Templomnak, falunak ütött a végóra,
És akik itt éltek, a nép apraja, nagyja,
Az ősi földet, házat immár el kell hagyja.
A falut eltörlik most a föld színéről,
Csak a vén domb marad emlékeztetőül.
A nép pedig mehet szomorú útjára,
Idegen városnak rideg bérházába.
És a siratók halkán felzokognak,
Nem tanácsos szólni, ha élni akarnak,
Mert nem kell ma Kufstein, sem a Munkács vára,
Ott áll Szatmár-Enyed-Újvár és Zsiláva.
Mi lesz veled most már, te kis falu népe?
Ha elhagyod földed és házad örökre,
Idegenek nyelvét kell majd hogy beszéljed,
Hidegben, sötétben, éhesen kell élned.
Nem lesz nyugodalmad, sem egy boldog perced,
Megaláztatásból lesz majd bőven részed.
Nem hívogat többé kis falud harangja,
Esti alkonyatban csendes nyugovóra.
És hogy elsiratták kedves harangjokat,
Temetőkert felé vették az útjokat,
Kik e rögért s értük annyit küzdöttek,
Hozzájuk búcsúzni még egyszer kijöttek.
Egy könnycsepp a keresztre, meg egy búcsúsóhaj,
Lánctalp nyikorog, fák törnek, ropognak,
Buldózer indul a néma sirhalmoknak.

Bíró József

Öregedőben

(- *kislányomnak / Borikának* -)

... az eleddig ...
 semmiségnek – tudott
 ... mozdulatsor is ...
kínosan – összetetté lett :

... asz – tal – lap – tól ...
 a – ja – kig e – mel – ni
 ... s csordultig – csészéből ...
 ki – in – nom a tejeskávét :

... immár' ez is *FELADAT* ...
 - (kezem megremeg) -

... napra – nap - (...) - szíven – üt ...
 : *ám* ... *türelmes* – *sumák* : *kicsit még kívár*

... mikor – hogy : *örjöng* / *tombol* / *piheg* ...
 : *s* *mielőtt punnyadna* ... *valamit mindig fölzabál* :
 BEN – NEM / BE – LŐ – LEM : A : **HALÁL**

Dr. Ruzsicska Mária

Kapaszkodó

Szemhéja reggel hatkor felpattant, és értetlenül bámult maga elé. Azt hitte, hogy este elfelejtette ébresztőre állítani az órát, és kényszerűen negyvenöt fokkal fordulattal kiült az ágy szélére. Felsőtestét lóbálva próbált ma is magához térni, amikor meghallotta felesége gyenge hangját: – Ma már nem kell dolgoznod... –, közben gyengéden végigsimította ujjával férje hajlott gerincét. A férfi kábultan dőlt vissza a derékajlra, amiből még nem húlt ki a test melege. Lassan múló reggeli bódultságában nehezen kezdte felidézni az előző este történéseit.

Hazaérkezésekor ünnepi vacsorával várta az asszony. Ugyanúgy, mint a névnapján, amikor a haverok eljöttek felköszönteni. Tegnap azonban senki sem ünnepelte. Ezért különösen jólesett ez a figyelmesség. Szeme könnybe lábadt. A hála ilyen megnyilvánulását a forró leves gőzének tulajdonította fennhangon, mert szégyellte, hogy törölgeti a szemét.

Zsibbasztó szomorúsággal fordult szendergő párja felé, és fejét befészkelte annak behajlított karja szögletébe. Hirtelen mélységes űrt, határtalan hiányt érzett, akkorát, mint amikor első szerelmét tizenhat éves korában eltemették.

Rövid, nyugtalan alvás után felkelt. Társa már a konyhában tevékenykedett. Borotválkozás után alvajáróként kitámolygott reggelizni, de egy falatot sem tudott lenyelni megkeményedett torkán. Ügyetlen kézzel összeszedett néhány edényt és eltört egy tányért. Hitvese túlzott hirtelenséggel közölte vele, hogy egyedül is el tudja látni a házimunkát, ő csak pihenjen, örüljön a szabadságnak, annak, hogy többé nem kell bemennie a munkahelyére, negyvenöt évig úgyszólván robotolt eleget.

– Inkább nézd a tévét! – mondta.

A hirtelen elhárítástól az üresség mellé a feleslegesség érzése is hatalmába kerítette. Mellbe vágta ez az eddig nem tapasztalt érzés. Most, amikor egyik napról a másikra megszakadt az alkotó kapcsolat a munkatársaival és nem találja a helyét, ez az egyetlen teremtés is elküldi. Megszédült, és elkezdett zuhanni a mélybe, egy szakadékba. Erőtlené vált.

Pillanatok múlva magához tért, és némán bevonult a szobába. Bekapcsolta a televíziót, leheveredett elé a szőnyegre. A képernyő villogása és közé láthatatlan fal ereszkedett. Nem látott semmit, csak hangokat hallott tartalom és mondani-való nélkül. – Vox humana – merült fel emlékezetében kórusbeli ifjúkori tanulmányából –, szükségem van rád! – tűnődött, keserű patetizmussal. Aztán mikor a bemondó szavait puskaropogás követte, lekapcsolta a készüléket.

Arra ocsúdott fel, hogy valaki hevesen rázza a vállát. – Itt van az unokád, vidd le sétálni – hallotta a kedves, aggódástól sem mentes hangot. – Érte még a koporsóból is felkelek – gondolta, és ólomnehéz végtagjaival magára vonszolta az utcai ruháját.

A hároméves leányka, mint egy boldog piros alma gurult felé. Rubinszín kabátban és a friss kinti levegőtől égő arccal. Kezét finoman a nagyapjéba tette, és elindult a bejárati ajtó felé. A vasútvonal és két autópálya háromszögébe

szorított lakótelep tízemeletes panelházaik ölelésében megbújó ligetben álltak csak meg. Negyven éve három asszonyemzedék pihenteti, sétáltatja és játszanengedi gyermekeit verőfényes délutánokon, alkonyokon az esztendőnként magasabbra és dúsabbra lombosodó fák alatt.

A nyár utolsó feltárulkozása különösen meghitté varázsolta a parkot. A fák csalhatatlan érzékkel megkezdték lombjuk hullatását. Száraz leveleik egyenletesen, sűrűn koppantak az avaron a csendben. Ezerszínű mintákkal díszített rongyos szőnyeget terítettek a még zöld pázsitra. Motívumaikat időnként átrendezte a hegyek felől gyakran betörő haragos szél. Mint karcsú vázában, úgy álltak a levélszőnyeg felett eperszínűvé pirult lombozatukkal az idegen tájak díszcserjéi. A bokrok között fekete frakkos szarkák vonultak peckesen, kidomborították fehér mellényüket. A fűvön feketerigók iramlottak a cserjék és a bozótok védelmébe.

– Istenem, de szép! – fakadt ki belőle a sóhaj. Sajnálta az elmúlt évtizedek szürkeségét, a hajnali rohanásokat az autóbushoz, az éjszakai hazatérést a másodállásokból és a hétvégi harmadállásból. Hazafelé megakadt szeme a negyven éve mesterségesen kialakított töltésen néhány mezei virágon. Kicsik voltak, satnyák, a gyermekkorban megismert vadvirágok kicsinyített másai. Erős vágy támadt fel benne egy emléképpel együtt, amikor kisiúként csodálattal bámulta a virágba borult kertek alatti színpompás rétet. Lehajolt a gyermekhez, aki egy búzavirág formájú, élénkbordó bimbós szálát szakított le és boldogan nyújtotta nagyapja felé. – Ez Imola! – jutott eszébe hirtelen a szép név. – Nézd, ott az a szagosbükköny virága! – mutatott egy magában viruló világoslila pillangósra, amely elágazó levélkacsokkal fűszálakba, növényszárakba kapaszkodott. Becsapta őket a tavaszi ős erős napsütése, langyos levegője. Régebben hallotta, hogy itt nedves rétek és művelt szántók övezte falu volt, néhány családi házas szép utcája megmaradt a műút szélén. A többi letarolták, ledózerolták, feltöltötték szeméttel, törmelékkel, agyagos földdel, és helyükre hús tízemeletes házat építettek.

Ámulva és tisztelettel tekintett ezekre a csenevész, magányos, a szaporodás időszakát újraélő növényekre, melyek negyvenévi szunnyadás után is feltörték a földből a nyírt fűvű parkok szélén, az elhanyagolt virágágyásokban, a benzinkút és a műutak melletti árkokban. Erős szégyent érzett, mert rájött, ezek az élőlények mindent megtesznek azért, hogy teljesítsék azt, amire teremtődtek. Akkor is, ha megszakadt szokott biztonságuk. Kapott tőlük, befogadott egy ősi törvényt, ami talpra fogja segíteni. Az alázat és az élet, a tisztelet, az elfogadás erejét, az újrakezdés szükségességét.

Jan Kuntur

A perem-lét könyve

Jan Kuntur (1970) prózaírói és költői munkássága többszörösen is érdekes, sőt fontos jelenség. A szerző annak az oroszországi nemzedéknek a tagja, amely önmagát elveszítettnek tekinti: később kezdte pályáját, mint az utolsók, akik még a szovjethatalom intézményesített irodalmi karrierjének alsó lépcsőin szerezhettek némi nevet maguknak, ám túl korán ahhoz, hogy pályakezdését kialakult szabad intézményrendszer segíthesse. És főleg: más értékrenddel, mint amit akár egyik, akár másik tolerálni lett volna / lenne képes.

Egyéniségéről sokat elárul, amiről 2001-es *Önéletrajzi kísérletében* így ír: „...úgy gondoltam, az önállóan megszerzett tudás magasabb minőséget hordoz. Maphosszat a megyei könyvtárban ücsörögtem, éjszakáinként meg a magaméban. Kitaláltam magamnak egy rendszert: kiválasztottam a Föld egy-egy területét és megkíséreltem úgy megérezni, hogy minden oldalát átengedem a lelkemen, kezdve a tájjal, a természettel, a néprajzzal, majd következett a történelme, az irodalma, kultúrája, vallása, filozófiája, művészete, persze abban a mértékben, amennyire föllelhető volt. Némi iróniával a végzettség rovatra azt írhatom magamról: *Felsőfokú Humán Önképzés.*” Azóta

Alekszej Utkin fotója

diplomázott a Permi Állami Tudományegyetem újságíró szakán is.

Írásainak meghatározó összetevője az igényesség, ami önmagában is vesztes helyzet szinte mindig és mindennütt a világon. Szabadságot áraszt minden szava, sora – több mint kockázatos szemléletmód. Szóválasztása, ritmikája, asszociációsorai olyan átfogó műveltséget, egyetemes tájékozottságot mutatnak, amely csak a *poeta doctus* avítas fogalmával jellemezhető, és olvasó legyen a talpán, aki elakadás nélkül tud váltani Szapphóról a Komachi-asszociációkra.

Tudatfolyamaiban egyszerre van jelen a Biblia és a Rigvéda, a szufizmus és a pogány uráli hitvilág.

Ám mindettől még lehetne csupán egy a jobbak közül. Ami kiemeli, az a szellemisége. És ehhez meg kell értenünk a helyszínt is.

Jan Kuntur permi alkotó, azaz Oroszország európai részének a keleti határán, a Középső-Urál előhegyeiben, a Káma partján él; e bemutató válogatás egyetlen prózája is szülővárosát értelmezi. Életében az Urál a mindent meghatározó és mindennek kifejezésére képes objektív körülmény. Ha létezik városi emberben ma is élő pogány hegykultusz, Jan Kuntur költeményeiben ezzel találkozhatunk. Mint

Lámpafüzérek fürge gyöngye...

(a permi jellem metafizikájáról)

A folyó ébredő tere fölött apró szemű, esetlen esőcske függ. Úgy szemerkéel, mint mikor az ember torka reszel. A folyó mintegy mély meditációban... Vörössárga hulláma halkán csobban a lábamhoz a bal part szemetes, szürke homokján... Beteges, mocskos habcsomó ragadt egy holt fekete tuskóhoz... Ám ez csak a külsőség, csak a felszín, mint a víz bőrén az esőbuborékok... A folyó már rég magába merült, önmaga medrébe... Egészen ott van, a mélyben, és nem veszi észre sem a lejtőn egzotikus ritmusra vad táncot ropó házikókat, egyik csámpásabb, mint a másik, sem a parttól partig átvetett hidak őszi pókhálóját. A folyónak ez mind mulandóság: ma van, holnap nincs. A folyó viszont örök, amíg világ a világ.

Mély meditációjából a Folyó újra meg újra a lábamhoz csobban medre legmélyéből vörös hullámmal, amely magába fogadta a mélységeknek, e föld mocsarainak és meredélyeinek sötét, vasas nedveit... Nélküle amazok egyszerűen nem léteznének. Nemcsak hogy a Város nem volna, de az egész vidék sem, a jellege, a sajátossága. Valami más volna, nem a Káma mente.

A Folyó e földnek gazdasszonya és alapja. A szó szoros értelmében ama hatalmas hegyvidék Lelkének materializálódása, megtestesülése, amely a sarkvidéktől az aráli, Kaszpi-tengeri sztyeppéig húzódik, annak női princípiuma. És míg maga az Urál avagy Riphei-hegység a táj férfi személyiségű (Jang, keleti) megnyilvánulása, önvalójának külső megtestesülése, amely lakosainak sajátos erőt és jelleget ad, ami oly jól átszűrődik Alekszandr Repin permi festőművész képein, addig a Folyó, amelynek neve egybecseng a szerelem, a szerelmi vonzalom, a kívánás indoárja nevével, az a nőiessége, bölcsessége (Jin, az árnyékos, a nyugati oldal), intuíciója, tudatalattija, emlékezete. Mindent és mindenkit körbemos és áthat, ő tölti be e tájat lélekkel, érzékenységet, lelkeséget ad neki. Ő az Urál örök szerelme, örök útítársa, amely végignyúlik az egész gerinc mentén. Az ellentétes pólusa ő, a tükröződése. És noha néhány helyen más alakot ölt, Ufává, Belajává válik, sőt északon Pecsoraként irányt is vált a Jeges-tenger felé, mégis mindig választottját kíséri, támogatja és egyben élesíti a gyökereit. Ez a páros – a Folyó és a Gerinc, az Urál és a Káma – elválaszthatatlan, mint a taoista egységsszimbólumban a két csepp, a Jin és a Jang.

Az is érdekes, hogy maga a Folyó az összes ágával-bogával, mint amilyen a Visera, a Csuszovája, a Szülva, a Scsugor, az Usza, a Jurjuzany meg a többi, ősi, mint a Gerinc. Ráadásul egyik fő alkotórésze, netán eredeti ősforrása, a Csuszovája magának a vízválasztónak a sziklakeményiségét is átvágta: az Urál keleti lejtőjéről, vagyis Ázsiából folyik a nyugatira, tehát Európába. Ami megint csak ősi voltát bizonyítja... A hegyek feltörték, növekedtek és pusztultak, ő meg csak folyt, betöltve önmagával e földet. Ebben a Káma az Indussal, a Gangeszal, a Cangpóval rokon, amelyek valaha a Himaláját törték át. Mára bebizonyosodott, hogy mint a legősibb képződmény a Káma torkollik a Kaszpi-tengerbe, s a Volga csupán a mellékfolyója...

Különben a taoista szimbólumrendszer (nyugati, Jin /női/, keleti, Jang /férfi/) az Urálon nagyon feltűnő. A Gerinc keleti oldala élesebb; meredek, egy-

értelmű, száraz. A nyugati ellenkezőleg, lágy, lejtős, párhuzamos meredélyek lépcsőfokaival fokozatosan ereszkedik le a Folyóhoz, nedves, elmocsarasodott. E két ősprincípium jelenléte részben még a fő uráli városok név-nemiségébe is belejátszik: a hímnemű városok az Urál keleti lejtőjén vannak, a nőneműek a nyugatin. Például Szverdlovszk (Jekatyerinburg) jellegében is, stílusában is tisztára férfi-város, nyugati párja pedig – Perm – neve szerint is, jellege szerint is nyilvánvalóan nő. Ugyanezt észlelhetjük másutt is az Urálban: Cseljabinszk – Ufa, Berjzov – Pecsora, Szalehard – Vorkuta.

Szintén ez tapasztalható azoknak a népeknek a nemzeti jellegzetességében is, amelyek valaha, az oroszok megjelenése előtt éltek az Urálban: a komik, udmurtok (a finnségiek) Jin (nyugat), az ugorok, szamojédek, türkök Jang (kelet). Az előbbieket sík vidékek és sűrű, vad erdők letelepült lakosai, az utóbbiak hegyek és sztyeppék mozgékony, energikus lakói.

Érdekes, hogy a Káma partjai is ugyanennek az elvnek vannak alárendelve: a bal part a női, eredendően komik és udmurtok lakták, a keleti a férfi, az oroszok előtt a voguloké és osztjákoké volt, akiket fokozatosan asszimiláltak a baskirok s a tatárok.

Mindebből következik a metafizikája magának Permnek is, amelynek a jellege nyilvánvalóan ellentmondásos. Már az megalapozza, hogy a Város és a Folyó összehasonlítható. A Káma és Perm ellenfelek (pontosabban: női ellenfelek). A Káma az állandóan hullámzó, könnyed, nyugodt Lélek, igazi örökös uralkodónő. Perm pedig, a Folyó szempontjából nézve, valami időleges, mesterséges, felsőbb parancsra létrehozott, idegen test, amely betegesen ingerli. Perm az a törtető, aki állandóan a Folyó hatalmát akarja elbitorolni és csak a pillanatnyi haszonról álmodik.

A Városnak és a Folyónak ezt a kibékíthetetlen ellentétét vette észre ösztönösen a fiatal Paszternak is, aki *A hajón* című versében ezt írta:

*Mint hajdankorból jövő ős rege,
mint hősének, éji nád fölött,
lámpafüzérek fürge gyöngye közt
fodrozódott a Káma Perm alatt.*

A Folyónak a Város csupán „lámpafüzérek fürge gyöngye közt” a fodrozódás, s a Városnak ezzel nincs mit kezdenie, még ha fallal rekeszti is el a Folyót. A Folyónak a Város csak ideiglenes kényelmetlenség, csak gyengélkedés, amely túlélhető, hogy *az ő kerengése szerint visszatérhessen*. Ami ami az embernek egy nap, az a Városnak egy pillanat. Ami pedig a Folyónak egy pillanat, az a Városnak egy hét is lehet, ha ugyan nem egy hónap. És ez az ellentét az örök, bölcs, epikus, hőséneki meg a kapkodó, ideiglenes, kicsinyes, egoista között, ami a kupeczek és csinovnyikok világát jellemzi, s ez az, ami Perm volt és maradt, már csaknem három emberi évszázad óta tart. A városnak ez az idő – holmi harminc év – a felnötté válás szakasza. A Folyónak pedig csupán egy szempillantás.

A Város és a városlakók jellegére ugyancsak erősen hatott a határ-állapotuk: hogy az osztjákok (Jang) és a finnek (Jin) földjei között vannak. Ráadásul a nőnemű Perm fekszik a Káma osztják, keleti, hímnemű partján, vagyis ugyan

hölgy az illető, de önfejtű, és rendelkezik bizonyos férfias tulajdonságokkal, amelyek különben keresztanyját, II. Katalint is jellemezték. A város jellege ezzel az ellentmondással együtt magának a helynek az ellentmondásait, meredek emelkedőit és elmocsarasodott völgyeit is magába fogadta. Perm valami nagy akaratú köztisztviselő, aki közben minden női gyengeséggel rendelkezik, pozitívokkal és negatívokkal. Néha a tunyaságig tehetetlen, passzív és kicsinyes. Aktivitása gyakran fölösleges kapkodásban nyilvánul meg. De mindezenközben Perm érzékeny, barátságos és érzelmes. Az esetek nagy részében (gyakran lát-szatra) a szegénylősségig szerény.

Őszintén szólva nem vezéregyéniség, számára az a természetesebb, ha árnyékban marad, ha végrehajt... Ám közben mindenki köteles, hogy rendületlenül érte lelkesüljön, őt dicsőítse. A közömbösséget nem bocsátja meg. Szükség esetén Perm azonban arra is képes, hogy kifogástalanul vezessen, s ezt nemegyszer tettekkkel bizonyította.

Minden egyében túl Perm még kupeckedő, mohó zsidárusnő is: a szikár Jekatyerinburgtól eltérően jócskán kitestesedett, megkaparintva minden közeli területet. Amelyeket amúgy nem képes igazán birtokba venni, ám... elkél az még a gazdaságban... Egyszer az asszonyt megpróbálták férfiruhába bújtatni, Molotovnak nevezték át, de sikertelenül. Ugyanezt tette Paszternak is, mikor Jurjatyinnak keresztelte el, megérezve jellemének ellentmondásait. Csakhogy Perm végső soron: női variáció Pétervár témájára, amely ugyanilyen mesterséges város, valakinek a felső akaratából hozták létre a mocsarakon, s állandóan kényelmetlenül érzi magát természetellenessége okán.

Permnek mindezen vonásai többé-kevésbé a lakosait is jellemzik, akiket, némi megszorítással, „a Város embereire” és „a Folyó embereire” lehet osztani. Egyesek egész életükben arra törekednek, hogy a Folyón túlra nézzenek, az ismeretlenbe, az időtlenbe, a mélységibe, mások pedig, hogy a mának éljenek, rutinból. Lényegüket tekintve azonban mindahányan a tehetetlenségig nyugodtak, lágyak, barátságosak és néha túlságosan szegénylősek. Bár időnként arra is hajlamosak, hogy váratlan, gyakran indokolatlan érzelmi kitörésekre és túltengő aktivitásra ragadtassák magukat.

2007

Szaklaimszori-Szjahl

Az Otortentől a fellegek útján,
 völgy-háromszögekben éjszakázva,
 fegyverhordó apródok kőfészkeibe
 (hegyhátak fekete vár-omladékaiba) ejtve
 eredeti héjam darabjait,
 az üdvözlet utolsó útján, a ludakén
 hagyom el az őszi szelek nomádjaitól
 elfeledett erődítmények övét.

A Tojás-Áldozat-Kövön elalva
 és föl sem ébredve többé, megyek föl
 a Szaklaimszori-Szjahl kőútján.

Valami remegés. Tán szél a hajamban? –
 eszement hegyi szél – egy sámánlélek –
 aszott fűben s szívemben, repedt kövekben,
 tán napfény-remegés a szememben
 a láthatár, e feneketlen mély seb
 visszfényével?

A kámai s kaszpi föld
 első sóhaja, óriás tölcser-nyiladékok
 első kilégzése délen, hegyek közt
 – enyhén elkenték az esők –, odalenn,
 mint finom faragás egy jáspiskövön,
 az örök mester ligatúrája:
 forrás, a Visera kezdete a hegy,
 egy rénszarvas-nyomos havas sziklatömb alól.

Valami remegés. Csak remegés vagyok.

Nyugat, észak felé a Varjúsziplák: Komiföld.
 Keletre a Csisztop, túl az Urálon szibériai
 lápok... Érzed, a tér hirtelen
 forogni kezd,

ismét te vagy a kerékagy...
 A csúcson pedig
 az emberi gőg ízetlensége vár,
 pompás, lapályra való monumentum
 „EURÓPA-ÁZSIA”

(mintha az, aki idetéved,
 nem tudná, hol van kelet, nyugat)...
 csakhogy ez apróság
 a túloldalán lévő utóirathoz képest:
 „Emlékül az utókornak Perm kormányzójától,
 Igumnovtól
 a 270 éves kormányzóság tiszteletére”

Adja Isten, hogy *ezt* ledöntsék a havak meg szelek
 s minden az ő *Remegés*hez térjen vissza
 a tér kerékagyának forgásában...

A remegés nő a lélek nyugalmaiban.
 A korong pedig az est felé csúszik.
 Ideje menni, lemenni, csak a mellem
 sziámi ikerként nőtt a csúcshoz,
 mintha
 mosttól egyek volnánk: fél lépés le,
 és sajtó fájdalom a szívemben, tüdőmben...
 Feladom, leülök, szusszanok s *újra*
 próbálok elmenni, lendülök *újra*,
 és *újra* nem bírok. Az árnyak nyúlnak
 tapogatózva minden menekülés-sarjból,
 másznak, nyüzsögnek és megszállják a völgyeket.
 Ideje futni, s nem bírok. Ezt hallom:
 „...*Ígérd meg, hogy a testedet itt hantoltatod el...*”
 Szavam adtam. Elengedett.

Mint fűszál ingadozom a szélben.
 A csúcson fölé a párában mosoly:
 együtt vagyunk.

1999

Rapszódia. Magyar kép...

Rapszódia. Magyar kép, ahol a hunyorító Liszt
ujjaival az elefántcsontot simogatja. A tegnap vásárolt kazetta.
Cigány az új éjszaka frakkjában, pávatollal...

Földműves bivallyal,
amint az utolsó pissenés gyönyörűségét veti... A klasszika klasszisa a klasszis
klasszikusai fölött!

Az összes többi már nem muzsika. Korántsem. Csak beverése a fáradt koponyába
a szögeknek, rozsdásaknak, mint az idő. Tolakodó meztelen ritmusok falsa rátapadt
fehérenművel. Ritmus. Ritmus és ritmus.

Rapszódia. Magyar kép, ahol a napbarnította Liszt szerepe szerint blattol,
marokszám hinti szét a tömegbe a kottafejeket... Az ősembereknek is csak
ritmusuk van,

és minél ősbibb, annál primitívebb. Ám mögötte a lélek archaikája, az agykérgen áttörő
gyökerek naiv és hamisítatlan lelke. A csodálkozás lelke, anélkül hogy tolamakodni,
tetszeni vágya... Régi apacs és cseroki hangfelvételek... A Tűz és a Víz songjai...
Vakantanka¹... A szabadság

repülése... Liszt zokog. A könnyei magyarul potyognak a rapszodiák cigány
billentyűire...

Rapszódia. Magyar képek... A teljes nyugalom napja, az első az idén. A
hajában főtt krumpli, az erjedt régi lekvár, petrezselyem, zeller és koriander
napja... A gyomorégésé. A kenyérmorzszáké és... a nyugalomé. A nyugodt
megnyugvás nyugalma... Liszt keményített csipkés ingmellben kereng a zongora-
verbunkosban... A feleségem a gyerekekkel tegnap falura utazott. Egy hónapra.
Gyümölcsöt eszik. Kútvizet iszik. A lócáról nézi a Klinovaja-csúcsot. A fiam a
paradicsomos fóliasátor
mellett borsót ropogtat. A Szülva fölé nyúló kertek... Az Allegróban... vágta
lendülnek a hangok-hangjegyek, mint magok koppannak az ablakpárkányon...
Tagbaszakadt lovas teringgettézzve kezdi hajtani a teheneket a rétről hazafelé,
fejésre...

A sötétség lopja az olvasás nappalát Yatesről és Beckettről, meg a Joyce-féle Circéről.
Az óra belefáradt a ketyegésbe. Mindjárt éjfél...

Liszt a Kiskunságra hajtja nyáját, végig a pusztán, oda, amiről Makar² álmodni se
mert...

az Örök Életbe...

„Örök Élet” – értelmetlen szókapcsolat.

Abszurd... Hisz az „élet”

¹ Mitikus erő a dakota indiánok hitvilágában

² Utalás a *Куда и Макара телят не гонял* orosz közmondásra. A szó szerinti fordítás: 'Ahová még Makar sem hajtotta a borjakat'; jelentése, használati köre kb. a magyar az Isten háta mögött kifejezésnek felel meg.

és az „örökkévalóság”

kibékíthetetlen ellentmondás: az életben bennfoglaltatik a Halál... a halál léte... magában hordja... A kezdetben ott a vég... Az élet hever az idő szelvényén és hallgatja, mondjuk, Lisztet. Ez, csak és kizárólag ez az idő: egy darabokra bontott szakasz valaminek a kezdete és vége között... Itt és ott... kettősség... Kétarcúság... A „től-ig” mozgás...

Az Örökkévalóságot pedig teljességgel tagadja, önmagával keresztülhúzza az idő a maga egyezményességével.

Idő nincs. Pillanat van, a végtelenségig széthúzva. Az abszolút oszthatatlan. Az egész.

A teljes nyugalom állapota. A mozdulatlanság. Liszt minden hangja, minden futama egyetlen grandiózus akkordba összerakva...

Csakhogy ez a racionális materialista eszmefutama, profán logika... Hiszen az „Örök Élet”

az egyike azon fogalmaknak, paradoxonoknak, kínai tanmeséknek, amelyek szétrobbantják az ember fejét... fölösleges fejét... azzal a pillanatnyi érzettel-felismeréssel, amely ennek a kettősnek a szünetében-közében van... Az individuális, az ideiglenes, a korlátozott a fejjel együtt robban, eltűnése közben behatol az abszolútba, egyesül vele. Ám eközben az első megsemmisül a második által, amely az első... Liszt, jó barátom, összegömbölyödve elaludt a magnószalagból horgolt kis szőnyegen ... Véget ért még egy nap, anélkül hogy örökkévalósággá vált volna... (vagy az örökkévalóságban feloldódva?)... Holnap pedig 5:20-kor kelés. A megunt munka.

Semmi kedvem...

Ó jaj, a sors kopogtat, mint a házakon túl a vonat, amelyben titkon Kim Dzsongil³ utazik...

2001. 08. 05.

³ A vers írásakor Észak-Korea Oroszországon titokban átutazó diktátora

Nézem a csúcsokat

Nézem a város örök topolyáinak téli nap süttötte csúcsait;
a fényzilánkok párkányról lefelé növvő játékát a jeges koronában,
az imádságos eget
a nyírfák reá emelt, könyörgő szemét – mindent látó szemét –
extázisában letört ágait...
Úgy, ahogy én látom, nem láthatja többé senki.

Eszembe jut a Vizsaj menti vogul vadász, Danyila Bahtyejarov mondata:
„Minden manysi férfi sámán.”

Ám ki vagyok én, ki ez ugor földön születtem,
kik voltak az előttem járók?
Vérük ezektől a domboktól és erdőktől való-e?
A nyelv változik, eltűnik; a néptudat változik, eltűnik;
a vér megmarad mint tudat alatti önérzékelésünk
e világban, ezen a földön, amelyből származik.
Születésem jogán én e hegyek és fák folytatása vagyok.
Ezeket a földmélyi rezgéseket szívтам magamba,
e kövek és patakok sugárzását,
a földi térség ezen pontjának lüktetését.
Bennem a kötés, mely összefogja a különféle végeket.

És ebben a világban eszmélek magamra, ugyanúgy
látom őt, mint az asszimilált őslakos,
az Urál hegység
eltűnt lovas-vadász kultúrájának képviselője,
ebben áll sajátosságom.

És legyen: nem nyelvem, nem okmányom, nem vérem szerint,
de *egyneműségem* szerint (a *nemzés* szóval rokon)
most én ama elpusztított kultúrának a folytatása vagyok.

Minden manysi férfi sámán.

Nem, a mai értelemben persze nem vagyok se vogul, sem osztják,
sőt a középkoriban sem, hanem az Urál küldötte –
Jalping-Nyor-Ojkaé, a Szent Öregé,
e vidék Őrzőjé s Védelmezőjéé.

Minden manysi férfi sámán.

S ez nem azt jelenti: primitív őskori pogány,
aki kiagyalt istenkéket és durván faragott bálványokat imád.
Hanem azt, aki árnyaltan érzi ezt a *születése jogán saját* földjét,
minden jelét, azt, aki egyé olvadt vele, a része annak, az pedig neki.
Hiszen épp általa fog fel minden mást,
általa keresi az utat fölfelé és befelé.

Minden manysi férfi sámán. És ez meredek.

2001. 01–2011. 10.

Janij Kelb (XV. sz.)

*Csattog a szélben a reklám lapja...
A medve felmászik a csúcsra...
Az Egészségügyi Minisztérium figyelmeztet...*

Válaszcsapás.

Vártuk.
Készültünk rá, nem hittük,
hogy a történelem már kimondta ítéletét,
hogy négyszáz év lassú visszavonulás
vár ránk az Urál-Kövön túlra...
Lépésről lépésre.
S a Kövön is túl, a Folyamhoz,
amelybe belefűl Aranyasszonyunk;

hogy a *maradó többségre*
folyamatos elvesztése vár
nyelvnek, emlékezetnek, bölcsességnek,
amely a medvemancs karmában rejlik,
mit a Felhőlovas ajándékozott,
a hang bölcsességének...

Ám mi semmiben nem vétettünk
Isteneink ellen.
Egyszerűen árnyakká váltunk,
haláltáncukat folytatókká
s csatájuk pantomimjét csöndes homokpadon,
mint egybeolvadt
szúnyogoszlop és szivárvány...

...s a történelmi zsákutcába űzött
távozó kisebbség
folyamatosan elveszíti
ősei arculatát, életörömét,
az érzést, ahogy röppen a nyíl,
röppen a pusztai lovak fröccsentette víz
a rózsaszín nap alatt...

...a lovaknak szarvai nőnek...
ám ti is, előbb vagy utóbb, minkké váltok.
Azzal váltok minkké, hogy legyőztetek.
Árnyaink nem a neveinket adják nektek,
de sóhajainkat, égre tekintésünk színeit,
amely ettől tükröződni kezd

és átszúrja lelketek
halhólyagjait...

*Csicseregnek a napon az utolsó cinegék...
Pórázról ugatják a járókelőket a kutyák,
sétára húzzák a hajnalt...
Tiszta nap lesz,
s felhők is csak akkor születnek,
mikor pöfögnek gyáraitok,
az erdő-krematóriumok...*

Mi meg várjuk a válaszcspást.

És ez így megy már *Hat Évszázada*,
s eltart még *Négy Évszázadig*,
de már más földön:
a Fekete Hasadékon túl...

Ám mi nem vétettünk isteneink ellen,
egyszerűen csak nem bírtuk *elviselni*,
gyermekeinket éjszakánként
vaspikkelyes, szakállas,
sápadt harcosokkal ijesztgettük,
kik a ködök
és árulók nyomában
jelentek meg titkos ösvényeken...
A ködök gyermekei...
Égő falvaink... Az elfogott barmok
s asszonyok...
Asszonyaink...

Hittünk még elhasználatlan erőnkben.
Büszkeség, sértettség, vitézség
szülte válaszcspásunkat.

És égtek a várak... A kegyetlen vajdák feje
trófeaként ékítette kopjainkat.

Mostanra erőink megcsappantak.
A gyöngeség, tehetetlenség varjai
lebegnek házaink fölött
(hat évszázadnyi háború nyomot kell hagyjon
mohán is, hókérgeren is)...

A válaszcspás a fejünket célozza.
Várjuk...
Itt a nyírfá hídnál,

a fekete patak felett,
amelyet partközelen bebőrözött a reggeli jég...

Az íjak felajzva,
pengecsúcsok és -élek kifelve,
seholy rozsdapötty,
a lószerszám rendben.
Itt vannak mind a nyugati nemzetségek.
Mind, egy emberként.

A maradék visszavonul testvéreinkhez a Kőhegyen túlra,
de az már nélkülem lesz:
az ellenség ölelése forróbb, mint a baráté.
A folyó mélyén már készen a hely,
két hely... Az ifjú orosz fejedelmi sarj
ezt még nem tudja, bosszú nyálát
fröcsögi vérbe fagyott apjáért.
Mikor megérezem, hogy betörte fejem,
magammal húzom a folyóba,
hogyminden reggel, napkelte előtt ezt
újra meg újra megtegyük...

Dübörögnek a dobok. Nyihognak a lovak.
Sors-játék.
Minden elrendeltetett.

Ezt fogja sugallni a Túlvilágon az orosz expanzióknak ellenálló manysi fejedelem, Janij Kelb az új manysi epikus hősnak, aki a maga dolgában tévedt arra. És ezzel mintegy megtörténik a talizmán-amulett átadása annak a népnek, amelyik a tajga mélyére szorult, kihalásra, elkorcsosulásra, asszimilációra ítéltetett. Annak a népnek, amely hajdanán az Északi-, a Középső- és a Déli-Urál gazdája volt.

2001. 03. 24.

Mi a teendő?

Legfontosabb teendők
a magyar nyelv művelés, nyelvstratégia terén

**Az Anyanyelvápolók Szövetsége
és a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport javaslatai**

A kormány felkérésére 2012-ben felmérés készül a magyar nyelv állapotáról, valamint javaslatokat várnak a magyar nyelvvel kapcsolatos teendőkről (stratégiáról). A Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport 2000 óta foglalkozik a kérdéssel. Kutatásaik, felméréseik tapasztalatait, javaslataikat ekképp foglalták össze. Mivel a Napút Szótár rovata évek óta foglalkozik nyelvi ismeretterjesztéssel, valamint anyanyelvi pályázatok meghirdetésével, indokolt az áttekintés közzététele.

Közművelődés, média. A közművelődés keretében folytatott anyanyelv-ápolás minél hatékonyabbá tétele; a rádióban vagy egyéb hírközegekben való műsorokkal, anyanyelvünkkel foglalkozó cikkekkel, nyelvi rovatokkal, könyvekkel, anyanyelvápoló, nyelv művelő folyóiratokkal, amilyen az Anyanyelvápolók Szövetségének 34 éves lapja, az Édes Anyanyelvünk, vagy a Magyar Nyelvőr, amely hasonló célú, de elsősorban a tudományok művelőihez szól; vagy a Magyar Orvosi Nyelv, amely egy szaktudomány nyelvvel foglalkozik stb. A közszolgálati rádióban és televízióban is fontos lenne a rendszeres anyanyelv-ápolás: elvárásként a rendszeresen megszólalókkal szemben, és vonzó ismeretterjesztő műsorokkal a hallgatók, nézők számára.

Ismeretterjesztés. Az anyanyelvi és ezen keresztül az általános mű-

veltség terjesztése, korszerűsítése, korszerű ismeretterjesztés; leginkább igényes ismeretterjesztő előadásokkal, műsorokkal. Ezeknek jó alkalma pl. A *magyar nyelv hete* című, már mozgalomnak tekinthető rendezvénysorozat, amelyet a TIT kezdeményezett 1967-ben, s amely mindmáig él. Az országgyűlési határozattal törvényesített ünnep, a magyar nyelv napja is kiváló alkalma s színtere lehet efféle műveltségfejlesztő rendezvényeknek, gondolkodásra serkentő s szoktató előadásoknak, kerekasztal-beszélgetéseknek.

Közoktatás, anyanyelvi versenyek. Az oktatási intézmények nyelvi nevelő munkájának elmélyítését szolgálják. Napjainkban az iskolának nemegyszer a család szerepét is át kell vennie. Az Anyanyelvápolók Szövetsége számos már bejáratott, nagy hagyományú verseny, anyanyelvi tábor és egyéb esemény, rendezvény szervezésével vagy támogatásával igyekszik segíteni a pedagógusok munkáját; az elkötelezett magyartanárokat, akik ezeken a rendezvényeken majdnem mindig a legnehezebb feladatokat látják el, többnyire társadalmi munkában. Pl. *Édes anyanyelvünk* országos nyelvhasználati verseny, a *Szép magyar beszéd* országos Kazinczy-verseny, A „Beszélni nehéz” mozgalom körvezetőinek tábora, a Kossuth-szónokverseny és retorikai konferencia, a győri nem-

zetközi anyanyelvi tábor, az általános iskolások Kazinczy-versenye, és még számos hasonló rendezvény, amely magyarországi és határainkon túli fiatalok tízezreit, talán százezreit vonja bűvkörébe, záloga és egyúttal biztosítéka annak, hogy a következő nemzedéknek is lesznek olyan elkötelezett magyartanárai, mint azok, akik most övelük igyekeznek minél jobban megismertetni és megszerettetni anyanyelvüket. Legfőképpen ezért tartjuk elengedhetetlenül szükségesnek ezeket a rendezvényeket, s ezért fordítjuk leginkább ezekre azt a támogatást, amelyet a mindenkori kulturális tárcától kérünk, és eddig kaptunk is.

Anyanyelvi pályázatok. Nemzeti és nyelvi hagyományaink megőrzésére, ápolására, s ezzel együtt anyanyelvi és nemzettudatunk megerősítésére különösen nagy szükség van. Nem az idegen hatások elleni küzdelem a cél, hiszen ami új, de hasznos, azt el kell fogadnunk, hanem a hazait kell megőrizni, megvédeni, sőt nyelvünket fejleszteni! Tudatosítani mindenkiben, hogy az a közlési eszköz, amellyel adott korok nemzedékei a mindenkori jelenben élnek, bármennyire becses is számukra, nem csupán a sajátjuk, s még kevésbé az ő találmányuk, hanem örökségként kapják elődeik végtelen sorától, akik spontánul vagy tudatosan, de tettek már egyet s mászt a megőrzéséért. Az Anyanyelvápolók Szövetsége 1999 óta ennek tudatában hirdet meg olyan nyelvi pályázatokat a kulturális tárcával közösen, amelyek anyanyelvi örökségünk feltárására, felszínre hozására irányulnak. Ezeknek a pályázatoknak az eredménye minden elismerést megérdemel. Annak a tizenkét kötetnek a hatása, amelyet a pályázatok anyagából eddig megjelentettünk s eljuttattunk azokhoz, akik leginkább hasznosítani tudják, szinte

felbecsülhetetlenül nagy. Nem véletlen, hogy más, szintén európai uniós nemzetek – finnek, írek, spanyolok stb. – hasonlóképpen nagyobb gondot fordítanak nemzeti és nyelvi múltjuk megőrzésére, mint korábban. A nyelv, amellyel hogy remekül szolgál bennünket, a múltunknak is tükre, hordozója.

Magyar nyelvstratégiai intézmény létrehozása. A magyar nyelv jelenével és jövőjével kapcsolatban a legfontosabb feladat egy hivatalos nyelvművelő intézmény létrehozása. Ez az intézmény kapcsolatot teremtené az állami, a tudományos és a civil szervezetek között, és tudományosan megalapozott, hasznos, közérdekű nyelvi tevékenységet folytatna. Megnevezése, helyszíne: Magyar Nyelv Tanácsa (Magyar Nyelvstratégiai Központ/Intézet/Bizottság) Budapest/Széphalom (A Magyar Nyelv Múzeuma).

Indoklás: Magyarországon nem folyik szervezett nyelvművelő, nyelvfejlesztő tevékenység. Az 1990-es években a tudományban kibontakozott nyelvművelés-ellenesség gyakorlatilag felszámolta ezt a tevékenységet. Az Alaptörvényből következően, a kormány felkérésére szükséges a mai magyar nyelv állapotának folyamatos vizsgálata, s ennek nyomán intézkedési terv készítése. Új, független keretek között kell megteremteni egy modern, szervezett nyelvművelő-nyelvfejlesztő intézményt, különösen a következő – ma ellátatlan – feladatok végzésére (hasonló intézmény több országban működik, pl. Franciaország, Finnország):

– a magyar nyelv állapotának folyamatos figyelése, dokumentálása, erről beszámoló a kormánynak, országgyűlésnek (ötévente *Jelentés a magyar nyelvről* címmel tudományos-ismeretterjesztő tanulmánygyűj-

temény kiadása; már megjelent két kötet: 2005, 2010);

- a magyar szórványok, határon túli magyar nyelvváltozatok helyzetének vizsgálata;

- gyakorlati, hasznos tanácsadás mindennapi nyelvi, helyesírási (valamint cég-, szervezet- és személynévadási) kérdésekben (intézményeknek, médiának, magánembereknek – telefonon, e-mailen);

- folyamatos szógyarapító, szómagyarító tevékenység (évente kiadott szólistákkal);

- a különböző szaknyelvek (terminológiák) tudatos fejlesztése;

- az informatikai (technokulturális) világ nyelvi hatásainak folyamatos figyelemmel kísérése, pedagógiájának kialakítása;

- nyelvi szakértői tevékenység (államapparátusnak, ügyészségnek, bíróságnak, cégeknek);

- a közmédia nyelvének elemzése, irányelvek megfogalmazása (nyelvi bizottság);

- tudományos-ismeretterjesztő munka (iskolai és egyéb előadások, programok, kiadványok, honlapok, pl. www.szomagyarito.hu, www.manyszi.hu, www.e-nyelvmagazin.hu);

- nyelvi művelődési programok, pl. a magyar nyelv hetének (április), az anyanyelvi juniálisnak (jún.) és a magyar nyelv napjának (nov. 13.)

megrendezése, ehhez szakanyagok készítése;

- a 2001. évi reklámyelv-törvényvel kapcsolatos állásfoglalások készítése;

- a jogi-hivatalos-állami nyelv közérthetővé tételével kapcsolatos tevékenység („nyelvi ombudsman”);

- a helyesírás állapotának folyamatos figyelemmel kísérése, új szavak helyesírásával kapcsolatos állásfoglalás;

- együttműködés tudományos és társadalmi szervezetekkel (határon túli akadémiai nyelvi irodák, anyanyelvi egyesületek stb.);

- a nyelvészeti muzeológia kialakítása és szervezése (jeles nyelvészek, a nyelvújítás hagyatékának, emlékének gondozása);

- szótártani, szótárkiadási program.

Az új nyelvstratégiai intézmény szoros együttműködésben dolgozna az MTA-val, MMA-val, egyetemekkel, főiskolákkal, A Magyar Nyelv Múzeumával, a Tinta Könyvkiadóval, valamint a legfontosabb anyanyelvi szervezetekkel: az Anyanyelvpolók Szövetségével, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társaságával, a Kazinczy Társasággal.

A tanács szakmai vezetőből és négy-öt fő nyelvész munkatársból áll.

Összeállította: Balázs Géza

Nyelvstratégiai feladatok

Általános gondolatok. A nyelv változásában és változataiban él. Tehát nem a nyelvi változások, nem a magyar nyelv kihalása miatt kell félni, hanem inkább amiatt, hogy kiszorul bizonyos nyelvhasználati színterekről, bizonyos funkciókból. Minden attól él és attól működik, hogy használják és gyakorolják. Általános kíváncsi: a nyelv által is létrejövő kommunikáció ne legyen a félreértések forrása, és főleg ne lehessen a kirekesztés alapja.

Problémafelvetések, célkitűzések, feladatok

1. A nemzeti és etnikai kisebbségek, illetve a vakok és gyengén látók, valamint a siketek nyelvhasználatának törvényi és gyakorlati támogatása, az ún. nyelvi diszkrimináció megszüntetése (pl. a jelnyelv egyenjogúságának teljes körű biztosítása; intézkedések és javaslatok, amelyek a kisebbségi nyelvek védelmét és oktatását segítik elő). Mindebbe természetesen beletartozik a kisebbségi nyelvek védelme és oktatása. Célul tűzhető ki a határon túli magyar nyelvváltozatok megismertetése a magyarországiakkal és egymással pl. egy szótár keretében vagy az ottani nyelvi irodákkal való kapcsolattartással.

2. Egyes szaknyelvek magyarosítása meglévő vagy kifejezetten erre a célra létesítendő terminológiai tanácsok bevonásával. Ide tartozik a szaknyelvek szabványosításának, ügye, különös tekintettel a határon túli magyar szakemberekre (pl. Termini kutatóhálózat, www.nytud.hu).

3. A nyelvi tolerancia hatékonyabb elsajátíttatása főleg a nem sztenderd nyelvváltozatok iránt. Tehát nem büntetni kell a gyereket azért, mert formális szituációban informálisan nyilvánul meg, hanem meg kell tanítani a regisztrált változatra. Tompítani, majd el kell tüntetni a nyelvjárási beszédmód megbélyegzettségét. Ki kell emelni a nyelvi sokszínűséget, javasolni, hogy a televíziók és rádiók alkalmazzanak nyelvjárási beszélőket az országos adókon is, de legfőképpen a regionális csatornákon.

4. Az iskolai oktatásban sok, vitatható kategóriával operáló alaktani-mondattani elemzések helyett szükség van több fogalmazási és szövegértési gyakorlatra, nyelvi illetanra és beszédművelésre, amelyek többek között a korlátozott nyelvi kód megszüntetését, a sekélyes aktív szókincs bővítését, a szegényes és nem hatékony kommunikáció miatt nyelvi hátrányos helyzetben lévők felzárkóztatását célozza. Ez egyúttal a nyelvi esélyegyenlőség megteremtését is jelenti. A gyerekeknek meg kell tanítani azt, hogy mikor, hol hogyan illik beszélni, vagyis tudatosítani kell bennük a nyelvi változatok egymás mellett élését és használatát. A leíró nyelvtan továbbra is kellő hangsúllyal szerepeljen az oktatásban, mert hiányos grammatikai ismeretekkel nem lehet idegen nyelveket tanítani, azonban az arányait módosítani kell. (Ma már csak két kötelező érettségi tétel van leíró nyelvtanból.) Ugyanakkor nem jelenthető ki az, hogy a magyar leíró nyelvtan tanulására csak az idegen nyelv elsajátításának a megkönnyítése céljából van szükség, nem beszélhetünk itt sem fölöslegesen megtanulandó ismeretekről, mint ahogy a logaritmusszámítást sem tekintjük annak a matematikában, annak ellenére, hogy a mindennapi gyakorlati életben alig van rá szükség. Nyilván nem kell huszonötféle határozót megtanulni, viszont el kell gondolkodni azon, hogy mi hagyható ki. Az is egyértelmű, hogy az idegen nyelvű mondatszerkezetek logikáját igencsak nehéz magyar mondatelemzések nélkül megérteni. A magyar nyelv oktatásának előnyben részesítése az iskolai óraszámokban is meg kellene hogy jelenjen. Egy középiskolás diáknak heti 5 angol-, 3 német- és 1 magyarnyelv-órása van. (Ennek ellenére idegennyelv-tudásunkkal nem nagyon dicsekedhetünk.) Ugyanakkor általánosan elmondható, hogy a magyaróra egyenlő az irodalommal. (Hogy ne maradjanak el a nyelvtanórák, más tanár tanítsa a nyelvtant és az irodalmat!) A diákok általában az irodalomfogalmazásra kapnak nyelvtanjegyet. Szükség volna emelt szintű magyaroktatás, magyar tagozat bevezetésére a középiskolában. A tehetség-

gondozás kiteljesedhetne az országos középiskolai tanulmányi versenyen való részvételben, majd később folytatódhatna a felsőoktatásban az országos tudományos diákköri mozgalomban. Nagyon fontos a helyesírás szinteződésének a tudatosítása (iskolai, magyartanári, korrektori, szakmai). Mindehhez hozzátartozik a fiatalság nyelvi nevelése a nyelv mint a lélek és a gondolat tükré program jegyében. A diákok számára az archaikus szóalakok gondot okoznak, például egy Jókai-elemzésnél több órán keresztül csak a szavak jelentését kell magyarázni. Ki kellene dolgozni a megoldásra valamilyen stratégiát.

5. Feladat az általános és középiskolai tankönyvek nyelvi szempontú átdolgozása, lektorálása és a tanulók nyelvhasználatához, nyelvi tudásához való igazítása is. Nemcsak az idegen és szakkifejezések használatának szükségességét célszerű vizsgálni, hanem a mondatszerkesztést is többek között (pl. négynél több bővítmény kapcsolása egy alaptaghoz a szó szerkezetláncban).

6. Célszerű lenne a televíziózáshoz köthető fordításoknak is nagyobb figyelmet szentelni, ezeknek a minőségét ellenőrizni, az igényes fordítások létrejöttét segíteni, akár pályázatok vagy oktatás segítségével.

7. Több, elérhetőbb, gyorsabb nyelvi ismeretterjesztés, nyelvi tanácsadás (pl. www.manyszi.hu).

8. Nagyobb fokú integráció az idegen nyelvi tananyaggal.

9. A jogszabályok és közérdekű közlemények nyelvezetének javítása. A jogi és hivatali nyelv átalakítása, modernizálása, „felhasználóbaráttá tétele”. (Nehéz megérteni az adóügyi vagy más hivatali szabályzatok nyelvezetét és kitölteni a megfelelő űrlapokat.)

10. Azoknak az újságoknak, folyóiratoknak, kiadóknak a támogatása, amelyek korrektorokat is alkalmaznak.

11. A laikus nyelv művelők nézeteinek átalakítása és a magyartanárok, tanítók és óvodapedagógusok továbbképzése a nyelvi babonák megszüntetése érdekében. Fel kell hívni a figyelmet azokra a tévhitekre és mítoszokra, amelyek azt hirdetik, hogy a magyar nyelv nagy bajban van. Ezeket ki kell gyomlálni a tankönyvekből. (Ez csak abban az esetben lenne igaz, ha nem lenne beszélő-közössége és önálló állama a magyar nyelvnek.)

12. A médiában működő, létező anyanyelvi műsorok megtartása, fejlesztése, új ismeretterjesztő műsorok indítása (pergősebben, sokkal fiatalosabban). Nyitás a kereskedelmi médiumok felé, az anyanyelvvvel foglalkozó adások ne legyenek a közszolgálati adók „privilegiumai”. Egy jó értelemben vett anyanyelvi show-műsor megszerkesztése német mintára.

13. Az anyanyelvi szervezetek összefogása. Közös programok megvalósítása, utánpótlás-nevelés. Anyanyelvi szervezetek párbeszéde más intézményekkel, kulturális szervezetekkel, pl. könyvtárakkal, múzeumokkal. A civil szektor bevonásának fontossága: támogatni kell a nyelvstratégia céljainak megvalósulását elősegítő, alulról szerveződő kezdeményezéseket. Ebben nagy szerepet kaphatna a nyelvi tanácsadás mellett a nyelvi nevelés. Vagyis annak tisztázását például, hogy mit is jelent az, hogy helyes, helytelen? Milyen szempontok alapján lehet megkülönböztetni ezeket? A nyelvi tanácsadásban, amennyiben ez lehetséges, fokozottan érvényesíteni kellene a megengedő szemléletet.

14. Figyelni kell a visszajelzéseket, kiemelten a professzionális nyelvhasználók részéről érkezőket (nyelvészek, fordítók, újságírók, írók, szerkesztők,

fogalmazók, terminológusok stb.). A konstruktív javaslatokat be kell építeni a nyelvstratégiába.

15. Az EU nyelvi környezetének és a globális nyelvi hatásoknak a folyamatos követése.

16. Az idegen szavak magyarosítása és azok terjesztése (www.szomagyarito.hu). Általában a folyamat az, hogy az új jelenség az idegen névvel válik ismertté, és a magyarosított változat már később jelenik meg. Szorosabbra kell fűzni a kapcsolatot a szakmák és a magyarosítási szándék között, hogy a bevezetni szánt jelenség, tárgy stb. megjelenésével együtt a magyar megnevezés is kialakuljon, és már így terjedjen el. Ugyanakkor a szaknyelvi helyesírásokat ki kellene dolgozni, mert a legtöbb szakmának még nincs ilyen szabályozása.

17. Alakuljon meg egy nyelvstratégiai intézmény, pl. Magyar Nyelvi Tanács, amely irányadó lehet a nyelvművelés kidolgozandó stratégiájában. Iránymutatásul szolgálna, és bizonyos területeken szükség esetén jó értelemben vett hatóságként működne (pl. a cégnevekkel és azok helyesírásának a bejegyzéskor stb.).

Az összegzés a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport, valamint a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda tagjainak a javaslatai alapján készült el: Horváth Péter, Biró János, Pölcz Ádám, Hugyecz Enikő, Vasné Tóth Kornélia, Bogár László, Takács Szilvia, Tóth Enikő, Dede Éva, Boldog Katalin, Bódi Zoltán, Langó Blanka, Terjéki Tamás, Kozma Judit, Gajdó Rita, Sebestény-Tóth Orsolya, Vid Gabriella.

Összeállította: *Minya Károly*

A magyar nyelvstratégia megalapozását jelentő legfontosabb munkák

Grétsy László szerk.: *Mai magyar nyelvünk*, Akadémiai, 1976

Kovalovszky Miklós és Grétsy László szerk.: *Nyelvművelő kézikönyv I-II.*, Akadémiai, 1980, 1985

Balázs Géza: *Magyar nyelvstratégia*, MTA, Budapest, 2001

Zimányi Árpád: *Nyelvhelyesség*, Linceum, Eger, 2001 (harmadik kiadás)

Balázs Géza: *Magyar nyelvhelyességi lexikon*, Corvina, Budapest, 2001, 2002

Minya Károly: *Mai magyar nyelvújítás*, Tinta, Budapest, 2003

Balázs Géza szerk.: *A magyar nyelvi kultúra jelene és jövője I-II.*, MTA, Budapest, 2004

Balázs Géza: „A magyar nyelv elé mozdításáról...” *Vitairat a nyelvművelésért*, Akadémiai, Budapest, 2005

Balázs Géza szerk.: *Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005)*, Akadémiai, Budapest, 2005

Grétsy László és Kemény Gábor szerk.: *Nyelvművelő kéziszótár*, Tinta, 2006 (második kiadás)

Balázs Géza és Zimányi Árpád szerk.: *Magyar nyelvhasználati szótár*, Pauz-Westermann, Celldömölk, 2007

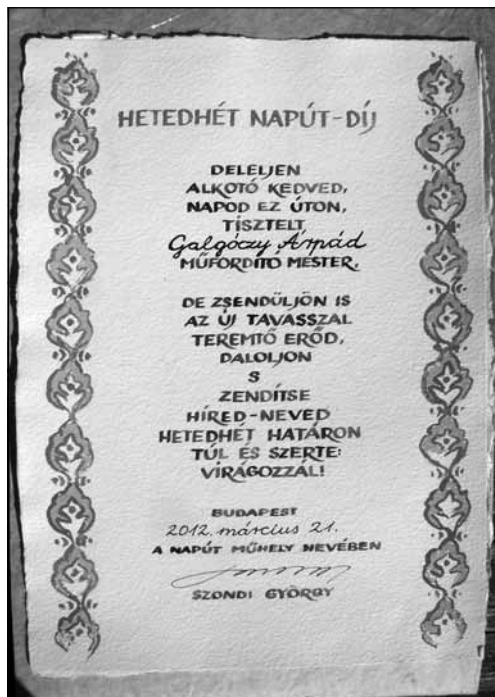
Balázs Géza és Dede Éva szerk.: *Európai nyelvművelés. Az európai nyelvi kultúra múltja, jelene és jövője*, Inter Kht.–PRAE. HU, Budapest, 2008

Balázs Géza és Dede Éva szerk.: *Európai helyesírások*, Inter Kht.–PRAE.HU, Budapest, 2009

Balázs Géza szerk.: *Jelentés a magyar nyelvről (2006-2010) + Új magyar szavak szótára*, Inter, MSZT, Budapest, 2010

Laudáció Galgóczy Árpádról

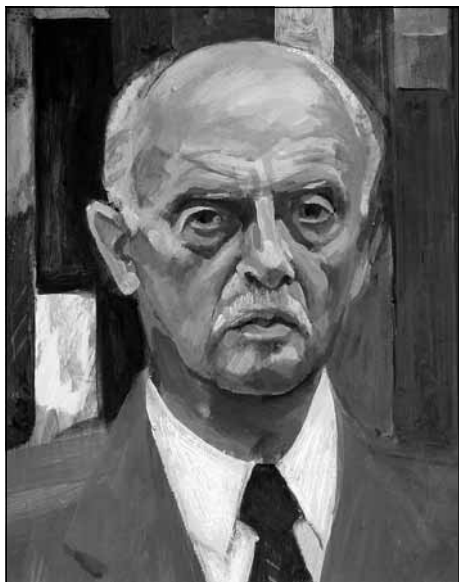
Ünnepélyes alkalmakkor bizvást elmondható, hogy Galgóczy Árpád különleges ember – aki olyan sorsot és tartást tudhat magáénak, mint az övé, kivételes megbecsülésre is igényt tarthat. Galgóczy megszenvedte a történelmet, kipróbálta a történelem által kínált vagy rákényszerített lehetőségek jó pár változatát – s végezetül, mikor a történelem felsőbb hatalmai hazaengedték, levonhatta sorsának, hányattatásainak következtetéseit, s megkezdhette és beteljesíthette alkotói indíttatásait is; s visszaadhatta a sorsnak és a történelemnek a maga sorsából levont tanulságokat. A nagy tanulság pedig, a most már hatalmas terjedelműre növekedett életmű tanúbizonyossága szerint, azt jelenti: a történelmi sors csapásaival szemben a kultúrának, az irodalomnak, a költészetnek hatalmas megtartó ereje van; továbbá azt jelenti: egy szörnyű társadalomnak mégoly kegyetlen elnyomó hatalma sem teszi érvénytelenné egy nagy nemzet nagy kultúrájának teljesítményét. Galgóczy, mikor kényszerűen, nem a maga jószántából megismerte az orosz kultúra magasságait és mélységeit, egyszerre élte meg a történelemnek kegyetlenségét és nagyszerűségét, s megfosztottságában is képes volt arra, hogy ajándékot kapjon és vegyen át; amint ő maga fogalmazta meg: ő az orosz kultúrától többet kapott ajándékba, mint amennyit a szovjet társadalom elvett tőle. Az ő sorsa és viszonya az orosz kultúrához alighanem azokkal a megrendítő sorokkal írható le a legárnyaltabban, melyeket ő fordított a száz évvel ezelőtt élt nagy orosz költőtől, Alekszander Bloktól:

Sóvárad Valéria munkája

Oroszthon – szfinksz. Gyászol vagy ünnepel,
 Koromsötét vérében ázva,
 Csak néz, csak néz, csak néz reád, figyel,
 Hol istenítve, hol gyalázva...
 Mert úgy, ahogy a mi vérünk szeret,
 Nem adatott szeretni néktek!
 Ti rég nem tudjátok – van szeretet,
 Amely, ha kell, megöl s megéget.

Galgóczy Árpád műfordító lett, s elképesztő teljesítménye még a nagyszerű és nagy igényű műfordítás-irodalomban is kiemelkedőnek tekinthető és tekinthető. Tudjuk, a modern magyar irodalom az utóbbi kétszáz évben folyamatosan táplálkozott a műfordításokból – Kazinczy óta a műfordítás, más nyelvű remekműveknek magyar tolmácsolása egyenrangúnak tekintendő az eredeti alkotással. Galgóczy a maga életművével csodálatos sorba illeszkedik bele, s méltó módon folytatja a nagy hagyományt: Kazinczy Ferenc, Arany János, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Szabó Lőrinc, Weöres Sándor fordítói teljesítménye mellett az ő korpusza is folyamatosan újraolvasandó maradandó értéke lesz irodalmunknak. Sőt: az ő teljesítményének van még egy nagy érdeme, mely hiánypótló és értékmódosító jellegéből fakad. Az orosz irodalom magyarországi ismertsége ugyanis a régiségben töredékesnek volt csak mondható, illetve a nagy regényekre, Tolsztoj és Dosztojevszkij olvasására szorítkozott – s az orosz költészetnek alig volt valamely magyar visszhangja (az *Anyegin* különleges ismertsége és százötven éve töretlen elterjedtsége szinte csodálatos kivételnek minősül!). S a szocialista kultúrpolitika is, mely pedig komoly propagandát fordított arra, hogy mindazt, amit a szovjet rendszer az orosz hagyományból elfogadhatónak vagy követendőnek ítélt, lefordíttassa, adós maradt azzal, hogy a fordításoknak, kivált ismét a lírai költészet terén, a minőségét is biztosítsa – rengeteg magyarra fordított szöveg jelent meg, nem kevés jeles szerzőt tolmácsoltak jobb sorsra érdemesebb magyar fordítók; ám az orosz nyelv és a kultúra hiányos ismerete olyan megjelenéseket eredményezett,

Ezüst György portréja Galgóczy Árpádról

melyek joggal maradtak jelentős magyar visszhang nélkül (az *Anyegin*nek Aprily Lajos által készített fordítása ismét kivételt jelent – nyilván egyébként az *Anyegin*-hagyomány mély magyar begyökerezettsége révén is). Galgóczy Árpád heroikus vállalkozása, mellyel nekiállt az orosz klasszikus költészet újrafordításának, épp ezáltal nyert megvilágosító értelmet: arról kellett meggyőzni a magyar irodalmi közvéleményt, hogy a gyenge fordításokból ismert (vagy nem ismert) orosz költészet igenis érdemes a mélyebb megismerésre. Galgóczy újratemtette Puskin és Lermontov világát magyar nyelven (külön elismeréssel kell említenünk az *Anyegin* és a *Rézlovás* bravúros megoldásait vagy Lermontov szenvedélyes romantikájának megelevenítését), s rengeteg olyan költőt is bemutatott,

akiket a szovjet propaganda nem támogatott vagy elhallgatott. Tulajdonképpen azt is mondhatnánk, a túlzás kockázatát is vállalva, hogy Galgóczy fordítói produkciója eredményeképpen az egész romantikáról mint irodalmi irányzatról alkotott elképzeléseink is el kellett hogy mozduljanak megrög-

zült helyükről: Galgóczy oly teremtő nyelvi erővel prezentálja az orosz lírát, amely erő – ha szabad abszurd feltételezéssel élnem – a hajdani magyar romantikus líra újraolvasásához is új impulzusokat ad.

Galgóczy tehetségének legimpozánsabb vonása alighanem a ráérzésnek, a beleérzésnek szinte tökéletes kifejezőkészsége: mint a zenész, aki hallás után játssza el a legnehezebb, legexkluzívabb

dallamfutamokat is, úgy képes ő arra, hogy imitálja az orosz lírának számtalan variációját, számtalan modulációját. A szenvedélyes odaadástól az individualista követelésig, a kontemplatív melankóliától az ironikus kétértelműségig mindenféle árnyalatot képes ő megjeleníteni és újrajátszani – a nyelvi és ritmikai formák mesteri és végtelenül hűséges imitálásával. Az ő megjelenítésében minden költő minden verse szinte más-más nyelven beszél – alighanem ez a műfordítói mesterségnek a legmagasabb foka. Ahogy a titokzatos szimbolista költő, Balmont fogalmazott a huszadik század legelején:

Rákosmente – Vigyázó Sándor Művelődési Ház,
2012. március 21.

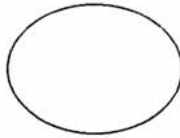
Mindegyikünk más-más nyelven beszél.
Te fáradt tél vagy, én – tavasz világa.
Én – dús bokor örökké ifju ága,
Te – sík fővény egy parton, mely nem él.
Csodálatos a zajgó tenger árja;
Sík végtelenje játszva sistereg,
S a part halott! Homokja zúg, zizeg,
Amint a hullámokkal száll vitába.
S én élek. Mindenütt a múlt mesél.
Varázslatos kert, illattal betelten.
Méh döngicsél. Olyan gazdag a lelkem!
Mindegyikünk más-más nyelven beszél.

Galgóczy műfordítói és emberi ars poeticájaként is értelmezhető ez a pár sor. „Mindegyikünk más-más nyelven beszél” – ez a sor magyarázható úgy is: a kultúrák is más-más nyelven beszélnek. Ki oroszul, ki magyarul – ám gazdag lélekkel megérthető, amit a múlt mesél, s az emberek, a kultúrák is, ha akarják, megérthetik egymást.

Margócsy István

6-----5

!65!

A Kertész, no nem a Mihály, az Imre,
nem vágyik rangra, címre -
szívünkben béke és tavasz van,
ha egy személyben vagyunk Kafka és Thomas Mann.

Happy Geburtstag to you,
happy szülinap to you,
happy birthday, Lieber Imre,
boldog Geburtstag to you!

6-----5

← A kiadmány hitelesség, sk::

ORBÁN OTTÓ
Bécsi út 88-90. IV. 139.
Budapest
H-1034

Göncz Árpád úrnak
a Magyar Köztársaság Elnökének

Budapest, 1991 február 21, este 10

Kedves Árpád!

Néztelek a Hírháttérben, és egyre azt gondoltam, szeretem az öreget...

Ölel

A levél használata:

Könnyen elérhető helyen tartsuk, s ha valamilyen nagy marha nagy marhaságot találna rólunk mondani, vegyük elő, ettől elmulik.

E számunk szerzői

- Antalfy Yvette-Hildegard** (1956) – kutató, újságíró, Budapest
- Árgyelán Erzsébet** (1954) – könyvtáros, Budapest
- Auth Szilvia** (1979) – szellemi szabadfoglalkozású, Budapest
- Bakos Ferenc** (1946) – író, Siófok
- Balázs Géza** (1959) – nyelvész, néprajzkutató, egyetemi tanár, Budapest
- Balla Zsuzsanna** (1962) – tanár, Tiszakécske
- Bárdos Attila** (1941) – matematikus, Budapest
- Benda Katalin** (1978) – APQP-koordinátor, Bölske
- Bessenyei Judit** (1963) – gyógyszerész, Pécs
- Bibor István** (1950) – gyógyszerész, Balatonalmádi
- Biró József** (1951) – költő, performer, Budapest
- Botos Ferenc** (1949) – középiskolai tanár, Budapest
- Bozsoky Erika** (1967) – édesanya, Kémence
- Böjthe Pál** (1969) – állatorvos, Kolozsvár (Románia)
- Börzsök Mária** író, költő, publicista, Budapest
- Börzsönyi Erika** (1954) – költő, könyvtáros, Budapest
- Bősze Éva** (1941) – költő, könyvtáros-tanár, Kőszeg
- Csata Ernő** (1952) – mérnök, költő, Marosvásárhely (Románia)
- Demeter Mária** (1949) – nyugdíjas titkárnő, Sepsiszentgyörgy (Románia)
- Dienes István** (1947) – költő (Románia)
- Doma-Mikó István** (1951) – királyi udvari festőművész, újságíró, Tokió (Japán)
- Domonkos Marcell** (1982) – haiku-író, Celldömök
- Doncsev Toso** (1944) – író, műfordító, szociológus, Budapest
- Ezüst György** (1935) – festőművész, Budapest
- Farkas Balázs** (1987) – író, könyvtáros, Budapest
- Fazekas István** (1967) – költő, műfordító, Százhalombatta
- Ferencz Evelin** (1994) – tanuló, Szigethalom
- Ferencz Győző** (1937) – nyugdíjas újságíró, Zalaegerszeg
- Fer-Kai** (1958) – szerkesztő, Budapest
- Fodor Ákos** (1945) – költő, műfordító, Budapest
- Földeáki-Horváth Anna** (1952) – fordító, tolmács, Budapest
- Góczán Bettina** (1978) – tanár, Pomáz
- György Emőke** (1984) – Lövete (Románia)
- Habos László** (1963) – gyermekgondozó, Érd
- Halászi Aladár** (1940) – középiskolai tanár, Tiszaújváros
- Halmai Tamás** (1975) – irodalmár, Pécs
- Harcos Katalin** (1956) – tanácsadó, Keszthely
- Hegedűs András** (1984) – egyetemi hallgató, Pécs
- Hegedűs Imre János volt** (1941) – író, irodalomtörténész, Budapest
- Héricsz Patrik** (1992) – színésznövendék, Budapest
- Hétvári Andrea** (1975) – költő, író, könyvtáros-tanár, Budapest
- Horváth Ödön** (1938) – költő, műfordító, Kismaros
- Horváthné Gergely Edit** (1976) – középiskolai tanár, Budapest
- Jahoda Sándor** (1976) – költő, Budapest
- Jónai Zs. Balázs** (1989) – diák, amatőr költő, Albertirsa
- Kalmár János** (1952) – szobrász- és éremművész, Budapest/Párizs
- Kántor Krisztián** (1978) – könyvtáros, Gyenesdiás
- Károly Judit** (1951) – tanár, műfordító, Debrecen
- Kerti Károly György** (1948) – festőművész, restaurátor, Tata
- Kiss Anna** (1939) – író, költő, drámaíró, Budapest
- B. Kiss Krisztina** (1973) – gyógypedagógus, Kiskunfélegyháza
- Kiss-Péterffy Márta** (1975) – közgazdász, Páty
- G. Komoróczy Emőke** (1939) – irodalomtörténész, esszéista, Budapest
- Kormányos Ákos** (1992) – egyetemi hallgató, Szeged/Zenta (Szerbia)
- Kósa Emese** (1959) – tanítónő, Sepsiszentgyörgy (Románia)
- Kreischer (Ruszin) Nelly** (1942) – tanár, rendszerszervező, Érd
- Liszói Gyuricza József** (1935) – nyugdíjas, Nagykanizsa
- Madár János** (1948) – költő, könyvkiadó, Budapest
- Marczinka Csaba** (1967) – költő, esszéista, Budapest

- Margócsy István** (1949) – irodalomtörténész, kritikus, Budapest
- Márk Éva** (1993) – egyetemi hallgató, Barabacs
- Mészáros Ildikó** (1952) – költő, számlázó, Fegyvernek
- Minya Károly** (1963) – nyelvész, főiskolai docens, Nyíregyháza
- Mizsér Gabriella** (1957) – iparművész, Mária-halom
- Molnár Péter** (1979) – Kolozsvár (Románia)
- Molnár Vilmos** (1962) – író, szerkesztő, Csík-szereda (Románia)
- Mór György** (1944) – nyugdíjas, Újvidék (Szerbia)
- Móritz Mátyás** (1981) – szabadúszó, Budapest
- D. Nagy Nóra** (1984) – tanár, Budapest
- Nagy István Paphnutius** (1962) – költő, műfordító, Tata
- Nagy Zoárd** (1958) – mérnök, Budapest
- Nagy Zopán** (1973) – fotográfus, költő, Budapest
- Nagyatádi Horváth Tamás** (1974) – informatikus, agrármérnök, Zámoly
- Nagypál István** (1987) – költő, író, szerkesztő, Bochnia (Lengyelország)
- Németh Erzsébet** (1944) – irodalmi szerkesztő, Budapest
- Németh Péter Mikola** (1953) – költő, esszé-író, szerkesztő, Vámosmikola/Vác
- Nerhaft Antalné** (1940) – nyugdíjas, Budapest
- Orbán Ottó** (1936–2002)
- Pál Judit** (1976) – tanár, műfordító, Kaposvár
- Pál Kitti** (1990) – tanuló, Mór
- Pálmai Tibor** (1987) – hivatalnok, Győr
- Primusz Tibor László** (1970) – igazgatásszervező, Budapest
- Ritter György** (1980) – író, újságíró, kritikus, Solymár
- Romhányi Török Gábor** (1945) – irodalmár, műfordító, Budapest
- Rozán Eszter** (1969) – művelődésszervező, Szombathely
- Rózsa Iván** (1959) – közgazdász-újságíró, Budakalász
- Dr. Ruzsicska Mária** (1943) – író, újságíró, Budapest
- Saitos Lajos** (1947) – költő, szerkesztő, Székesfehérvár
- J. Simon Aranka** (1956) – tanár, Miskolc
- Só Balázs** (1981) – költő, Budapest
- Sonyovszki László** (1966) – takarító, Üröm
- Sóváradi Valéria** (1950) – textil- és festőművész, Budapest
- Stakic Ágnes** (1945) – nyugalmazott egészségügyi dolgozó, Újvidék (Szerbia)
- Szabó Julianna** (1954) – ápolónő, amatőr költő, Makó
- Szabolcsi Erzsébet** (1954) – középiskolai tanár, Kunszentmiklós
- Szabóné Horváth Anna** (1964) – készletgazdálkodási asszisztens, Vászoly
- Szakáli Anna / Szani** (1952) – szervezési főmunkatárs, nyugdíjas, Zamárdi
- Szegedi Kovács György** (1959) – költő, Sárszentmihály
- Székely-Benczédi Endre** (1949) – nyugdíjas tanár, Nyárádszentmárton (Románia)
- Szemere Brigitta** (1977) – főiskolai tanársegéd, Nagyvenyim
- Szentkirályi Fittler József** (1956) – tanár, rendező, Dunakeszi
- Szlamka Zsófia** (1993) – egyetemi hallgató, Budapest
- Szúgyi Zsolt** (1982) – költő, Budapest
- Tarsoly Beke Tamás** (1963) – rokkantnyugdíjas, Győr
- Terebess Gábor** (1944) – író, műfordító, keramikus, könyvkiadó, Kerepestarcsa
- Tillinger Gábor** (1975) – nyelvész, műfordító, Budapest
- B. Tóth Klári** (1955) – festőművész-restaurátor, költő, Budapest
- Tsering drol ma** (1978) – vándor író, agrármérnök, Harkakötöny
- Tuboly Erzsébet** (1953) – Bocfölde
- Vándor Anna** (1941) – tolmács, műfordító, Budapest
- Varga Imre** (1950) – költő, műfordító, Tinnye
- Vázsonyi Judit** (1962) – édesanya, író, Nagysáp
- Véghelyi Balázs** (1983) – kulturális kényszer-vállalkozó, Százhalombatta
- Vermuth Attila** (1975) – hivatalnok, Győr
- Vihar Judit** (1944) – irodalomtörténész, műfordító, Budapest
- Virág József** (1965) – gépészmérnök, szakfordító, Zalaegerszeg
- Vraukó Tamás** (1959) – egyetemi oktató, műfordító, Nyíregyháza
- Wilhelm József** (1970) – tanár, Doroszló (Szerbia)
- Zalakovits Gábor** (1975) – tanár, Budapest
- Zalán Tibor** (1954) – költő, író, drámaíró, Budapest
- Zsatkovics Edit** (1951) – nyugdíjas bölcész, Debrecen
- Zsibói Gergely** (1974) – tanár, Bátorfyerenye
- Zsubori Ervin** (1961) – szerkesztő, Szigetszentmiklós

Kavicsteremtés

„Hegyet csodálni / lehet – de szeretni csak / kavicsot tudunk.” (Fodor Ákos)

„Sosemvolt téren / eldobva hever létük / Magányos kavics” (Zalán Tibor)

„Minden teremtmények nyelvei közül mégis a kavicsok beszéde a legcsiszoltabb és a kavicsok szavai a leggömbölyűbbek, a kavicsok hangjai a legdallamosabb kötésűek és a kavicsok szünetei nyitják a végtelent leginkább meghívó mélységet.” (Nagyatádi Horváth Tamás)

„S terjőkevirág / nő ki lám az aszfaltból, / akár egy koldus.”
(Tomas Tranströmer – Tillinger Gábor fordítása)

„Második családfámat zen buddhista őseim alkotják. Ugyanis 1967. október 5-én, az alapító Bódhidharma halálának évfordulóján Simadában zen szeretessé avattak, a legnagyobb japán zen felekezetben, a szótóban. Minden tiszteletem ellenére sem saját mesterem a zen példaképem, hanem Moriyama Daigyo barátom és szerzetestársam, aki azóta hatalmas utat járt be, a zen egyik legnagyobb nyugati terjesztője lett Európától Amerikáig – Dél-Amerikában páratlan hatással.” (Terebess Gábor)

„Galgóczy Árpád, mikor kényszerűen, nem a maga jószántából megismerte az orosz kultúra magasságait és mélységeit, egyszerre élte meg a történelemnek kegyetlenségét és nagyszerűségét, s megfosztottságában is képes volt arra, hogy ajándékot kapjon és vegyen át; amint ő maga fogalmazta meg: ő az orosz kultúrától többet kapott ajándékba, mint amennyit a szovjet társadalom elvett tőle.” (Margócsy István)

„Városi létét is időnként jávorszarvasok népesítik be, rossz napjaiban ablaka alatt farkas telepszik meg.” (Vándor Anna Jon Kunturról)

Ára: 650 Ft. Előfizetés: 5000 Ft.

Előfizethető személyesen valamennyi postán és a kézbesítőknél, a Magyar Posta Zrt.
(1) 303-3440-es faxszámán, a hirlapelofizetes@posta.hu e-mail-címen,
valamint a szerkesztőségben.

A Napút elérhető az interneten: <http://www.napkut.hu>

Számlaszám: OTP 11713005-20381185

Nemzeti
Kulturális
Alap

A folyóiratot
a Nemzeti Kulturális Alap támogatja